

Čs. dokumentační středisko
nezávislé literatury

Referenční exemplář dílny
ERLANGEN

VI 12,91

Josef Jelínek

[Duben 1985]

O B S A H :

Zbigniew Herbert :	Pan Cogito	[1-5]
Karel Kraus :	Dopis Josefu Topolevi	[6-8]
Jan Čep :	Tajemství našich setkání	[9-12]
Václav Havel :	Anatomie jedné zdrženlivosti	[13-38]
Raisa Maritainová :	Radost	[39-40]
Jacques Maritain :	Marc Chagall	[41-44]
Karel Pecka :	Jak jsem viděl konec velké války	[45-52]
Zdeněk Urbánek :	Večerní prodej	[53-55]
Eđa Kriseevá :	Co se stalo v blázinci	[56-61]
Petr Kabeš :	Těšítka	[62-64]
Milan Šimečka :	Mhná léta s Gorbačovem	[65-71]
Milan Jungman :	Militantní dogmatismus v akci	[72-81]
Jan Trefulka :	Rok 1985	[82-84]
Milan Uhde :	Byly staré časy nebo nebyly ?	[85-86]
M. K. :	Očitý svědek	[87-89]
M. Š :	Záhada bermudského trojúhelníku vyřešena	[90-92]
Sergej Machenin :	O divadle	[93-98]
	Odpovědi na anketu	[99-103]
KO :	Více než třinácti řádky O	[104-112]
Ludvík Vaculík :	Jaro je tady	[113-115]
Ludvík Vaculík :	Naše Evropa	[116-118]

Tento soubor textů připisují autoři Josefu Topolevi k jeho 50.

narozeninám 1. 4. 1985

Copied from a type-written carbon copy, bound, and
made available by
DOKUMENTATIONSZENTRUM ZUR FORDERUNG DER UNABHÄNGIGEN
TSCHECHOSLOWAKISCHEN LITERATUR e.V. for research and
information purposes. Copyright continues to be held by
each individual author and must be strictly observed. If
clarification is required, please consult the Centre
before publication of any item.
DOKUMENTATIONSZENTRUM
SCHWARZENBERG 6
D-8533 SCHEINFELD
Tel. 09162/7761

O B S A H :

Zbigniew Herbert	:	Pan Cogito
Karel Kraus	:	Dopis Josefu Topolevi
Jan Čep	:	Tajemství našich setkání
Václav Havel	:	Anatomie jedné zdrženlivosti
Raisa Maritainová	:	Radost
Jacques Maritain	:	Marc Chagall
Karel Pecka	:	Jak jsem viděl konec velké války
Zdeněk Urbánek	:	Večerní prodej
Eda Kriseevá	:	Co se stalo v blázinci
Petr Kabeš	:	Těšítka
Milan Šiměčka	:	Mnohá léta s Gorbačovem
Milan Jungman	:	Militantní dogmatismus v akci
Jan Trefulka	:	Rok 1985
Milan Uhde	:	Byly staré časy nebo nebyly ?
M. K.	:	Očitý svědek
M. Š	:	Záhada bernudského trojúhelníku vyřešena
Sergej Machenin	:	O divadle
	:	Odpovědi na anketu
KO	:	Více než třinácti řádky O
Ludvík Vaculík	:	Jaro je tady
Ludvík Vaculík	:	Naše Evropa

Tento soubor textů připisují autoři Josefu Topolevi k jeho 50. narozeninám 1. 4. 1985

PAN COGITO

Ukázky ze sbírky vydané roku 1974 ve Varšavě

přeložil Otakar Č. Mokřý

Propast pana Cogito

doma je vždycky bezpečí

ale hned za dveřmi
když pan Cogito po ránu
vykročí na procházku
potkává propast

není to propast Pascalova
není to propast Dostojevského
je to propast
na míru pana Cogito

jejím příznačným rysem
není bezednost
ani vyvolávání strachu

jde za ním jak stán
otálí před pekařstvím
v parku panu Cogito přes
rameno
čte s panem Cogito noviny

vlezlá jako ekzém
oddaná jak pes
moc mělká aby pohltila
hlavu ruce i nohy

jednou možná
propast vyroste
dozraje
stane se nebezpečnou

vědět jen
jakou pije vodu
jakým zrním se má krmit

teď
pan Cogito
by mohl nabrat
pár hrstek písku
zasypat ji
ale nečiní tak

takže
při návratu domů
nechává propast
přede dveřmi
ale pečlivě ji přikryje
kouskem starého pytle

Tolik knih slovníků
břichatých encyklopedií
ale není kdo by mi poradil

prozkoumali slunce
měsíc hvězdy
mne přitom ztratili

má duše
odmítá útěchu
vědění

a tak se toulá nocí
po cestách otců
hle
městčko Brašov
obklápené černými
slunečnicemi

místo které jsme opustili
místo které křičí

je šábes
a jako vždycky když je šábes
vyvstává nové Nebe

- hledám tě rabbi

- ten tu není -

říkají chasidi

- je v světě šeolu

- měl krásnou smrt -

říkají chasidi

- moc krásnou

jako by přešel

z jednoho kouta

do druhého

celý černý
v ruce měl
hořící thóru

- hledám tě rabbi

- za kterými nebesy
jsi schoval své moudré ucho

- bolí mě srdce rabbi

- mám potíže

třeba by mi poradil
rabbi Nachman
ale kterak ho najít
v takové hromadě kostí

malá kosmologie z pálené hlíny
trochu větší než dlaň pochází z Boiotie
na vrcholku má hlavu jak svatá hora Meru
z níž plynou vlasy - velké řeky země
krk je nebem pulzuje v něm teplo
bezpečná souhvězdí
náhrdelník mraků

sešli nám svatou vodu úrod
ty z jejíchž prstů pučí listoví
my narození z hlíny
jak ibis had a tráva
chceme abys nás sevřela
v svých pevných dlaních

na břiše čtvercová zem
střežená dvojitým sluncem

Chceme jiné bohy náš křehký dům je z větrů
postačí kámen strom obvyklá jména věcí
opatrně nás nes od noci k noci
a pak před prahem otázky foukni a uhas smysly naše

zanedbávaná Matka ve vitríně
zírá užaslým okem hvězdy

1

oblíbenou zábavou
pana Cogito
je hra Na Kropotkina

hra Na Kropotkina
má spoustu předností

rozvíjí dějinnou představivost
pocit solidarity
probíhá na čerstvém vzduchu
oplývá dramatickými epizodami
má ušlechtilá pravidla
despotismus vždycky prohrává

na velké šachovnici imaginače
pan Cogito rozestavuje figurky

král znamená

Petra Kropotkina v Petro-
pavlovské pevnosti
střelci tři vojáky a strážného
věž kočár osvoboditelů

pan Cogito má na vybranou
řadu rolí

může hrát
sličnou Sofii Nikolajevnu
která pod pláštěm hodinek
propašovává plán útěku

může být i houslistou
co v šedém domečku
speciálně pronajatém
naproti vězení
hraje Únos ze serajlu
což znamená "ulice volná"

nejraději však
má pan Cogito
úlohu dr Oresta Weimara

ten v rozhodujícím okamžiku
má zabavit vojáka u brány

- ty Váňo viděls bacila?
- neviděl
- a on neřád ti leze po kůži
- neříkejte blahorodí
- no leze a ocas má
- dlouhý?
- na dvě na tři versty

a čepice s beránkem
sklouzne na vyjevené oči

a už
se dostává do tempa
hra Na Kropotkina

král-vězeň ubíhá dlouhými skoky
chvilku se potýká s flanelovým
županem

houslista v šedém domečku
vyhrává Únos ze serajlu
je slyšet hlasy pronásledovatelů
dr Orestes rozvíjí téma "bacil"

bušení srdce
okované boty na dláždění
konečně kočár osvoboditelů
střelci blokováni

pak Cogito
se raduje jak dítě
zase vyhrál hru Na Kropotkina

2

tolik let
už tolik let
hraje pan Cogito

nikdy však
ho nelákala role
prchajícího hrdiny

nikoli pro nechuť
k modré krvi
knížete anarchie
ani pro odpor k teorii
vzájemné pomoci

nevyplývá to ani ze zbabělosti
Sofija Nikolajevna
houslista z šedého domku
dr Orestes
také riskovali hlavu

s nimi však
se pan Cogito
ztotožňuje skoro úplně

kdyby bylo třeba
dokázal by být i koněm
v kočáru uprchlíkově

pan Cogito
touží být prostředníkem svobody
tahat za provázek útěku
pašovat moták
dávát znamení

důvěřovat srdci
čistému reflexu sympatie

nechce však nést odpovědnost
za to co v měsíčníku Freedom
napíšem vousatci
s mizivou představitivostí

bere si bezvýznamnou roli
nebude bydlet v dějinách

Můj starý Josefe!

Kdysi dávno, když já spadl do šťastného maléru, který dnes potkal Tebe, gratuloval mi senior našeho souboru: "Vítám tě mezi Dědky!" Připomínám to škodolibě, protože Tys jednou v Kolovratu - mně tehdy táhlo na čtyřicítku - kohosi charakterizoval: "Takový starší člověk, bude mu asi třicet." Ty časy! A vidíš: "Jednoho krásného dne se ti vychlístne na bednu krahujec, utřeš to dlaní a koukáš - vlasy jsou pryč... A je to fakt." Až na to, že Tebe krahujec obletěl.

Čeká se možná ode mne, že k Tvé padesátce napíšu něco "zasvěceného" o tom, cos napsal Ty. Podle fámy mám jaksi za povinnost znát Tě zblízka, a tedy blýsknout se na Tvé konto. Udělal bych to rád, nejen z ješitnosti - z přátelství, a hlavně, že v Tvých hrách mám takové zalíbení. Jenže blízké, to známe, nejvíc uniká. Padla na mne hrůza - jako když mám psát o Čechovovi. A přidaly se různé trable.

Když je člověk v úzkých, musí se držet své přirozenosti. Ta moje, bohužel, moc toho nenabízí, prohání mě jen po vzpomínkách. Smutná výhoda stárí: nic už nenapadá, ale pořád je nač vzpomínat. Hledám aspoň výmluvu pro tu ohřivanou blahopřejnou polívčičku: Vždyť oslavujem vlastně Tvou "fysis", a ne ono "aere perennius", jež není pod penzí a nikdy nevyjde z nejlepších let. Ale kde na Tobě začíná jedno a kde končí druhé? Čím si nás přitahuješ víc? Taková příležitost a já nevím, jak na Tebe. Smím si tedy jen trochu popovídat? Vzpomínkou zakamuflovat poděkování, které bych Ti nesvedl říct do očí?

Třeba za to, že jsem u Tebe pohořel s "dramaturgií". Poznal, jak pochybná je činnost, na které jsem si přece jen kapánek zakládal. Ale věř nebo nevěř, Bylo to příjemné rezčarování. Zakopnout o hřivnu, setkat se s někým, kdo umí, je radost, čistá radost. (Krásný obraz taky přijímáme jako dar, nepřipadáme si před ním zbyteční.) Ostatně nic nepadá z nebe zadarmo - my tu "spolupráci" brali přece poctivě. Co hodin jsme vyseděli nad Jejich dnem, nad Koncem masopustu! Vypadalo to, že se lopotíme, i když

jame si jen všelijak povídali. Kdybys mě zabil, nevím, co jsem Ti říkal "k věci". Zato si dobře pamatuju, že Tys ustavičně pochyboval, zdráhal se, hodně mlčel, bál se jevištních nestoudností, styděl se za to, co já nepochopil, a tiše trpěl, když jsem šlapal do křehkého. A já se zas třásl, abys to nevzdal, nespálil rukopis, neutekl nám, nenechal psaní nadobro, nedovolil své povivosti - úperné jak ctižádost -, aby Tě zničila. Bývalo s Tebou krásné trápení! A měli jsme zaplatěpámbu dost trpělivosti - - já ze své náтуры, Ty zas, že nad prací a nad sebou samým dovedeš zastavit čas -, a tak ses nakonec vždycky vrátil. Nejspíš sis na nás pomaloučku zvykal, nebo Ti bylo smutno samotnému. A pak se už nedalo nic dělat, vzal Ti te z rukou Otomar a všecko nabralo nový dech. Ale dřív, než nastalo to závazné a neodčinitelné, v měsících příprav a okolkování, nejlíp se nám ta "dramaturgie" provozovala pokoutně: v kuchyni nebo na jezu v Poříčí, na chatě v Pyšelích, když u Vás na zahradě lezla tříletá Sabina do stráně pod tratí, když Honza ještě přijížděl "Stříbrným šípem", když jsem Tě umluvil k společným prázdninám pod Kavkazem... Vůbec při všem neseriózním, při výpadech, z nichž čouhala legrace a družné klábosení.

Snad proto se mi, hned na druhém místě, vybavuje Tvůj smích. Náš smích. Je to jen tím, že mou děravou pamětí propadá, nač se nechce vzpomínat? Statistická lhostejnost by nás patrně usvědčila, že většinou jsme překusovali nějaký zádrhel, nevíli, hořkost, křivdu, podezření, divadelní i osobní bolesti a zmatky. A taky je sami působili, snad i sobě navzájem, třebaže nechtě. Ale uznej, co my se (taky) nasmáli! S tím větší rozkoší, že ani jeden z nás není povahou šprýmař. Mně teď dokonce připadá, že přes všechna léta, přes dobré i zlé, nás přenášel smích. Jako by jedinou minutou vyvážil hodiny a týdny chmurného dumání. Přeháním moc, řeknu-li, že co nadějného se nám kdy ujalo, zasařdili jsme v smích a klukovské radosti? Mně tekly slzy ("Ty když se směješ, tak pláčeš!"), a to Tě teprv rozesmálo, zajíkal ses a mhouřil oči a vrařtil nos. Cestou se nám ta lehkost obvykle pronesla, až jsme se kolikrát přihrbili. Ale litujem-li čeho, toho smíchu jistě ne. Uchovávám si Tě tedy rozesmátého.

A do třetice - trojka je tu jen symbolická - vzpomínám na školou, kterou mi dal, když jsme překládali. Vždy s nožem na krku, mou vinou, a Tys přitom nádherně zdržoval. Ne že bys ne-

měl nervy, spěch Tě sužoval, ale nedal ses, neuhnal jsem Tě k žádné polovičatosti. Nejedna věta nás stála krabičku cigaret, o prolitém kafi nemluvě. A já otvíral oči, jak lezeš slovům pod kůži, zkoušíš jejich ryzost, proklepáváš je, zda znějí, a nepropustíš do textu dřív, než vydají smysl. V každé replice ho stačíš uhlídat pro celou hru. A postavy Ti vylévají duši, protože s nimi dýcháš. Ani stín podezření Tě jakživ nepřešel, že by dramatikovi některá spejka či interjekce proklouzla nazdařbůh, nebo že si dokonce zdřímł (šlo ovšem o Čechova)! Jestliže se takhle chováš k "cizímu", učíš nás zároveň, jak číst Tebe. Potom se nediv, žeš kamenem úrazu pro všechna řeznická divadla u nás - a pro ta za humny "crux interpretum". Kdopak dneska ještě věří autorovi na slovo? Snad už jen Ty a Otomar (v tom jste si vždy rozuměli).

Jsi z "posledních rukodělníků" (i na stroji odmítáš psát s kopií, jenom nic fabrického!), podědils fortel po kamenických předcích, od kováře pochytil, jak z plechu vytepat růži... A já se v počátcích bál, aby Tě neofoukl vítr - oklamals mě svým chlapectvím. Za to čtvrtstoletí (a pár drobných) už vím, žeš jako udělaný ze svých her: umíš pohladit, a stojíš si taky na svém. Něco jsem tušil od chvíle, kdy já klempíroval, a Tys mi, na dietu, přinesl dvě holoubata (bylo to dojemné jak biblický obrázek). Netroufal jsem se Tě zeptat, zda jsi je musel sám podříznout. Ale myslím, že i toho bys byl pro přítele schopen. To Ti taky nezapomenu. A mnoho jiného.

Josefe, co Ti mám říct? Však Ty víš.

"Teď už to snad nějak doklepeme." A do té doby zůstanu

Tvůj

Karel

1. dubna 1985

104

" Nepoznány se míjejí duše,
každá svou rozžatou svítilnu při setkání cloní
nedůvěřivá. "

Otokar Březina.

Slepota denního zvyku nás vede k tomu, že jsme až příliš často náchylni pokládat za samozřejmé věci, z kterých by nás pojala závrať, kdybychom se nad nimi pozastavili.

Žijeme v jistém omezeném prostředí, v jistém omezeném čase; proč právě v tomto prostředí, na tomto místě, v první polovině dvacátého století? Díváme-li se za sebe do nesmírnosti věku, hledí na nás nespočetné zástupy tváří, a v každé z nich je zobrazen jeden lidský osud. Jsou od nás odděleny hranicí těla a dálkou věčnosti, cizinci pro tento čas, dokud jsme vázání pouty svého pozemského údělu. A přece už teď jsou v tom nedezírném oceáně mnozí - jak se cítíme uštknutí srdcovoucí podobou rysů nenadále známých! - kteří se dívají deprostřed našeho srdce, jako by znali naše tajemství. Jak často se neubráníme spezdilé lítosti, že jsme nemohli poznat toho nebo onoho, jehož tvář a gesto nám skoupě odhalují dějiny nebo jeho vlastní svědectví, v jeho živoucí tělesnosti; že jsme se s ním nemohli setkat v přímém pohledu očí, v teplé modulaci hlasu, v stisknutí ruky. A uzavíráme s ním dodatečné přátelství na nerozleučanou, jsouce si jisti, že o nás ví, že přijímá naši lásku, že nám štědře vrací. Oč se cítíme méně osiřelí v své samotě! Pláč naší tesknoty je rozsvícen oslnující představou, že nám otevře vstříc radostnou náruč, až padnou přehrady času a těla.

A což ti, mezi kterými chodíme po této zemi, v denním styku svého života, v krátké lhůtě svých tělesných dní? Nerozevívá se tu před námi propast ještě závratnější?

Každý z nás pozná od narození do hrobu jisté množství živých lidí, množství větší nebo menší, ale nikoliv neomezené. Nepoznáme je všechny stejně; některé jenom povrchně a letmo, jiné víc a hlouběji; někteří zůstanou nám cizinci, světy uzavřenými, i když se s nimi třeba vidáme denně a několikrát za den; jiní se nám odhalí víc, podle míry našeho vlastního odhalení, podle složitých zákonů sympatie, z níž vyvěrají ony drahocenné vztahy, které zahrnujeme jménem přátelství.

Ale kolik odstínů připouští i toto pojmenování! Nejsou ani dva mezi lidmi, které takto v duši oslovujeme, aby si mohli v poměru k nám změnit libovolně místo. Řekli bychom zhruba, že milujeme každého jinak, podle toho, jak zachycujeme a odrážíme svou vnitřní látkou a tvarem své bytosti své vzájemné světlo, jak jsme schopni se poznat ve vzájemné

sympatii. Jsme si někdy zřetelně vědomi, že se stáváme k jistým přátelům jenom jaksi jednou plechou své podoby, a je pravděpodobné, že i oni se tak chovají - spolu vědomky, spolu nevědomky - vůči nám. Neříkáme o sobě všem přátelům totéž, a málokterým všechno; ke každému ladíme svou řeč do jiné tóniny, aniž proto musí být v našem vztahu cokoliv neupřímného; cítíme jakýmsi vnitřním taktem, že kdybychom mluvili /a někdy bohužel mluvíme/ nějak jinak, více nebo méně, že by mezi námi vznikla trapná disonance, že by se světelná osnova, napjatá od druhého k nám, pocuchala možná nenapravitelně.

Jsou mezi námi různé typy lidí; jedni vylévají a zachycují sympatie snadno a žíznivě, někdy z citové slabosti, z potřeby zrcadlení nebo z přirozené vnitřní štědrosti; jiní jsou méně přístupní a expanzivní, buď z vnitřní suchosti a lakoty, nebo z nesentimentální pevnosti, nebo z hrdé plachosti. Ale ať tak nebo onak, urazíme-li jistou životní dráhu, upozorujeme v jistém okamžiku, že je znamenána troskami; některá přátelství zakrněla v samém rozpuku, některá byla násilím přelomena v půli, některá živoří bledě a naplano; některá k nám přišla sama, za jinými jsme se namáhavě plahočili my, a vzápětí je nechali uvadnout s trpkou chutí v ústech; některá byla omylem a zklamáním; některá ještě bolí, některá v nás vzbuzují jenom trochu melancholie nebo i smůdu, před některými sami žasneme. U některých cítíme palčivé výčitky - ano, ano, tam jsme zradili my, zůstali jsme pod svou mírou; a u jiných - ale což máme odvahu svalovat vinu na jiné ?

A konečně jsou ta poslední, která mají kořeny kolem našeho dvacátého až třicátého roku, ta, která trvají dosud; prošla všelijakými zkouškami, které je neušetřily jizev; trpěla pro nás a my jsme trpěli pro ně; ale to je přikryto mlčením; tato přátelství už s námi půjdou do hrobu. Přijdou ještě nová ?

Vzpomínáme-li si, jak jsme se seznámili s těmi, bez kterých si teď neumíme představit svůj intimní svět, nemůžeme se někdy ubránit zamrazení; na jakých vlasových okolnostech kolikrát záleželo: na setkání, o kterém jsme pět minut předtím neměli potuchy; na tom, že jsme šli "náhodou" tam a ne někam jinam, kam jsme původně měli a chtěli jít; na tom, že jsme přečetli tu a tu knížku zrovna v té době a ne jindy; na dopise, který jsme napsali, neočekávající na něj odpověď; na slově, které jsme vyřkli nebo zamlčeli... Na tom, že jsme ~~pravděpodobně~~ se zdržovali jistou dobu v Praze a ne v Písku; v Olomouci a ne v Plzni. Náhoda, nic víc? Mohli bychom na jediný okamžik uvěřit teorii tak nepravděpodobné a ponižující ?

Je pravda, že jsme si někdy pohrávali se zpozdilým pomyšlením, že

se možná někde skrývá - v davu lidí valících se z koncertu, na ulicích nebo v domech toho nebo onoho města, jehož jméno jsme přečetli v knize nebo na mapě - někde, kde nám nese cesti jako zvláštní poselství, a nemůže nás najít. Mívali jsme někdy živý pocit, že jsme takto propásli osudné setkání a naše cesta že teď povede navždycky do prázdna, ale což kdybychom šli ke zdrojm tohoto pocitu? Ano, snad jsme někoho propásli, ale jinak, než si to namlouvá naše marnivá obraznost ...

Bůh nám dal přátele, které milujeme a za které jsme mu vděční. Přijímáme je z jeho ruky jako nejdrahocennější z darů života, kterých se nám dostává nebo kterých si dobýváme. Rozesnáváme podle nich světové strany svého, vlastního světa, zachycujeme v jejich pohledu čelné i boční obrazy své tváře. Dělíme se s nimi o úděl vlastní - o své bohatství i bídu, bolest i radost, a rozmnokujeme svou zkušenost zkušeností jejich. Oni nesou nás a my neseme je. Nechtěli bychom mít místo nich přátele jiné.

Za jejich těsným krahem se teprve šíří kruhy estatních známých, lidí, s kterými se na ulici pozdravujeme a těch, které známe sotva podle jména a podoby; a za nimi těsné temné hemžení těch, o jejichž jméne a osudech jsme se nikdy nedoslechli a nedoslechneme.

Pemýšlení na ně v nás probouzí jistý neklid, podivnou nostalgii.

Bylo by možno dělat si v tom hustém davu nové a nové známé, živit jimi svou zvědavost, své zkušenosti. Snad je i možné, že jsme tam opravdu pominuli leckoho, kde nám mohl být v nejednom smyslu osudný; je možné, že tam kdesi nepoznáno téká i naše "štěstí", koketující s jinými; ale jsme náchylni mít zato, že už mezi nimi není nepoznaných přátel, a jsou-li, tedy se s nimi ještě najisto setkáme ...

Leč naše nostalgie bývá ještě jiného druhu; ale to už vstupujeme do jiného světa, do tajemné sítě cest, nad kterými už vládnu jiná zákony; vede sem z roviny přirozeného lidského společenství ona nevysvětlitelná úzkost, ona zvláštní bolestná něha, která nás jímá při představě nekonečného lána lidských tváří, nám neznámých, živých i mrtvých; cítíme s nimi se všemi palčivý soucit, tajemné pouto společného údělu; a mezi nimi přece jenom toužíme potkat někoho, kdo na sebe soustřeďuje ustavičnou tesknotu našeho života, jsa nám určen způsobem zcela zvláštním; ten, kterého hledáme ustavičně, tajemný poutník, kterého jsme už tolikrát minuli v roztržitosti, anebo i schválně otočili hlavu jinam, protože nám právě přicházel nevhod.

Hle, tam kdesi se skrývá náš neznámý bratr, na jehož jazyku se teprve tvoří poslední slovo našeho osudu; ten, který stane, náhle viditelný, u hlav našeho smrtelného lůžka; posel Boha, který je poznaným nebo nepoznaným zdrojem a cílem vši naší touhy po jednotě v lásce.

Neznámý esej Jana Čepa "vyšel" v kalendáři Moravan na rok 1949 /ročník devadesátý osmý/. Úvozovky jsou položeny správně. Celý náklad šel okamžitě do stoupy. Tento kalendář, vycházející po dvouroční přípravě od roku 1852 v Brně, býval redakčně uzavírán vždy na podzim předcházejícího roku. Jenomže to už Jana Čepa odvál volený osud jinam, stejně jako Gertrudu Goepfertovou, největší prozaický talent válečných a poválečných let./V ročníku Moravan 1949 má črty Fabián a Veselejší časy./

Ale slovo o kalendáři. Jako odkaz družiny Sušilovy a jejího ducha, "který dodnes s Moravy nevyvanul" /jak může dosvědčit konečně i známá píseň Jaroslava Hutky Hádala se duše s tělem, nahraná v Brně československým rozhlasem koncem sedmdesátých let na desce Vandrováli hudci/, začínal před stotřiceti pěti lety Benešem Metodem Kuldou s vynikající podporou Bedřicha hraběte Sylvy Tarouocy skutečně od nuly, pouze s nejasným dědictvím lidového baroka. Toto lidové čtení, řízené později Euanuelem Masákem a hlavně Klementem Bochořákem /od roku 1945/ nesnamenalo podbízení se lidovému vkusu, ale usilovalo o to, dát prostému venkovskému čtenáři do ruky, lze-li tak říci, literární normy, které by poskytovaly měřítko k hodnocení. Tak v posledních ročnících na rok 1948 a 1949 můžeme či nemůžeme číst Selmu Lagerlöfovou i povídky Jakuba Demla /Bratr Josef a Miloš/, Karla Tomana i Viktora Dyka, Turgeněva i Marcela Schwoba, Růženu Svedobovou i bratry Mrštíky vedle Romana Guardiniho, Jana Zahradníčka atd.

V eseji jsem provedl pouze několik úprav, jako kupř. v citaci úvodních veršů "Otokar Březina místo "Otašar Březina", v předposledním odstavci upravuji genitivní spojení "přítizeného lidského společenství" místo "obcování" a v posledním odstavci sesoučasňuji jazykovou inverzi v duchu posledních Čepových esejů.

Z. R.

A n a t o m i e j e d n é z d r ž e n l i v o s t i

(1)

Zdá se, že stále víc západních mírových organizací se obrací jako na své přirozené partnery ve východní části Evropy nikoli na zdejší státní mírové výbory, ale na občany, kteří uvažují v tomto prostoru o problémech dnešního světa nezávisle na svých vládách, totiž na tazvané disidenty. Jsme zváni na mírové kongresy (že se jich nemůžeme účastnit, je jiná věc), navštěvují nás zástupci různých mírových skupin, jsme vybízeni k dialogu a spolupráci. To ovšem ještě neznamená, že takový postoj je v západním mírovém hnutí všeobecný a spontánní. Spíš je tomu naopak: převládá tam zřejmě - pokud jde o vztah k východoevropským disidentům - určitá zdrženlivost, opatrnost, ne-li přímo nedůvěra a nevole. Důvody takové rezervovanosti si lze snadno domyslet: kontakty s námi nesou nelibě naše vlády, které mají na osudy světa koneckonců přeci jen větší vliv než my, a s nimiž by tedy hlavně mělo být komunikováno; navíc se východoevropští disidenti jeví západním bojovníkům za mír pravděpodobně jako lidé podivně utopení ve svých lokálních starostech, přemrštěně zdůrazňující lidská práva (jako by důležitější než lidská práva nebylo lidské přežití!), podezřele zaujatí proti socialistickým realitám, ne-li přímo proti socialistickým ideálům, jako lidé pramálo kritičtí k západní demokracii a možná dokonce sympatizující - tajně - s nenáviděnými západními zbraněmi. Zkrátka jako nějaká východní rezidentura západních establishmentů.

Zdrženlivost je ovšem obousměrná: lze ji pozorovat i na vztahu východoevropských disidentů k západnímu mírovému hnutí. Čteme-li jejich texty, mírové tematiky se dotýkající, obvykle v nich nějaký odstín a nějakou míru zdrženlivosti také nalézáme.

Pomohu-li tím k lepšímu vzájemnému pochopení, nevím, spíš jsem v této věci skeptický. Přesto se pokusím popsat některé důvody jedné z těchto dvou zdrženlivostí, totiž té naší.

Při vnějškovém pohledu se disidenti jeví jako jakási mikro-

skopická a dost kuriózní - totiž kuriózně radikální - enkláva uprostřed jednolité a docela jinak se projevující společnosti. V určitém smyslu opravdu takovou enklávou jsou: je jich málo, státní moc se snaží vyhloubit mezi nimi a společností příkop, skutečně se od většiny občanů čímsi odlišují. Totiž tím, že své názory říkají nahlas a bez ohledu na následky. To ovšem není tak důležité. Důležitější je, zda jsou jejich názory vskutku tak odlišné od mínění ostatních. Myslím, že nikoliv. Naopak: téměř denně mám povzбудivou příležitost se přesvědčovat, že disidenti neříkají vlastně nic jiného, než so si myslí drtivá většina jejich spoluobčanů. A srovnáme-li to, co píší ve svých statích, s tím, co lze slyšet od jejich spoluobčanů (arciže jen v soukromí, nanejvýš v hospodách), neubráníme se dokonce paradoxnímu zjištění, že disidenti patří spíš k té méně radikální, loajálnější a mírumilovnější vrstvě obyvatelstva. Proč ale o tom teď píšu: chci-li se zamyslet o určité zdrženlivosti disidentů ve věci míru, musím se nejprve zamyslet o společenském pozadí jejich působení, respektive o těch obecných zkušenostech, náhledech a pocitech, které oni reflektují, veřejně artikulují či po svém domýšlejí.

(2)

Především je třeba si uvědomit, že slovo "mír" bylo v naší části světa zbaveno obsahu. V Československu už třicet sedm let visí na všech možných i nemožných místech hesla jako "Buduj vlast, posílíš mír", "SSSR - záruka světového míru", "Za další rozvoj mírové práce našeho lidu" atd. atd.; už třicet sedm let jsou noviny i všechny ostatní sdělovací prostředky přeplněny týmiž frázemi o míru; už třicet sedm let musí občané povinně nosit v průvodech tytéž mírové transparenty; už třicet sedm let provozují státem placenou turistiku po různých mírových kongresech někteří obzvlášť snaživí opakovači oficiálních tézí, kteří se vtipně profesionalizovali jakožto zdejší "bojovníci za mír". Už třicet sedm let je zkrátka "boj za mír" neodmyslitelnou součástí ideologické fasády systému, v němž žijeme. Z tisícere každodenní a zcela osobní zkušenosti přitom každý občan ví, že za touhle oficiální fasádou se skrývá úplně jiná a stále tristnější skutečnost: pustota života v totalitním státě, všemoc mocenského

centra a bezmoc obyvatelstva. Slovo "mír" - podobně jako slova "socialismus", "vlast" nebo "lid" - je už jen jednou z příček žebříku, po němž se šikovní lidé šplhají nahoru, a zároveň jedním z pendreků, jimiž jsou bití ti, kdo se "vyčleňují". Patří mezi rituální zaříkadla, která vláda neustále mumlá, dělajíc si přitom, co chce (respektive co má nařízeno dělat), a která musí spolu s ní mumlat i obyvatelstvo, chce-li mít aspoň relativní klid.

Lze se za těchto okolností divit, že to slovo budí u zdejších lidí nedůvěru, skepsi, posměch a odpor? Není to odpor k míru jako takovému. Je to odpor k té pyramidě lží, jejíž tradiční součástí to slovo je.

Jak daleko tenhle odpor jde - a jak vážně ho je tudíž třeba jakožto sociální fenomén brát - lze ilustrovat například tímhle: když se zdejší disidenti pokusí občas vyjádřit veřejně své stanovisko k mírové problematice, byť jakkoli odlišné od stanoviska vládního, stávají se už jen tím, že se vůbec mírem vážně zabývají, veřejnosti lehce podezřelí. A jestli například jiné dokumenty Charty 77 lidé se zájmem poslouchají z cizího radia, pídí se po nich a opisují je, pak její "mírové" dokumenty, bez ohledu na jejich obsah, se už předem těší obecnému nezájmu. Slyší-li zkrátka občan našeho státu slovo "mír", začíná zívát.

Naprosté vyprázdnění a znehodnocení toho slova oficiální propagandou je ovšem jenom jedním - a to ještě spíš jen vnějškovým - důvodem rezervovaného vztahu zdejších lidí (a tudíž do jisté míry i disidentů, kteří nežijí přece v jiném podnebí než všichni ostatní) k boji za mír a mírovému hnutí.

(3)

Proti komu je vlastně veden u nás onen oficiální "boj za mír"? Samozřejmě proti západním imperialistům a jejich zbraním. Slovo "mír" tudíž u nás neznamena nic jiného než bezvýhradný souhlas s politikou sovětského bloku a jednoznačně odmítavý vztah k Západu. "Západní imperialisté" není totiž v našem newspeaku označení pro nějaké vidinou dobytí světa posedlé jedince, ale pro víceméně demokraticky zvolené západní vlády a pro víceméně demokratický západní politický systém.

Přičtíme k tomu další okolnost: naše sdělovací prostředky se už po desítiletí systematicky snaží ve svém zahraničním zpravodajství vyvolat dojem, že na Západě se neděje téměř nic jiného, než bojuje za mír - přirozeně ve zdejších slova smyslu. Čili: mírové hnutí je prezentováno jako výraz skutečnosti, že se západní lidé už nemohou dočkat komunismu sovětského typu.

Co si za tohoto stavu věcí asi tak může normální zdejší občan myslet? Že by západní bojovníky za mír měl komunismus už brzy potkat, aby je vytrestal za jejich naivitu a nepoučitelnost.

Pokusme si představit, co by se stalo, kdyby některý z mladých, nadšených a upřímných západních bojovníků za mír navštívil místo známého disidenta běžného československého občana a požádal ho o podpis - řekněme - na petici proti dozbrojení NATO. Myslím, že by nastaly v jádře dvě možnosti: buď by navštívený svého návštěvníka zdvořile vyhodil, anebo by ho považoval - což je asi pravděpodobnější - za agenta tajné policie a okamžitě by mu jeho papír podepsal, tak, jak podepisuje desítky podobných papírů, když mu je v zaměstnání k podpisu předkládají: aniž si je pořádně přečte a jen proto, aby neměl popotahování. (Pohotovější občan by se celé události - ať už by se postavil k dozbrojení jakkoli - pokusil možná využít k získání nějakého pozvání na Západ. Košile je koneckonců bližší než kabát: podívat se poprvé v životě do Paříže by se ěalo stihnout dřív, než Evropu spálí atomový požár.)

Pokusím se to ještě zvýraznit: představme si, že by si vybral náš západní návštěvník nešťastnou náhodou staršího občana, který bydlí celý život v Praze na Letné a kterého mají v nejbližší době - spolu se stovkami jiných - přestěhovat proti jeho vůli do nějakého sídliště za Prahu, čímž bude nejen zbaven svého celoživotního domova, ale navíc donucen platit (bůhví z čeho) možná dvakrát vyšší činži - a to všechno jen proto, že Letnou si usmyslili obývat sovětští důstojníci. Tedy ti nejbojovnější bojovníci za mír. Mohl by se divit západní nadšenec svému chladnému přijetí v takovéto domácnosti?

Vím, že někteří lidé na Západě si myslí, že celé západní mírové hnutí je dílem sovětské špionáže. Jiní je chápou jako sbor naivních snů, jejichž velkého zápalu a malé informovanosti Sověti šikovně využívají.

Nesdílím takové názory. Nicméně mám dojem, že kdyby bylo možné nějak zjistit, co si skutečně myslí obyvatelé východní Evropy, ukázalo by se, že tyto názory mají mezi nimi víc stoupců než na samotném Západě.

Myslím, že prvním předpokladem jakéhokoli smysluplnějšího evropského sbližování je nemilosrdná vzájemná výměna všech takovýchto tvrdých informací.

(4)

Osvícenější ze západních mírových bojovníků nežádají jen odzbrojení svých vlastních zemí, ale souběžné odzbrojení všech. A spíš než boj proti Pershingům očekávají proto od lidí z východní Evropy boj proti různým druhům raket SS.

To je samozřejmě rozumné; nechť každý začne zametat u vlastního prahu.

Je-li však mým dnešním tématem "mírová zdrženlivost" v naší části Evropy, pak musím upozornit na něco, na co se občas trochu zapomíná: že jakýkoli - i docela plachý - projev nesouhlasu s vládní politikou v tak citlivém bodě, jakým je obrana, je u nás nekonečně nebezpečnější než na Západě. Vždyť zatímco západní tisk zveřejňuje mapy, na nichž jsou vyznačeny plánované nebo už vybudované raketové základny, u nás je lokalizace veškerých zbraní považována za státní tajemství a za pouhé veřejné prozrazení místa nějaké základny by člověk zcela bezpečně putoval na léta do vězení. A když si představím, že by se tu někdo odvážil přiblížit k raketové základně s protiválečným transparentem v ruce nebo se dokonce pokusil mařit její výstavbu, vyvstává mi na čele studený pot a vlasy mi vstávají hrůzou. Nebylo by z toho totiž čtrnáct dní vězení s návštěvami a balíčky jako v Anglii, ale čtrnáct krutých let ve Valdicích, tomto českém Sing-Singu! Když jsem na to svého času upozornil při výslechu (týkal se nějakého mého setkání se západními mírovými aktivisty) jednoho ze svých vyšetřovatelů, zcela mne svou odpovědí odzbrojil. Řekl: "Jiná země, jiný mrav."

Ano, jiná země, jiný mrav. Směrem domů jsem vždycky zdůrazňoval, že se nemáme vyhlávat ze své vlastní odpovědnosti a všechno svádět na obecné poměry, velmoce a celkově zlý svět. Směrem

ven bych však rád přeci jen upozornil, že žijeme v zemi s "jiným mravem". Vyslovit se proti zdejšími raketám znamená de facto stát se disidentem. Čili: úplně změnit svůj život. Počítat s kriminálem jako se samozřejmou životní eventualitou. Připravit se naráz o mnohé z těch mála možností, které zdejší občan má. Octnout se ze dne na den v neurotizujícím světě věčného strachu z domovního zvonku. Stát se příslušníkem oné mikroskopické enklávy "sebevrahů", které obklopují sice tiché sympatie veřejnosti, ale zároveň její tichý údiv nad tím, že se někdo rozhodl tolik riskovat pro tak beznadějnou věc, jako je změna nezměnitelného.

Západní mírové hnutí má reálný vliv na jednání parlamentů a vlád. A vězení neriskuje. Zde se vězení riskuje. A vliv na rozhodování vlády je- aspoň v tomto bodě - nulový.

Netvrdím, že nemá smysl se zde angažovat. Chci jen vysvětlit, proč to dělá tak málo lidí. Nemyslím, že jsme o tolik zbabělejší národ. V západních zemích - být tam tytéž poměry jako u nás - by to nedělalo asi o mnoho víc lidí než dneska zde.

Jsou to - doufám - samozřejmosti. Ale přesto je důležité je znovu a znovu opakovat: mimo jiné i proto, aby se v evropských myslích nenápadně neusazoval veskrze mylný dojem, že jediné vskutku nebezpečné zbraně jsou ty, kolem nichž táboří demonstranti.

(5)

Neodvažují se mluvit o poměrech v celém sovětském bloku. Myslím však, že aspoň o československém občanovi mohu říct, že jeho svět je charakterizován trvalým napětím mezi "jejich" všemocí a jeho bezmocí.

Tento občan totiž ví, že "oni" mohou cokoliv: zbavit ho pasu, vyhodit z práce, nařídít mu, aby se přestěhoval, pověřit ho sbíráním podpisů proti Pershingům, nedovolit mu studovat, vzít mu řidičský průkaz, poslouchat jeho telefon a číst jeho korespondenci, vystavět mu pod okny fabriku, jejímž hlavním produktem je kysličník siřičitý, neuvěřitelně mu chemicky zasvinit mléko, zavřít ho jen proto, že byl na nějakém rockovém koncertě, zdražit mu libovolně a kdykoliv cokoliv, odmítnout mu bez vysvětlení kteroukoli jeho pokornou žádost, předepsat mu, co musí přednostně číst, za co musí demonstrovat, co má podepsat, kolik může mít jeho byt

čtverečních metrů, s kým se smí stýkat a s kým nikoliv. V trvalém strachu z "nich" proplová tedy občan životem, věda dobře, že i možnost pracovat evidentně ve prospěch společnosti je jen darem, kterým ho "oni" podmíněně obdařili. (Jednu mou přítelkyni, odbornici v jisté speciální lékařské disciplíně, odmítl její všemocný šéf - samozřejmě představitel úředníků a nikoli lékařů - pustit do sousední NDR na vědecký kongres o její speciální disciplíně, kam byla zvána a svou vědeckou společností vysílána, protože - jak dal jasně najevo - seznámení s metodami zahraničních vědců není v této zemi přirozeným zájmem vědeckého rozvoje a péče o pacienty, ale milostí, kterou lékařům uděluje byrokratická vrchnost.) Běžný občan, žijící v této dusné atmosféře všeobecné nevrlosti, poníženosti, ostražitosti, donášečství, nervozity a věčně doutnajících kompenzačních agresivít, samozřejmě dobře ví - aniž kdy musel číst jakoukoli disidentskou literaturu - že "oni" můžou všechno a on nemůže nic. (Že neexistuje žádná ostrá hranice mezi těmi "dole" a těmi "nahore", že se tedy vlastně neví, kdo to jsou "oni", a že vlastně všichni jsme - jsouce vtaženi do společné hry - tak trochu "jimi" a všichni "oni" jsou zároveň tak trochu "námi", totiž na nějaké jiné "je" odkázanými podobčany - to je už otázka jiná, jejíž analýza by do této souvislosti nepatřila.)

Představ si nyní, západní mírový aktivista, že za tímhle polouštvaným občanem přijdeš s otázkou, co je ochoten udělat pro světový mír! Divíš se, že na tebe bude nechápavě zírat a v duchu se tázat, co to je zase za léčku?

Daleko prostší věci totiž, než je otázka míru a války, jsou - nebo aspoň se mu za dané situace zdají být - mimo dosah jakékoli jeho pravomoci. Nemá-li například sebemenší vliv na to, zda velký kus jeho domoviny bude či nebude proměněn v poušť kvůli trošce méněcenného uhlí, které potřebuje bůhví jaký průmysl bůhví na co; nemůže-li zabránit ani tomu, aby se vinou znečištěného životního prostředí kazily jeho dětem zuby; nemůže-li dokonce dosáhnout ani toho, aby se s ohledem na zuby a duše svých dětí směl přestěhovat ze severních Čech do jižních; jak by mohl ovlivnit takovou věc, jako jsou jakési "hvězdné války" mezi dvěma supervelmocemi! To všechno se mu jeví jako příšerně odtaziťatá věc (vzdálená jeho zásahu opravdu asi tak jako hvězdy na obloze), kterou jsou schopni se zabývat jen lidé bez jakýchkoli "normálních" starostí a nevědoucí nudou co dělat.

Paní Thatcherová je okouzlena šarmem pana Gorbačova. V tomto veskrze zracionalizovaném světě počítačů, schopných prý odstartovat i nukleární válku, je celý civilizovaný svět zcela iracionálně fascinován faktem, že pan G. pije whisky a umí hrát golf, díky čemuž - prý - není lidstvo tak úplně bez šance na přežití. Co v tom asi spatří náš uondaný československý človíček? Jen nový důkaz toho, co ví už dávno: že věc míru a války je záležitostí pánů G. a R. Co on k tomu může dodat? Jak on může vstoupit do jejich myšlenek? Má snad možnost pít s nimi whisky a hrát golf? Vždyť on přece nemůže vstoupit do myšlenek ani toho posledního úředníka pasového úřadu, který s definitivní platností rozhodne o tom, zda si smí či nesmí dopřát dva týdny dovolené v Jugoslávii, na něž si celý rok šetřil! A lze se mu divit, když nějakou tajemnou hvězdnou dohodu mezi pány R. a G. nebude vnímat jako "významný krok k míru", ale jen jako nějaké nové spiknutí proti sobě?

Co chci říct: obecná rezervovanost k otázkám války a míru není - aspoň v mé vlasti - důsledkem jakési geneticky dané ignorance k problémům světa, ale docela srozumitelným důsledkem společenské atmosféry, v níž je nám dáno žít.

Opakuji znovu: netvrdím, že nemůžeme nic dělat. Říkám jen, že naprosto chápu, proč si tolik lidí kolem mne myslí, že nic dělat nemohou. A prosím naše přátele - západní bojovníky za mír - aby se pokusili vžít do jejich situace. Aby se o to pokusili ve společném zájmu nás všech.

(6)

Občas se objevují na světě lidé, kteří se už nemohou dál dívat na ten skandální chaos života a jeho tajemného bujení. Jsou to lidé tragicky sužovaní hrůzou z nicoty a ze sebe samých a potřebou zjednat si vnitřní klid tím, že vnesou pořádek ("klid") do neklidného světa a do jistoty tohoto pořádku jaksi odloží celou svou nepevnou existenci, čímž se definitivně zbaví svých běsů. Zoufalá netrpělivost těchto lidí zoufale tíhne k vymýšlení a zavádění různých racionálních projektů obecného blaha, určených k tomu, aby byl konečně přehled, aby bylo konečně všemu rozumět, aby svět konečně někam šel a bylo tak definitivně zúčtováno se vší tou provokativní nahodilostí dějin. Sotva ovšem s tímhle začnou -

- má-li svět tu smůlu, že jim k tomu dal příležitost - narazí na obtíže: mnoho jejich bližních si chce žít i nadále po svém, předestřený projekt je navzdory své dokonalosti nezajímá, činí mu naschvály a kladou mu do cesty, ať už programově nebo prostě povahou své přirozenosti, nejrůznější překážky. Fanatik abstraktního projektu, tento utopista v praxi, je ovšem neschopen takové věci tolerovat, nejen proto, že problematizují samo těžiště jeho bytí, ale i proto, že už dávno ztratil schopnost vnímat svébytnost všeho jsoucího a místo ní vidí jen svůj vlastní sen o tom, jaké by mělo vše jsoucí být a kam by mělo směřovat. Proto se rozhodne svůj projekt světu - samozřejmě v jeho zájmu - násilně vnutit. Tím to začíná. Pokračuje to pak onou zvláštní "aritmetikou obecného štěstí", která dovozuje, že je správné spokojenosti miliónů obětovat pár tisíc vzpurných, respektive spokojenosti miliard obětovat pár miliónů. Čím to musí skončit, je zřejmé: neštěstím všech.

Je to tragický příběh jakéhosi "krátkého spojení mysli": nač se trápit nekončícím a vlastně beznadějným hledáním pravdy, když ji lze snadno získat všechnu a najednou - v podobě ideologie či doktríny? Jak je pak náhle všechno prosté! Kolik těžkých otázek je už napřed zodpovězeno! Od kolika namáhavých existenciálních úkonů je duše provždy osvobozena! Podstatou tohoto "krátkého spojení" je osudný omyl, že nějaký důmyslný a obecně použitelný výrobek - a co jiného je doktrína nebo ideologie než pouhý lidský výrobek? - může sejmout z lidských beder břímě neustálých, vždy jedinečných a bytostně nepřenosných otázek, ba přímo proměnit člověka z "bytí v otázce" v jakési "jsoucno odpovědi"; že může drásavý, nekončící a nenaplánovatelný dialog se svědomím či Bohem nahradit přehledností brožury; že je prostě schopen - na způsob nějakého kladkostroje, zbavujícího nás fyzické námahy - zbavit člověka tíhy jeho osobní odpovědnosti a jeho odvěkého hoře.

Rozmanité extrémní příklady tohoto "krátkého spojení mysli" - jednou spíš smutné, jednou dost tragické a někdy jen a jen obludné - známe z historie: Marat, Robespierre, Lenin, Baader, Pol Pot. Mně tu však nejde o tyto proslulé hvězdy fanatismu, ale o to nenápadné pokušení, v jehož podobě je zárodek utopismu (a tím i totalitarismu) přítomen snad v každém člověku, kterému není ještě všechno úplně jedno. Ideály lepšího světa a sny o něm jsou totiž neodmyslitelnou dimenzí každého skutečného lidství; bez nich a bez

transcendence "daného", kterou představují, ztrácí lidský život smysl, důstojnost i samu svou lidskost. Jaký pak div, že i ono ďábelské pokušení je všudypřítomné? Vždyť nějaký jeho atom se skrývá v každém hezkém snu!

Takže běží jen o "maličkost": zavčas rozpoznat onen osudný první okamžik zkázy, kdy idea přestává vyjadřovat transcendenční rozměr lidství a zvrací se v jeho náhražku; kdy lidský výrobek - - projekt lepšího světa - přestává být projevem odpovědné identity člověka a začíná naopak člověku jeho odpovědnost a identitu vlastňovat; kdy abstrakce přestává patřit člověku, aby on začínal patřit jí.

Myslím, že duchovnímu, kulturnímu a mentálnímu fenoménu, kterým je Střední Evropa - jak ho zformovaly a neustále formují určité specifické historické zkušenosti, včetně těch, které dnes drí- mají už jen někde v našem kolektivním nevědomí - neodmyslitelně patří i zvláštní středoevropská skepse. Má mápllo společného například s anglickým skepticismem; je vůbec dost podivná: trochu tajemná, trochu nostalgická, často tragická a někdy až heroická, občas trochu nesrozumitelná ve své mírné těžkopádnosti, něžné krutosti a ve své schopnosti kombinovat provinciálnost vzezření se světodějnou předvídavostí. Někdy to působí téměř tak, jako by tu byl člověk vybaven nějakým vnitřním radarem, schopným rozpoznat blížící se nebezpečí dávno před tím, než je ho možno vidět a jeho nebezpečnost dokázat.

Mezi nebezpečí, na něž má zdejší duch takto zesílený čich, patří i to, o němž jsem mluvil - utopismus. Nebo přesněji: nebezpečí, že živá idea jako dílo a znak smysluplného lidství zkamení v utopii jako technický návod ke znásilnění života a prohloubení jeho bolesti, (Možná tuto skepsi zesiluje i okolnost, že masí ve zdejším prostoru trvale koexistovat s lecčím, co je utopistické mentalitě dost blízké. Mám na mysli například provinciální nadšenectví, občasný sklon k iluzím, důvěřivost a někdy až servilitu k tomu, co přichází z okolního prostoru, velkohubost a zároveň krátkodechost odvahy, sklon k náhlé euforii, zákonitě se měnící po prvním otřesu ve frustraci, rezignaci a apatii, atd. atd.)

Jednou jedinkrát propadla v tomto století část Čechů a Slováků (z důvodů navíc historicky srozumitelných: bylo to v atmosféře zhnusení z mravního krachu předchozích pořádků) jednoznačně utopismu: když uvěřila, že nemilosrdným zavedením leninsko-stalinského socialismu (samozřejmě s pomocí jeho světového centra) budou

zajištěny "zářné zítřky" a když to také - bez ohledu na vůli zbytku obyvatelstva - učinila. (Po mnoha tragických zkušenostech a dlouhém procesu sebeosvobodování jedněch a prozírání druhých byl podniknut pokus o jakousi revizi maléru, který se stal: o "socialismus s lidskou tváří". Leč i on byl - žel - zabarven utopismem, přežívajícím u mnohých jako bytostný návyk, trvanlivější než jednotlivé iluze, k nimž se upíná. Utopičnost tohoto pokusu nebyla ani tak ve víře, že lze pod moskevskou nadvládou budovat demokratické poměry, jako spíš ve víře, že k tomu lze dostat souhlas odshora, že to totiž Kreml - když se mu to všechno náležitě vysvětlí - musí pochopit a schválit. Ukázalo se, že tato víra nebyla moc pevným fundamentem pro pokus tohoto druhu. Na volání po pochopení bylo reagováno vysláním tankových divizí.)

Poválečný pád do utopismu se naší zemi krutě nevyplatil. Pomohl nás uvrhnout - bůhví na jak dlouho - do područí, v němž jsme původně vůbec nemuseli být.

Důsledek téhle historie je jasný: nové a dalekosáhlé prohloubení naší středoevropské skepse k utopismu všech barev a odstínů, ke každému jeho nepatrnému náznaku. Dnes je tu dokonce této skepse víc, než je zdrávo: od utopismu se obrací k samotné vůli čelit zlu. Takže nakonec i docela plachý, zdrženlivý, ohleduplný, nikoho k ničemu nenabádající, trvale individuálním rozmyslem i svědomím kontrolovaný a celou svou mravní podstatou bytostně antiutopický pokus dovolat se práva, dokonce práva oficiálně deklarovaného, je tu podezírán z utopismu (o čemž by právě disidenti mohli mnoho vyprávět).

Mluví tu o tom všem tak obšírně, protože mám pocit, že rezervovaný vztah zdejších lidí k západnímu mírovému hnutí daleko víc, než z banálního podezření, že jde o komunistický podnik, pramení ze zdejší bytostné skepse k utopismu: ať už právem či neprávem, kladou si tu - a nelze se tomu divit - lidé otázku, zda západní bojovníci za mír nejsou zase jen dalšími utopisty. Zabořen do své unavující a enervující každodennosti, drcen jménem svého údajného blaha byrokratickou mocí, ptá se československý občan: kdo nám to tu zase navrhuje nějaké "zářné zítřky"? Kdo nás to zase zneklidňuje nějakou utopií? Jaké další katastrofy nám tu jsou zase - v tom nejlepším úmyslu - připravovány? Proč si mám pálit prsty nějakými pokusy zachránit svět, když nevím, jakou neblahou a neodvolatelnou novinu - samozřejmě ve jménu lepšího svě-

ta - mi zítra ráno oznámí v práci můj šéf? A vůbec: copak nemám už tak dost starostí? Mám si přidělovat další nějakými sny o mírové, odzbrojené, demokratické Evropě nezávislých národů, když jen pouhou zmínkou o takovém snu si můžu přivodit trápení na celý zbytek života a když pan G si beztak bude hrát svůj golf, jak bude chtít? Není lepší docela skromně zkoušet i v téhle mizerii důstojně žít - tak, abych se nemusel stydět před svými dětmi -, než se plést do nějakého platonického organizování budoucí Evropy? Západní bojovníci za mír mě do něčeho namočí a odjedou si pak bezstarostně demonstrovat někam do Hannoveru a já tu zůstanu napospas nejbližší odbočce tajné policie, která mě za můj zájem o obecnou budoucnost světa připraví o zaměstnání, jež mě jakž takž baví, a navíc za to zaplatí svou konkrétní budoucností mé děti! (Pro přesnost nutno říct, že tahle nedůvěra se týká každého utopismu, nikoli tedy jen toho levicového: militantní antikomunismus, v němž je rozmysl vytlačen posedlostí a realita snem, vyvolává zde, myslím, tytéž pocity. Aspoň u rozumnějších lidí.)

Ruku v ruce se skepsí k utopismu kráčí pochopitelně i skepse k různým druhům a projevům ideologičnosti. Absolvoval jsem za život dost politologických debat, takže bych měl být v tomto směru na leccos zvyklý. Přesto i já - přiznám se - bývám vždy znovu zaražen tím, jak hluboce jsou mnozí západní lidé propadlí ideologii, oč víc, než my, kteří žijeme v tomto skrz naskrz proideologizovaném systému. Ty jejich věčné úvahy o tom, komu ten či onen názor slouží či přihrává, jakou politickou tendenci posiluje či oslabuje! Kterou myšlenku může či nemůže někdo zneužít! To věčné a unavující zkoumání, jestli ten či onen postoj, názor nebo člověk je pravicový nebo levicový, nalevo od středu či napravo od něj, napravo odleva či nalevo odprava! Víc než o obsah názoru jako by běželo o šuplík, do něhož má být strčen. Chápu, že ve světě otevřené hry politických sil se nelze asi tomuhle všemu úplně ubránit. Byl bych ale rád, kdyby bylo pochopeno, jak se nám to zde - na pozadí naší zkušenosti, v poměrech, kde ideologie zcela zterorizovala pravdu - jeví malicherné, zcestné a vzdálené tomu, oč opravdu jde.

Možná to všechno líčím přehnaně nebo zjednodušeně. Ale zdá se mi, že každý, kdo má skutečně vážnou starost o budoucnost Evropy a světa, by měl být - ve vlastním zájmu a pro jejich obecnou poučnost - co nejnázorněji seznámen s různými aspekty skepse,

kteřou zde - v samém středu Evropy - mají lidé k projektování "zářných zítřků". Málokdo by asi byl šťastnější než Polák, Čechoslovák nebo Maďar, kdyby se Evropa brzy stala svobodným společenstvím nezávislých zemí, kde by žádné velmoci neměly své armády a své rakety. A málokdo je asi zároveň tak skeptický k naději, že toho lze dosáhnout apelem na něčí dobrou vůli, pokud se vůbec k takovému apelu někdo odhodlá. Nezapomínejme, že málokdo měl tak dobrou možnost se na vlastní kůži přesvědčit o účelu přítomnosti velmocenských armád a raket v některých evropských zemích: spíš než k obraně proti předpokládanému nepříteli jsou tam k dozoru nad podmaněným teritoriem!

(7)

Před časem přijely do Prahy dvě sympatické mladé Italky a přivezly prohlášení žen, v němž byly požadovány samé dobré věci: respekt k lidským právům, odzbrojení, odmilitarizování výchovy dětí, úcta k člověku. Sbíraly pod to ženské podpisy z obou polovin rozdělené Evropy. Dojímalý mne: vždyť se mohly klidně projíždět po Středozezemní moři na jachtách nějakých bohatých manželů (určitě by je našly) - a místo toho se trmácejí po Evropě, aby udělaly svět lepším. Bylo mi jich líto tím spíš, že jim to téměř žádná ze známých pražských disidentek nechtěla podepsat (na nedisidentky se pochopitelně ani nezkoušely obrátit). Ne snad proto, že by pražské disidentky nesouhlasily s obsahem toho manifestu. Aniž se navzájem domluvily, měly shodně jiný důvod: připadalo jim směšné, že mají něco podepsat "jako ženy". U pánů, kteří nic podepisovat nemuseli, se snoubila galantní pozornost s tichým úsměvem nad touto ženskou akcí, u dam převládala dosti energická nechuť k celé věci, nechuť o to energičtější, že nebyly zbaveny volby, zda podepsat či nikoliv, a že necítily potřebu galantnosti. (Pro pořádek uvádím, že jich to nakonec asi pět podepsalo.)

Přemýšlel jsem o tom, kde se u mých přítelkyň náhle vzala tahle spontánní nechuť spolčovat se na bázi pohlaví. Překvapilo mě to totiž.

Až po čase jsem si pro sebe našel vysvětlení: k tradicím onoho středoevropského klimatu, o němž jsem už mluvil, patří přece

zesílený smysl pro ironii a sebeironii, patří k ní přece humor a černý humor, patří k ní přece - a to je asi v tomto případě nejdůležitější - zesílený strach z vlastní přemrštěné a proto bezděky komické vážnosti, z patosu a sentimentality, z emfatismu a z toho, co Kundera nazývá lyrickým vztahem k světu. Ano, mých přítelkyň se najednou zmocnila obava, že - účastníce se mezinárodního ženského podniku - stanou se směšnými. Byla to obava, že budou - abych užil termínu českého uměleckého teoretika Karla Teigehe - "dada". Totiž bezděčně legrační pro vážnost, s níž své občanské mínění zesilují důrazem na své bezbranné ženství. Zřejmě se jim najednou vynořila vzpomínka na odpudivost srdceryvného tlachání viceprezidentky Československé televize paní Balášové, když ve svých televizních promluvách s prolhanou sentimentalitou prokládala vládní "mírové" téze neustálými odkazy na ženy a děti. O smutném postavení žen v naší zemi vědí mé přítelkyně-disidentky nepochybně své. Přesto se jim jaksi vnitřně příčí i ten nepatrný náznak feminismu, který bylo možno tušit v okolnosti, že zmíněný manifest má být striktně ženský. Nechci se feminismu vysmívat, málo o něm vím a jsem připraven věřit, že zdaleka není jen vynálezem nějakých hysterek, znuděných paniček nebo zhrzených milenek. Musím však konstatovat, že v našem prostředí - jakkoli tu jsou ženy na tom mnohonásobně hůř než na Západě - se jeví feminismus prostě jako "dada".

V této souvislosti mi ovšem nejde o feminismus. Chtěl jsem pouze ilustrovat onu zvláštní, až trochu tajemnou hrůzu ze všeho emfatického, nadšeneckého, lyrického, patetického a příliš vážně se beroucího, která je od našeho duchovního klimatu neodmyslitelná. Je téhož rodu a má podobné kořeny, jako zdejší skepse k utopismu, s níž se ostatně často překrývá: nadšenecké emoce a racionalistický utopismus jsou jen dvěma stranami téže mince.

Mohu uvést jiný příklad: nehodí se přirozeně, aby Charta 77 ve svých dokumentech žertovala. Nedávno mne však v určité souvislosti napadlo, že některé lidi začíná Charta 77 možná poněkud nudit proto, že - jak se jim zdá - bere sama sebe příliš vážně. Znájíce pouze její dokumenty, nikoli jejich autory, mohou mít snadno dojem, že se Charta (nucena po léta opakovat stále totéž) jaksi zasekla do své vážnosti, do svého mučednictví, do svého věhlasu; že postrádá nadhled, odstup od sebe samé, schopnost sebeznevážení - a že právě tato její strnule vážná tvář ji může nakonec udělat

bezděčně směšnou. Nevím, zda takový dojem skutečně existuje, a existuje-li, jak je rozšířený, a tím méně jsem schopen posoudit, nakolik by byl - pokud by existoval - spravedlivý či nakolik by nám křivdil. V každém případě mne však tento spekulativní nápad provokuje k zamyšlení.

Zdá se, že v tomto našem středoevropském prostředí se určitým vypjatým způsobem snoubí vždycky to nejodvážnější s tím nejkomičtějším; že to je právě dimenze odstupu, nadhledu a sebezesměšnění, která dává zdejším tématům i činům teprve tu správně otrásající vážnost. Což není Franz Kafka, jeden z nejvážnějších a nejtragičtějších autorů tohoto století, vlastně zároveň humoristou? Myslím, že kdo se jeho románům nesměje (tak, jak se jim smál prý Kafka sám, když je předčítal svým přátelům), nerozumí jim. Což český Hašek nebo rakouský Musil nejsou mistry tragické ironie či ironické tragiky? Což Vaculíkův Český snář, abych jmenoval něco současného a "disidentního", není knihou tísnivou ve svém humoru a veselou ve své beznadějnosti?

Disidentský život není v Československu věru něčím obzvlášť veselým, a tím méně pobyt v československých věznicích. Že o těchto věcech často žertujeme, není v rozporu s touto vážností, ale naopak jejím nevyhnutelným důsledkem. Možná by to ani nešlo vydržet, kdyby člověk zároveň neviděl, jak je to všechno absurdní a tudíž komické. Způsob toho zdejšího žertování by přitom možná leccjaký náš zahraniční sympatizant nepochopil - anebo by ho chápal jako cynismus. (Nejednou jsem si všiml, že při setkáních s cizinci leccos z toho, co říkáme, pro jistotu nepřekládáme.) A když jeden můj přítel disident, ochutnávaje na americkém velvyslanectví rozmanité pro nás zcela neznámé lahůdky, zvolal na jejich adresu slavnou Patočkovu větu, že "jsou věci, pro které stojí za to trpět", všichni jsme se smáli a nikoho to nenapadlo chápat jako nějaké znevažování Patočkova odkazu, jeho tragické smrti a vůbec mravních východisek disidentského počínání.

Zkrátka a dobře: cítíme tu jaksi silněji - snad to souvisí i s jakousi plebejskou tradicí české kultury - že kdo se bere příliš vážně, stává se brzy směšným, a kdo se dokáže trvale vysmívat sám sobě, nemůže skutečně směšný být.

Lidé na Západě mají z rozmanitých důvodů větší strach z války, než my zde. Přitom jsou podstatně svobodnější, žije se jim volněji a jejich odpor ke zbrojení nemá pro ně žádné příliš těž-

ké následky. To všechno dohromady možná způsobuje, že tamější bojovníci za mír jsou někdy - aspoň při pohledu odtud - trochu příliš vážní, ba až lehce patetičtí. (Jiná věc, kterou si možná zase my zde málo uvědomujeme, je fakt, že boj za mír jim je asi čímsi ještě jiným, než pouze vznášením těch a těch odzbrojovacích požadavků: totiž příležitostí k tvorbě nekonformních a nezkorumpovaných sociálních struktur, k životu v lidsky obsažnějším společenství, k seberealizaci vně stereotypů konzumní společnosti a k manifestaci odporu k nim.

Zdejší nedůvěra k empatismu a ke každému angažmá, které není schopno odstupu od sebe sama, má asi také vliv na onu zdrženlivost, kterou se tu pokouším rozebrat. Platíce poněkud tvrději za svůj zájem o osud světa, máme asi i silnější potřebu vlastního znevážení, onoho znesvěcení oltáře, o němž tak skvěle píše Bachtin. A už proto musíme být o něco rezervovanější, než by si asi leckdos přál, k různým projevům příliš vážně se beroucího (a zároveň - což spolu souvisí - nikterak tvrdě zaplaceného) empatismu, s nímž k nám někteří západní bojovníci za mír přijíždějí. Bylo by absurdní vnucovat jim náš černý humor a naši neutuchající skepsi nebo dokonce na nich vyžadovat, aby podstupovali naše vážné zkoušky a přitom je naším způsobem ironizovali. Stejně absurdní by ovšem bylo, kdyby oni od nás vyžadovali svůj vlastní druh emfaze. Porozumět si neznamena přizpůsobit se jedni druhým, ale pochopit naopak navzájem svou identitu.

(8)

Existují samozřejmě i další důvody zdrženlivosti, kterou se tu zabývám. Třeba tento: Čechoslováci poznali až příliš dobře na vlastním osudu (vždyť dodnes se z toho vlastně tak úplně nevzpamatovali), kam může vést politika appeasementu. Ještě dlouhá léta se budou asi historici dohadovat, zda by svět musel absolvovat druhou světovou válku s jejími milióny mrtvých, kdyby se byly západní demokracie dokázaly včas a energicky postavit na odpor Hitlerovi. Lze se divit, že v této zemi, jejíž moderní úpadek začal Mnichovem, jsou lidé obzvlášť citliví na všechno, co jim i jen vzdáleně připomíná předválečnou kapitulaci před zlem? Nevím, kolik by bylo v nějaké mezní situaci v této zemi skutečné odvahy.

Vím však, že jedna myšlenka patří už velmi pevně ke zdejšímu obecnému povědomí: že neschopnost vsadit v krajním případě i život za záchranu jeho smyslu a lidského rozměru vede nejen ke ztrátě jeho smyslu, ale i nevyhnutelně nakonec i ke ztrátě života - a ne už jen jednoho, ale tisíců a miliónů. Samozřejmě: ve světě nukleárních zbraní, schopných vyhubit lidský rod, je mnoho věcí jinak. Ale základní zkušenost, že není možné mlčky tolerovat násilí v naději, že se samo od sebe zastaví, platí pořád. (Myslet si opak by znamenalo - mimo jiné - definitivně kapitulovat před ne-lidstvím techniky.) Neumím si představit - kdyby takový postoj nějakým zázrakem válku neuspíšil, ale opravdu odvrátil - jakému světu, jakému lidství, jakému životu a jakému "míru" by otevřel bránu. Něco jiného je ovšem obecný mravní imperativ a konkrétní politický způsob, jak se jím řídit. Myslím, že jsou účinnější a smysluplnější způsoby, jak čelit násilí či jeho hrozbě, než je jen slepě imitovat (totiž ke každé raketě protivníkově přilepit ihned další raketu vlastní). Ale to bych se už příliš vzdaloval svému dnešnímu tématu.

Proto jen příklad na dokreslení: jak silnou asi důvěru nebo dokonce obdiv k západnímu mírovému hnutí může chovat prostý, leč citlivý východoevropský občan, který si povšiml, že se toto hnutí na žádném ze svých kongresů a na žádné ze svých stotisícových demonstrací neodhodlalo důrazně protestovat proti tomu, že jeden významný evropský stát přepadl před pěti lety svého menšího neutrálního souseda a od té doby vede na jeho území krvavou vyhlazovací válku, která si vyžádala už milión mrtvých a tři milióny uprchlíků? Skutečně: co si myslet o hnutí mírovém a navíc evropském, které téměř neví o jediné válce evropským státem dnes vedené? Argument, že přepadená země a její obránci se těší sympatiím západních establishmentů a tudíž nezasluhují podporu levice, může vyvolat svou neuvěřitelnou ideologickou účelovostí jen jednu jedinou reakci: totální zhnusení a pocit bezbřehé beznaděje.

(9)

Jak patrně, mírová zdrženlivost obyvatelstva sovětského bloku má své rozmanité a různorodé příčiny; některé jsou asi všem zemím společné, některé vystupují naopak víc do popředí v jedné zemi, zatímco jiné zase v druhé.

Tyto různé aspekty se pochopitelně více či méně promítají i do uvažování východoevropských disidentů. Přičteme-li k tomu okolnost, že v každé ze zemí sovětského bloku je poněkud jiná konkrétní společenská situace, že každý národ tu má své vlastní historické, sociální a kulturní tradice, zkušenosti a modely chování, a přičteme-li k tomu konečně i fakt, že i když tu není disidentů moc, přesto jsou velmi pestrými společnostmi (v určitém smyslu vlastně zrcadlí disent v každém z těchto národů celé spektrum jeho politických postojů, jak by se asi projevilo, kdyby se mohlo projevit), pak je snad dostatečně zřejmé, že se západní mírové hnutí těžko kdy dočká z naší strany nějakého jednotného a konkrétního mírového programu.

A přece existuje - zdá se mi - i zde cosi jako "společné minimum", totiž několik základních myšlenek, na nichž by se pravděpodobně - mít tu možnost - mohli všichni dohodnout. Mám aspoň takový dojem z textů, které se mi dostaly do rukou: určité motivy se v nich vždy znovu s až překvapivou pravidelností objevují. Nemůže to být náhoda. Podobné zkušenosti vedou zřejmě k podobným úvahám, pohledům a jistotám. A jde-li v nich skutečně o jakýsi společný jmenovatel východoevropské zkušenosti a reflexe, pak rozhodně stojí za pozornost.

Není úkolem této úvahy takové "společné minimum" formulovat. Pokusím se pouze shrnout některé body, které se mi zdají být všem nezávislým východoevropským úvahám o míru a mírovém hnutí společné a pro ně příznačné.

1) Především to je asi - navzdory vší zdrženlivosti - určitá elementární sympatie k mravnímu etosu těch, kteří dávají uprostřed vyspělé konzumní společnosti starosti o osud světa přednost před pouhou starostí o vlastní dobré bydlo. Což neděláme - byť samozřejmě jinak a v jiných podmínkách - něco podobného i my zde? Už z tohoto "před-rationálního" důvodu musí mít zdejší disidenti pro západní mírové hnutí jakousi bazální slabost.

2) Hned na druhém místě však asi stojí přesvědčení už zřetel-

ně polemické: příčinou válečného nebezpečí nejsou zbraně jako takové, ale politické reality (včetně politiky politických establishmentů) rozdělené Evropy a rozděleného světa, které umožňují nebo si přímo vynucují výrobu a instalaci těchto zbraní a které by mohly nakonec vyústit i v jejich použití. Pouhým odporem k té či oné zbraně nelze žádného trvalého a skutečného míru dosáhnout, protože takový odpor se dotýká jen důsledků a nikoli příčin. Odpor ke zbraním - pokud ovšem bude zaměřen ke všem a ne jen k těm, kolem nichž lze tábořit - může v nejlepším případě přimět vlády, aby urychlily různá odzbrojovací jednání. Což je asi tak všechno, čeho se lze od něho nadít.

3) Odzbrojovací jednání sama, i kdyby byla úspěšná (v což lze na pozadí dosavadních zkušeností těžko doufat), by dnešní krizi rovněž ještě nevyřešila. Vždyť cokoliv se zatím dohodou zbrzdilo, záhy se - už bez dohody - opět rozjelo. Maximálně by to mohlo pro skutečné řešení krize vytvořit příznivější klimatické podmínky. Klimatické podmínky je ovšem jedna věc a vůle k řešení druhá. V jádře by nešlo o víc, než o fixaci explozivního statu quo - jen s menším množstvím explozivní techniky.

4) Takže jedinou smysluplnou cestou ke skutečnému evropskému míru, ne tedy jen k nějakému stavu ozbrojeného příměří nebo "ne-války", je cesta zásadní proměny politických realit, které dnešní krizi zakládají. Taková cesta by vyžadovala, aby se obě strany radikálně rozešly s politikou obrany a upevňování statu quo, tj. rozdělenosti Evropy do bloků, a s politikou mecenství či velmocenských "zájmů", a aby všechno své úsilí podřídily něčemu docela jinému: ideálu demokratické Evropy jako přátelského společenství svobodných a nezávislých národů. Mír v Evropě dnes neohrožuje perspektiva změny, ale naopak existující stav.

5) Bez svobodných, důstojných a svéprávných občanů není ani svobodných a nezávislých národů. Bez míru vnitřního, tj. míru mezi občany navzájem a mezi občany a státem, není ani záruky míru vnějšího: stát, který nedbá vůle a práv svých občanů, nedává žádnou záruku, že bude dbát vůle a práv jiných lidí, národů a států. Stát, který odmítá občanům právo na veřejnou kontrolu moci, nemůže být kontrolovatelný ani v mezinárodních vztazích. Stát, který upírá svým občanům základní lidská práva, stává se nebezpečný i pro své sousedy: svévole vnitřní přerůstá nevyhnutelně i ve svévoli ve vnějších vztazích; potlačení veřejného mínění, zrušení

veřejné soutěže o moc a jejího veřejného výkonu umožňuje moci jakékoliv zbrojení; zmanipulované obyvatelstvo lze zneužít k jakémukoliv vojenskému dobrodružství; nedůvěryhodnost v něčem vyvolává oprávněné obavy z nedůvěryhodnosti ve všem. Stát, který nemá zábrany lhát svému obyvatelstvu, nemá ani zábrany obelhávat jiné státy. Z toho všeho vyplývá, že respekt k lidským právům je základní podmínkou skutečného míru a jeho jedinou skutečnou zárukou. Potlačení přirozených práv občanů a národů mír nezajišťuje, ale naopak ohrožuje. Trvalý mír a odzbrojení mohou být jen dílem svobodných lidí.

Postoj, který jsem se tu pokusil jen heslovitě popsat, je podrobně vyložen a zdůvodněn v bezpočtu nejrozmanitějších textů, které byly o této věci v posledních letech nezávislými autory v naší části Evropy napsány. Obsáhle je citovat či opakovat by bylo v tomto kontextu zbytečné. Zhruba tento postoj zaujímají i různé nezávislé občanské iniciativy a skupiny v zemích sovětského bloku.

Jak se ukazuje, reflexe každodenní trpké zkušenosti občana totalitního státu vždy znovu a zcela logicky míří k jedinému úběžníku: k novému pochopení významu lidských práv, lidské důstojnosti a občanských svobod. Do téhož úběžníku se v tomto prostředí zcela přirozeně a oprávněně sbíhají i všechny úvahy o míru. Možná toto zdejší chápání hlubinných předpokladů míru (tvrdou zkoušeností placené a novým důrazem se vyznačující) je vůbec to nejdůležitější, čím mohou nezávisle myslící lidé z naší části světa obohatit dnes obecné vědomí.

Pro nás je prostě už nepochopitelné, jak může někdo ještě věřit v možnost odzbrojení, které by obešlo člověka nebo bylo dokonce vykoupeno jeho zotročením. To se zde jeví jako utopie ze všech nejpošetilejší, srovnatelná snad jedině s nadějí, že se všechny zbraně dnešního světa samy od sebe odsunou do šrotu nebo promění v hudební nástroje.

Intenzita a způsob důrazu na souvislost míru a svobody člověka bývají přirozeně v různých chvílích a na různých místech naší části světa různé a jsou rozmanitě závislé na konkrétní situaci či kontextu. Nicméně tváří v tvář názoru, že tím věčným zaplétáním lidských práv do každé debaty o míru jen komplikujeme situaci a maříme dorozumění - zvláště když ten názor zaznívá z úst člověka, který se těší tolika svobodám, že už ani neví, co si s nimi

počít - propadáme zde zřejmě všichni témuž beznadějnému pocitu, že komu není rady, tomu není pomoci.

(10)

Jelikož se nám věci, o nichž jsem právě psal, jeví zde už dávno jako téměř banální samozřejmosti, bývá nám občas až trapné, že je musíme znovu a znovu vysvětlovat. Ale zdá se, že pro mnohé příslušníky západního mírového hnutí tento pohled nikterak samozřejmý není a že nám tudíž nezbyvá, než v jeho vysvětlování pokračovat. Sám jsem se už nejednou setkal v hovoru s mírovými aktivisty nebo při sepisování společných stanovisek s tím, že jim tyto naše myšlenky připadaly sice pozoruhodné, ne-li přímo překvapivé (!), ale zároveň jaksi příliš abstraktní, "filozofické", málo politické, srozumitelné a úderné, takže vlastně prakticky těžko použitelné. Zdálo se mi, že jsou zvyklí spíš na hesla, zvolání, slogany a jednoduché a jednoznačné požadavky, způsobilé figurovat na transparentech a tričkách, než na nějaké obecné úvahy. Inu nic naplat: přicházejí ze světa praktické a reálné politiky!

Přesto všechno je situace stále ještě dost jednoduchá, pokud od nás není žádáno nic jiného a nic víc, než objasnění tohoto našeho základního pohledu na téma míru. Vážnější komplikace začínají teprve ve chvíli, kdy máme - ať už z těch či oněch důvodů - vyložit, jak bychom si představovali, že by tento náš obecný ("filozofický") koncept měl být promítnut do reality politických činů; co by se vlastně konkrétně mělo chtít a jako politické kroky a v jakém pořadí by podle našich představ měly být v Evropě učiněny.

První potíží je v tom, že pokud i na tohle mají východoevropští disidenti nějaké určitější názory, pak to jsou názory dost rozdílné.

Někteří - například v Polsku a Maďarsku - se domnívají, že prvním a možná dokonce hlavním krokem k proměně statu quo v Evropě a tím i ke skutečnému míru by mělo být vytvoření jakéhosi pásma neutrálních států ve středu Evropy, které by nahradilo dnešní ostrou hranici dvou bloků. Proti tomu mnozí namítají, že něco takového žádat je ze všeho nejmíň reálné (cožpak Sovětský svaz bude ochoten vzdát se jen tak několika svých evropských satelitů a

ještě jim navíc spoluzaručit neutralitu?) a že to je navíc i nemorální, protože by to de facto znamenalo řešení na úkor ostatních: hlavně, že my jsme z toho venku, a ty, zbytku Evropy, si poraď, jak umíš! S touto nemorálností souvisí - podle kritiků takového požadavku - i jeho bezperspektívnost: mír v Evropě nevznikne tím, že se vytvoří mezi bloky, do nichž je rozdělena, jakási "zóna nikoho". Nebezpečí konfliktu by trvalo i dál a kdyby konflikt nastal, vylétly by jako první do povětří beztak středo-evropské státy (cožpak tomu bylo někdy v dohledných dějinách jinak?), jejichž neutralita, do níž se mínily po švýcarsku ukrýt před vřavou světa, by se přes noc změnila v cár papíru.

Jiní tedy navrhuji rovnou, aby byly prostě rozpuštěny oba vojenské bloky a aby se americké a sovětské armády stáhly z území svých evropských spojenců (což by přirozeně muselo vést zároveň k likvidaci všech nukleárních zbraní v Evropě instalovaných či na ni namířených). To se mi osobně jeví jako krásné, jen mi není dost jasné, kdo nebo co by mohlo donutit Sovětský svaz, aby touto cestou rozpustil celou četnu svých evropských satelitů - že by se totiž po odchodu svých armád z jejich území musel dříve či později rozloučit i se svou politickou nadvládou nad nimi, je víc než zřejmé.

Další hlas, ostatně velmi fundovaný, dokazuje, že Evropa zůstane rozdělena, dokud zůstane rozděleno Německo. A že by se už proto - ne tedy pouze kvůli právu Němců nebýt rozdělení - měl přednostně vznášet požadavek mírové smlouvy s Německem, která by sice stvrdila dnešní evropské hranice, která by však zároveň otevřela německým státům perspektivu postupného konfederativního spojení. Rozpuštění paktů by po vyřešení německé otázky mohlo být podstatně reálnější. Tento náhled působí velmi věrohodně: což si lze představit Evropu bez paktů a ochrany - respektive "ochrany" - velmocí, v níž by si Berlín zůstával klidně dál přeříznut zdí a problém Německa nevyřešen?

I tento návrh sklízí ovšem mnoho námitek: je prý provokativní, vyvolává na všech stranách nejrozmanitější duchy a emoce, mnoho soudných lidí se bojí obnovy ohromného Německa s nebezpečím jeho automatické dominance v Evropě, atd. apod.

Někteří se konečně domnívají, že nemá smysl žádné z těchto smělejších návrhů vznášet, když je beztak nikdo není ochoten uskutečnit a když jsou všichni mocní jimi jen zbytečně drážděni.

Smysluplnější je prý ještě víc vzít za slovo různé existující smlouvy, jako je například Závěrečný akt z Helsinek, a dožadovat se jejich naplnění. Anebo bez velkého bombastu podporovat rozmanité drobné krůčky, které by zvolna ozdravovaly celkové evropské klima, vedly k zchladnutí hlav a tím i k postupnému omezování zbrojení a uvolňování.

Existují pravděpodobně i četné další návrhy a představy. (I když se názoru na evropské uspořádání nijak bezprostředně netýká, měl bych se pro kompletnost zmínit ještě o jedné věci, která různé disidenty dost významně rozděluje: totiž o jejich vztahu k USA. Zatímco na jedné straně názorového spektra je antiamerikanismus bezmála stejně silný jako u západní levice, na jeho druhé straně je stanovisko v podstatě reaganovské: SSSR je říše zla a USA říše dobra. Já osobně - pokud můj názor někoho zajímá - nemám o Americe, americkém establishmentu a americké zahraniční politice celkem žádné velké iluze, nicméně míra vnitřních svobod a tudíž i důvěryhodnost mezinárodně-politická se mi zdá být u obou velmocí tak hluboce rozdílná, že považovat dnešní situaci prostě za symetrickou v tom smyslu, že oba kolosy jsou stejně nebezpečné, považuji za její příšerné zjednodušení. Ano, oba jsou nebezpečné, každý jinak, ale stejně nebezpečné rozhodně nejsou.)

Druhá potíž, s níž je tento druh úvah na naší straně Evropy spojen, je ještě vážnější, než ta, která pochází z právě popsané různosti názorů. Tkví v jakémsi trochu nejasném, těžko vysvětlitelném, nicméně velmi silném pocitu zbytečnosti a nesmyslnosti všech takovýchto úvah. Zdá se být podivné, ale vposledku - jak se pokusím vyložit - je zcela logické, že se ten pocit člověka nezmocňoval, když o míru jen tak všeobecně "filozofoval", ale teprve ve chvíli, kdy se jeho uvažování muselo dotknout politického konkrétna.

Skeptického, střízlivého, anti-utopického, anti-emfatického a každodenní konfrontací s bezohlednou mocí drčeného středoevropského ducha se musí - když se náhle octne v roli organizátora budoucí Evropy - zmocnit pocit, že je "dada". Sepisovat takové či onaké koncepty evropského vývoje a evropské budoucnosti není pro zdejšího disidenta žádným velkým problémem. Problémem mu je, jak se zbavit pocitu naprosté beznadějnosti a bezúčelnosti takové práce; jak setřást obavu z toho, že jakákoli konkrétní a tak říkajíc technická koncepce kýžené proměny Evropy ve světadíl míru je dnes

stejně směšná jako všechny jiné konstrukce utopistů; jak odstranit strach, že se stane terčem posměchu svého střízlivého okolí, a jak odstranit pocit, že se - poprvé - vzdaluje vážnějším způsobem životu a vnaší do stratosféry pohádek.

Cosí heroicky snílkovského, bláznivého a nereálného je zakleto v samém východisku disidentského postoje. Vždyť disident je ze samé podstaty věci tak trochu donkichot: píše své kritické analýzy a dožaduje se svobod a práv sám a sám - jen se svým perem v ruce - tváří v tvář gigantické moci státu a jeho policie; píše, volá, křičí, žádá, dovolává se zákona - a přitom ví, že ho za to dříve nebo později zavřou. Proč tedy najednou takové skrupule? Vždyť v oblacích pošetilosti by se měl pohybovat jako ryba ve vodě!

Pokusím se vysvětlit, v čem je rozdíl mezi "přirozeně bláznivým" světem disidentství a tím druhem pošetilosti, kterého se disident děsí, když má podepsat nějaký program mírového uspořádání Evropy.

Myslím (a víckrát už jsem o tom psal), že fenomén disidentství vyrůstá z nějakého bytostně jiného pojetí smyslu politiky, než jaké v soudobém světě převládá. Disident neoperuje totiž vůbec ve sféře faktické moci. Neusiluje o moc. Netouží po funkcích a nesbírá hlasy voličů. Nepokouší se okouzlit publikum a nikomu nic nenabízí ani neslibuje. Nabízí-li něco, pak pouze svou kůži. A tu nabízí jen proto, že nemá jiný způsob, jak dotvrdit pravdu, za níž stojí. Artikuluje svým počínáním jen svou občanskou důstojnost, bez ohledu na to, co za to sklídí. Nejvlastnější východisko jeho "politického" působení je tedy v oblasti mravní a existenciální. Vše, co dělá, dělá vlastně v prvním plánu kvůli sobě: cosí se v něm prostě vzbouřilo a už není schopen "žít ve lži". Teprve za tímto veskrze existenciálním motivem a v závěsu na něm kráčí a může kráčet zřetel "politický". Totiž naděje - nejasná, neurčitá a těžko kdy co do své oprávněnosti ověřitelná - že takové počínání je i obecně k něčemu dobré. Že i "politika mimo politiku", "politika mimo moc" má svůj smysl; že - byť jakkoli skrytou a komplikovanou cestou - i ona cosí vyvolává, čehosi dosahuje, čímsi působí. Že i v tak zdánlivě chimérické věci, jako je nahlas řečená pravda a nahlas artikulovaná starost o lidství člověka, je zakleta určitá moc a že i slovo je schopno čímsi vyzařovat a jakousi stopu ve

"skrytém vědomí" společnosti zanechávat. (K takto založenému postoji bytostně patří, že disident spíš mapuje a analyzuje přítomnost, než projektuje budoucnost. Že je spíš tím, kdo - teď a tady - kritizuje špatné, než plánovačem něčeho lepšího, co bude jednou. Své poslání vidí spíš v obraně člověka před tlakem systému, než ve vymýšlení systémů lepších. Pokud jde o budoucnost, jde mu víc o mravní a politické hodnoty, na nichž by měla spočívat, než o veskrze předčasné spekulace, jak a kým budou tyto hodnoty lidem zajištěny. Ví přece, že konkrétní povaha takového zajišťování nezávisí na jeho dnešních přáních, ale na těžko předvídatelném běhu budoucích událostí.)

To je tedy onen "přirozeně bláznivý" svět disidentství. Je smysluplný, protože je ve svém rámci důsledný. Je taktický, protože netaktizuje. Je politický, protože nepolitizuje. Je konkrétní, reálný, účinný - nikoli přesto, že je bláznivý, ale právě proto. A ovšem i proto, že jeho "bláznovství" je jaksi integrální, sobě věrné, se sebou samým identické. Je to možná svět snu a ideálu, nikoli však svět utopie.

Nač si skrývat, že tenhle svět pravdy, jakkoli je pobyt v něm nepohodlný, skýtá zároveň určité výhody: ocitaje se vně celého univerza faktické moci a tradiční politické praxe, tj. mimo souřadnicový systém účelovosti, taktiky, úspěšnosti, kompromisů a nutné manipulace s polopravdou a lstí, může být disident krásně sám sebou a ještě si ze sebe dělat legraci, aniž by mu hrozilo nebezpečí, že se stane všem směšný.

Směšnost začíná disidentovi hrozit v okamžiku, kdy překročí tento okrsek své přirozenosti a vstoupí do hypotetického prostoru faktické moci, tedy vlastně do prostoru čiré spekulace. Teprve v tom okamžiku se totiž může stát utopistou. Přijal totiž perspektivu faktické moci, aniž jakoukoli faktickou moc má; vstoupil do světa taktiky, aniž je taktiky schopen a k ní faktickou mocí oprávněn či donucen; opustil svět služby pravdě a chtěl by svou pravdu propašovat do světa služby moci, aniž ovšem sám může a chce moci sloužit. Mimo svět pravdy se pokouší říkat dál pravdu a mimo svět moci chce s mocí spekulovat či ji organizovat. Respektabilní roli zastávce lidství zaměňuje za poněkud groteskní roli samozvaného poradce mocných. V roli snílka směšný nebyl (tak jako není taktik směšný v roli taktika), směšný se stal až jako taktizující snílek.

Taktizující snílek je totiž ministrem bez ministerstva. Generálem bez vojska. Prezidentem bez republiky. Zcizen svému postavení svědka dějin, ale nepřijat zároveň do postavení jejich organizátora, ocitá se ve zvláštním vakuu: mimo věrohodnost moci i mimo věrohodnost pravdy.

Tím vším jsem nechtěl říct, že by se disidenti ze sovětského bloku neměli vyjadřovat k politickým skutečnostem a politickým možnostem světadílu, v němž žijí, že by neměli zkoumat rozmanité hranice svého působení a zkoušet je rozšířit, že by neměli uvažovat o tom, jak a kam mohou či nemohou svou pravdu promítat. (Ostatně dějiny jsou nevyzpytatelné a je třeba být připraven na leccos: vzpomeňme jen například, jak se disidenti z polského KORu museli přes noc stát praktickými politiky.)

Chtěl jsem pouze vysvětlit, proč si myslím, že jsou a i v budoucnosti asi budou východoevropští disidenti zvláštním způsobem ostražití, kdykoli jim bude podílet se na mírovém podnikání.

Praha, duben 1985

(Určeno mírovému kongresu v Amsterodamu náhradou za osobní účast a zároveň mezinárodnímu sborníku o evropské identitě, připravovanému nakladatelstvím Suhrkamp. © Václav Havel a Rowohlt Verlag.)

RADOST

Raïsa Maritainová

Malíři zpadobují radost zřídka. Nemyslím pouze potěšení, ironický nebo hořký smích, ale čistou radost, hlubokou radost jako podstatu života. V tomto smyslu tu byl Rubens, měli jsme Renoira, máme Chagalla. Avšak Rubens a Renoir dokázali ^{vždy} radost žít, tělesné rozvinutí radosti, pevně zasazené v zemi a uspokojené, bez nejmenší stopy "drásavé melancholie", o které hovoří Baudelaire, bez nejmenší stopy žádosti po nové zemi a novém ~~nebi~~ nebi. Rubens a Renoir jsou realisté oslavující radost a život, ale Chagall je v tomto ohledu surrealista - nikoli ovšem nějakou konsturkcí ducha, která by vycházela z vůle, apriorní metafyzikou - je surrealista bezprostředním darem uměleckého vědomí, určitým směřováním zakořeněným v jeho přirozenosti, které patří k jeho genu.

Křehká duchovní radost, jež proniká jeho dílem, se narodila zároveň s ním, ve Vitěbsku, v ruské a židovské půdě. Proto je zcela prostoupena melancholií, proklána ostnem nostalgie a nesnadné naděje. Židovská radost se po pravdě řečeno žádné jiné radosti nepodobá. Třebaže je hluboce zakotvena v životním realismu, čerpá z něho zároveň tragický pocit vlastní slabosti a smrti. Židovská nevěsta pláče pod svatebním baldachýnem. Tancujícím malý Žid nijak nezapomíná na svoji bídu, ale svým tancem se jí posmívá, přijímá ji jako od Boha daný úděl. Zpívá-li, je jeho zpěv spojen s naříkáním, neboť jím prostupuje minulé utrpení jeho národa a jeho duše jako by byla ponořena do prorockých předtuch nepředstavitelných bolestí, které mu jsou určeny. Nevaroval jej Bůh snad? Nevynaložil snad tolik námahy, jakou si nedal s žádným jiným národem, aby jej prostřednictvím Izaiáše, Jeremiáše a ostatních velikých hlasů Bible upozornil na očišťování, jaká má pro něho přichystána. Židé, jejichž duše se neodaly světu, ale noří se každedenně do živých vod Písma, to vědí dobře. Dobře jsou si toho vědomi i Židé Chagallovi. Všimněte si jenom tváří jeho hudebníků, jsou stejně jako tváře žebráků nebo rabínů pravdivé po celou věčnost. Jsou zázračně uzpůsobeny k tomu, aby vyslovily radost života a zároveň čelily katanu a smrti.

Nakolik je Chagall blízko svému lidu a nakolik je jeho surregálné umění pravdivé, to jsem si bolestně ověřila tehdy, když jsem na jedné z Polska došlé fotografii mohla spatřit ~~a rozjít~~ srdce-

ryvný obraz tří Židů oblečených v talisy, kteří se v okamžiku, kdy mají být pro své židovství zastřeleni katany tak zvané vyšší rasy, modlí. Jaká pokora, nevinnost a beránčí úžas nad lidskou krutostí se zračí ve tvářích těchto mučedníků! A jaká je v tom všem zároveň mírnost a tíže.

I když je od tragické skutečnosti k největším veledílům umění třeba překročit propast, která oba světy odděluje, je zde namísto říci, že v přenesení a abstrakci umění jsou Židé Chagallovy děl obrazem nepomíjejícího Izraele.

Chagall ou l'orage enchanté
Genève-Paris 1948, s.61-66.

Z franc. přel. -jh-

I.

Když se svatý František oženil s Chudobou, začal s neuvěřitelnou volností zpívat tu nejnovější a nejněžnější píseň, jakou kdy svět slyšel. Vytvořil ptačík klášter, zkontroloval vlky a ve vši nepravděpodobnosti a pravdě chodil pěšky nebo jezdil na oslu po hřebetech "časajích pahorků", jak praví žaňmista, se srdcem širokým láskou.

Stejným způsobem se Chagall oženil s malířstvím - ve vši radostnosti a pokoře! Jeho jasnozřivý pohled dokáže vidět všechny věci v blaženém světle, zbavuje je fyzických zákonů a podřizuje zákonu ukrytému v srdci: jsou svěží, svobodné, bez tíže, moudré a výřečné jako oslice Baalamova, smíšené jedny s druhými - prase s básníkem, kráva s mlékačkou... Nevinný a čtverácký svět, prosvícený smavým a občas melancholickým pohledem.

Nicméně je to svět velice skutečný, jako je skutečný svět dětství. Je to něco trvalejšího a vroucnějšího, něco spojitějšího než stisk rukou, jímž se obdarovávají váájemně se podpírající snoubenci, kteří se vznášejí na čistém modrém nebi? Co nám může zprostředkovat pravdivěji poznání světa zvířat, než Chagallovy podivuhodné ilustrace La Fontainových bajek, které jsme mohli obdivovat u Ambroise Vollarda? V jejich kouzelném světě prolíná dobrotivost z Ile-de-France se zasněžeností ruských lesů, La Fontaine s Krylovem a pohádkami Kocoura Mirlikiho.

Ve vizuální rovině se všechno zdá být zpřeházené. Magický záblesk světla v duchovní rovině však vrátil všechny věci na svá místa. Každá Chagallova kompozice znamená opravdový výboj poezie, tajemství v nejzdravějším jasu, je z realismu a intenzivního spiritualismu zároveň. Občas jej napadne otevřít své hračky, aby zjistil, co se skrývá uvnitř. To proto, že je miluje! Ví, že v hlavě krávy sedí malá hospodyňka, že s bukolickými a nešťastnými milenci kymácí svět. Získal si přátelskou náklonnost všeho stvoření a za souhlasu městeček tam dole provádí své dvojice po nebi.

Jestliže se budeme ptát, jak velice jisté a svou prozíravostí

téměř bolestné vědění mu umožňuje být ve stále úplnější svobodě natolik věrný životu, potom se nemůžeme minout s jeho láskou kvěcem, zvířatům, k celé skutečnosti, protože právě ona - láska příliš nostalgická na to, aby mohla být panteistická - toto vědění oživuje a udržuje při síle.

Připomínky sienských profilů a florentských navštívení nám občas dávají nahlédnout vážnost, jež je v jádru jeho nezkrotné obraznosti a díky jim také chápeme hluboký obdiv a lásku, kterou tento opravdový a podivuhodný primitiv chová k Fra Angelicovi. Slitovnost, melancholie, posedlost touhou osvobodit se od věčného bloudění, píseň chudoby a naděje, to je poezie vlastní židovskému duchu. Hluboce nás dojíká u Chagallovyh zázračných rabínů i v divcích ovzdušněné čilosti a féerické pravdivosti vytrysklých ze světa tvarů a barev, které vytvořil pro Moskevské židovské divadlo.

V době, kdy nesouměřitelná tvořivá síla Picassova a patetický genius Rouaultův si jakoby vyhradily veškeré malířství pro sebe, můžeme být Chagallovi oprávněně vděční, že nám odhalil existenci jiných zdrojů poezie - a když jsou hluboce odlišné, nejsou s nimi neslučitelné, protože nezměnou plodivost umění nemůže vyčerpat žádná krása. Chagallovy zdroje jsou obzvlášť úzce spojeny s lyrismem jednoho národa, Co jiného ale může být hodnotou téměř již křesťanskou než zalíbení ve svěžesti, pokoře a obtížích rovnováhy spojených s patřením na svět pod zorným úhlem šťastného ztroskotání?

Posedlost zázračnem a volností, nevinností a bratrským obcováním všech věcí nám v Chagallovi odhaluje evangelické cítění, jež si sebe sama neuvědomuje a je jakoby uhranuté, když nás nesouzvuk světa smyslů místy upozorňuje na to, že květinovým mřížovím zářivého světa tu a tam vystrkují pákradmu své rohy ďábel.

Chagall ví, co říká, neuvědomuje si patrně celý dosah toho, co říká. Tomu by jej mohl učit svatý František, jak tomu učil skřivany.

(1929)

II.

Mimořádnou zkoušku pro Chagallovo umění znamenaly ilustrace Bible. Mnozí byli zvědaví, zda to, co se někomu mohlo zdát z přebytku poezie a znepokojivé něhy, skrývá v sobě něco podstatného, schopného oprostěnosti. Ti, kdož v paradoxech malířství sozverně

tíhnuoucího přimět všechny věci, aby se navzájem objímaly, dokázali vytušit ~~zkřkn~~ vklad srdce, o tom ani příliš nepochybovali.

Čtyřicet leptů ke knize Geneze dokazuje, že zkouška dopadla především ve prospěch malíře. Proměnil se, aniž by přestal být sám sebou.

Jeho umění soustředěné tímto omezením jako by zapomnělo na bouřlivé výhonky barev a svobody - o to lépe nám ale umožňuje poznat vlastní lidskou a básnickou hošnotu i citovou hloubku, díky níž je nám tak drahý. Je abstraktní, aniž by byl cerebrální, nevede nástroj suše ~~mekhnikky~~ netodicky; v tom následuje postupy starých mistrů. Důmyslná ^{rozvářá} technika, určovaná stále bdělou vnímavostí, dokázala nádherně ^{rozvářá} bílou a černou i černou v černé, se zastřenými modulacemi jako u synagogálních zpěvů.

Některé řecko-budhistické sochy podivuhodně svým výrazem připomínají plastická díla křesťanského středověku. Chagall, zde více židovský než kde jinde, nachází ve zcela odlišném světě cosi ze závažné a naivní středověké inspirace.

Přesto to je hluboký rozdíl. Ve svých nejdokonalejších výtvo-rech zachraňuje gotika intelektuální čistotu helénské formy tím, že ji vtěluje do svého tělesného i duchovního universa. Chagallovo umění se nalézá na opačné straně, nemá vůbec nic z měřítek řecké formy. Setkáváme se u něho se zvláštním neutuchajícím chaosem, jenž prostupuje duší a z něhož se v ní rodí znamení o to dojemněj-ší, oč méně si jsou jista sebou, oč více jsou vtahována do nesou-zvuků hmoty; jde tu o živoucí ~~názvngky~~ jež jsou jako gesto prudce pozdvihnutých ~~lukou~~, prosících o slitování. A zároveň se zjevuje velikost, jak to vidíme u návštěvy andělů u Abraháma, u trýznivé samoty Mojžíšovy nebo v obdivuhodném stvoření člověka, jež je z nejušlechtlejšího pohybu.

Souvisí to s tím, co jsem vyslovil před chvílí: Chagall je zde více židovský než jinde. A přece Chagall ve svých leptech ži-dovský být nechtěl, mám za to, že ani on sám přesně neví, kterou dogmatiku, křesťanskou nebo židovskou, nám Starý zákon, jenž ilus-troval, odhaluje. Slyšel poezii Bible a chtěl ji vyjádřit, aťe už samotná tato poezie je hlasem... Kohosi.

Upřímně by mne mrzelo, kdybych měl vzbudit dojem, že chci u-mění, jež je nenáboženské, v jakémkoli ohledu nutit, aby bylo ná-boženské proti své vůli. Chagallovo umění nicméně náboženské je, alespoň nejméně vyslovitelnou aspirací. A jsem rád, mohu-li jen potvrdit, že právě proto, že nic v tomto smyslu nehledal ani ne-chtěl, vydává tvárný svět Chagallovy Bible, hluboce a bolestně

pozemský, nevysvobozený ještě a jakoby tápající v posvátné noci, nevědomky svědectvím obrazivé hodnotě velkého lyrismu Izraele. Čím víc je tento svět židovský a čím víc je vnožen do obtížných spekulací tří velkých patriarchů, které jsou obrazem tří božských Osob, tím víc právě v něm zaznívá jakési těžko vystižitelné evangelické volání. Pohleďte na tři anděly u Abraháмова stolu: jaká zaslíbení přinášejí starému muži, před nímž Bůh nemá, co by skrýval, protože je jeho přítelem?

Frontières de la Poésie, Paris 1935
s.158-164.

Z franc.přel.J. ~~XXXXXXXXXX~~

127

Karel Pecka

Jak jsem viděl konec velké války

Pod okny někdo zahvízdal signál a když jsem vyšel ven, čekal na chodníku Milan Černušák. Byli jsme nasazeni ve stejné továrně a občas se pro mne zastavil cestou do práce. Chleba s umělým medem k obědu jsem měl v kapse, a tak jsme se vydali na cestu.

"Včera v noci přišel domů táta, utekl z Reichu," oznámil Milan. "Říkal, že válka skončí každou chvíli, do čtrnácti dnů nejpozději, Němci jsou hotoví. Byli bysme blbí, chodit do farchy. Já už tu hnusnou fabriku nemůžu ani cítit."

"O tom mi povídej," souhlasil jsem. "Ale co budeme dělat?"

"Podíváme se na plác, když nikoho nepotkáme, půjdeme k Maláku lapat bronz," navrhl Milan. "Večer promluvíme s klukama, nebudou přece takoví idioti, aby zbytečně hákovali."

Měl to promyšlené. Milan hrál středního útočníka a naše mužstvo těžilo z jeho chytré hry a přesných přihrávek, dávali jsme hodně gólů a v této sezóně bojovali o špičku jedné skupiny dorosteneckého přeboru. Postavou nevelký a hubený jako prst dovedl se protáhnout mezi chasníckými beky venkovských klubů jako lasička.

Zamířili jsme k náměstí. V ulicích jsme potkávali jen málo lidí, auta ojediněle, vojenská vozidla nebyla k vidění vůbec. Uprostřed čtvercového náměstí stál na kašně Samson nějak osaměle, chodci tékali sem a tam podloubími, zastavovali se na pár slov a hned zase pospíchali dál. Atmosféra byla plná nervosity a nejistoty. Okouněli jsme chvíli na rohu u Černé věže, obě korsa, svírající pravý úhel zívala opuštěností, jako by vymetená.

Z čisté frajeřiny jsme se vydali na druhou stranu náměstí po širokém chodníku všedního korsa. Prošlo to hladce, pokračovali jsme potom Divadelní ulicí k Malši. Před divadlem jsme potkali Rudu Martínka, znali jsme ho z herny v Savoyi, ale blíže jsme se nestýkali. Patřil ke starším ročníkům, vědělo se, že je zaměstnán na Pracovním úřadu a to ho také příliš nedoporučovalo.

"Těbůh, kluci, kam se valíte?" zastavil nás Ruda.

"Ale jen tak," řekl neurčitě Milan. "A ty?"

"Představte si, přijdu do ouřadu a tam je jenom pár Čechů, Němec ani jeden," vrtěl hlavou Ruda. "Jdu očíhnout, co se děje."

"Kdo z Germánů mohl, prásknul už do bot," soudil Milan. "Taky nejsou na hlavu padlí a vědí, že válka je prohraná."

"No, já to trochu obhlídnu," rozloučil se Ruda.

Když jsme dorazili k Malému jezu, našli jsme u nohejbalového kurtu za železničním mostem Valdu Koblihu. Opaloval se v plavkách v pelechu mezi keři a když nás slyšel přicházet, rychle se posadil, připraven k útěku.

"To je dost, že taky někoho napadlo praštit s fachou," přivítal nás a přikryl si kratičkého ježka na hlavě placatou tenisovou čepicí. Valda byl potápka a největší flákač, kterému se nějakým zázkamem dařilo unikat práci po celou válku, pravý pokračovatel tradic českobudějckých facírů. Nosil pepita sako deset centimetrů nad kolena, kalhoty trubky a prošívané boty s vysokou korkovou podešví. Teprve minulý rok ho chytili a poslali do donucovací pracovny. Poslední den jsme mu skákali po ruce, ale ta nepraskla, a tak Valda narukoval do rajtárny. Vrátil se před několika týdny s ostříhaným havlem, zdeptaný a ještě vychrtlejší než předtím. Samozřejmě pracovat zase nešel, tvrdil, že už to nestojí za to.

"Válka už skončila, jenom nám to zapoměli oznámit," dořal.

"Mně se tenhle zvláštní klid nechce líbit," povzdychl Milan. "Nezdá se mi, že by to mohlo proběhnout tak hladce."

Večer se ta otázka probírala v Savoyi. Sešla se tam celá fotbalová parta, ale na karty ani kulečník neměl nikdo pomyšlení. Ná-zory se rozcházely, avšak i z těch optimistických zaznívala skrývaná nejistota.

"Pánové, jestli přežijeme tohle, přežijeme všechno," mínil vrchní pan Anděl, který postával poblíž, protože v prázdné herně neměl koho obsluhovat. Starší a rozumější občané se pro jistotu radši zdržovali doma.

Vtom se otevřely dveře a do místnosti vpochodoval Ruda Martínek. Namířil si to k našemu koutu a my jsme na něj zůstali zírat. Ruda byl totiž navlečen do předválečné uniformy. Brigádýrku měl naraženou do čela, blůzu se zlatými hvězdami poručíka obepínala dohoda. Dole měl boubelaté rajtky a nohy až po kolena obaleny ovino-vačkami, vysoké boty asi během války zašmelil. Vypadal vůbec nějak

celý kulatější v tom svém nezvyklém převleku.

"Kde je Helmut?" otázal se, když se zastavil u boxu.

"Neviděl jsem ho už dva dny," řekl pan Anděl, v jehož pergamenové tváři, vylouhované nočním bděním, se nehnul ani sval.

"Prchnul, fouknul jako ostatní," ušklíbnul se Ruda. "A to jsem ho chtěl vyzvat na partii cenzra jako důstojník důstojníka."

Helmuta, německého oficíra, zavál osud do města čtvrtí z které fronty. Přinesl si ustřelenou ruku, místo ní měl protézu s černou rukavičkou. Nosil elegantní knírek, choval se přátelsky, mluvil dobře česky a do karet byl žhavý. Připadalo nám žinantní zasednout s ním za stůl, ale Ruda s ním často hrával, většinou neúspěšně.

"Propána, co to máš na sobě, Rudo," nezdržel se Gusta. "To je po tátovi?"

"Dovol, já jsem absolvent akademie v Hranicích," odsekl Ruda.

"Že ses celou dobu ani nezmínil," podotkl Milan. "A nemáš strach v tom chodit?"

"Jaký strach?" odfrknul Ruda. "Válka je prakticky skončená, Rusové jsou v Berlíně, za pár dní dojedou sem a osvobodí nás. Chcete se vsadit?"

Mlčeli jsme, ale najednou se pohnul pan Anděl a postoupil o krok dopředu.

"O kolik?" zeptal se.

Ruda se k němu obrátil, ale pan Anděl neuhnul pohledem.

"Co o kolik?" štěkl Ruda.

"O kolik, že nás neosvobodí Rusové?" opakoval pan Anděl. "O talíř, o dva, o pět?"

"Vy něco víte od Helmuta?" znejistěl maličko Ruda.

"Od Helmuta nic nevím, poslouchám jen roznlas, jako každý," řekl pan Anděl. "Tak o kolik?"

"To je blbošť, jinak to nemůže dopadnout," nabyl sebejistotu Ruda. "Ale to je vaše věc. Tak o pět talířů, že nás osvobodí Rusové."

"Platí," přikývl pan Anděl, podali si ruce a Gusta je přesekl.

"No a já letím, mám ještě úkoly," oznámil Ruda a udělal čelem vřad.

Vzápětí po jeho odchodu vpadli do herny Láďa Hakl, pravá spojka a Pepa Vantuch, střední záložník. Před časem je poslali někam na Moravu kopat zákopy, převzal jsem místo v záloze po Pepovi, ale

rád jsem viděl, že je zase zpátky, byli jsme sehraná dvojice. Mohutně jsme je pozdravili, Pepa postavil na stůl krabici se stovkou dětevek, slovenské obdoby našich Zorek.

"Kuřte, borci, je to válečná kořist," řekl. "Pane Anděl, dvakrát čaj s perníkem.

"A co zákopy?"

"Byly tam už slyšet děla z fronty, tak jsme to zabalili," vysvětlil Láďa.

"A to jste šli pěšky?"

"Jak se dalo, občas taky vlakem, všude je bordel a nikdo si nás nevšimnul," řekl Pepa a pak dodal: "Co je s Ruďou Martínkem? Pádil chodbou s nějakým balíkem v ruce, ani neodpověděl na pozdrav, nezastavil se."

"Moment," zpozorněl Milan. "Co měl na sobě?"

"Co by? Normální hadry, nic zvláštního," divil se malý Láďa.

"Páni, řeknu vám, že bych se tomu srabovi nechtěl dostat pod komando, až nás po válce pošou na vojnu," vrtěl hlavou Gusta.

"Vzal ho bubák, komedianta," uzavřel Milan. "Domluvíme se radši, co budeme podnikat."

A tak jsme vypracovali denní program, který vyplňoval čas čekání, než se něco začne dít. Dopoledne jsme se scházeli na korse a probírali nové zprávy, ať už z londýnského vysílání nebo ze zdrojů šušandy. Odpoledne jsme trávili u mostu při nohejbalu a večery v Savoyi. Těšili jsme se z nabytého pocitu volnosti, ale pochybností a obav jsme se nedokázali zbavit. Nemohli jsme uvěřit, že by celá ta prokletá doba války skončila takovou selankou.

Jednoho rána, jako hrom z čistého nebe, zahřměla zpráva, že jdou Němci. Letěli jsme na místo srazu a zjišťovali, co se vlastně stalo. Vyhlíželi jsme z postranní ulice, náměstí sice bylo liduprázdné, ale Němci nikde. Po nějakém čase, kdy se už zdálo, že šlo o planý poplach, doběhl udýchaný brankář Cosby, mával v ruce ukoristěným triedrem a hlásil:

"Táhnou, viděl jsem je na vlastní oči. Pojďte se podívat."

Následovali jsme ho podloubím náměstí, potom kolem Savoye a za mostem zabočili k Háječku na soutoku Malše s Vltavou. Čím více jsme se blížili, tím více sílil temný hluk, promísený železným lomozem. Z pravého břehu Vltavy jsme měli silnici na druhém břehu jako na dlani. Stejnoměrným tempem se v pravidelných roze-

stupech sunul proud tanků, obrněných vozů, děl, nákladních i osobních ~~autů~~ směrem k jihu. Vypadalo to, jako kdyby kolona neměla konce, za vozidly, mizejícími z dohledu, se valily od severu další a další stroje vířící prach, hukot motorů a skřípění pásů vytvářelo zvukovou kulisu, připomínající mořský příboj. Dalekohled přibližoval detaily toho obrazu na dosah. Na tancích a transportérech seděli muži v bojových maskáčích s vyhrnutými rukávy, v rukách automaty připravené ke střelbě a s úsměvy v ošlehaných tvářích, žádní strejci z domobrany nebo rekruti z Hitlerjugend, ale elitní vojsko v plné formě. V osobních vozech se staženými střechami trčeli důstojníci s brigádýrkami na hlavách a nehnutě hleděli dopředu. Celý transport budil dojem síly a sebevědomého klidu, jako kdyby nebylo všech zdrcujících porážek, jako kdyby už skoro celé Německo nebylo obsazeno, neprobíhala bitva o Berlín a setkání spojenců na Labi.

"Páni, a tohle že má být ta spráskaná armáda?" povzdechl Milan.

"Štěstí, že se vyhnuli městu," řekl Láďa Hakl.

Vraceli jsme se z Háječku v pohřební náladě a sklíčeně se rozešli. Jenže doma nebylo k vydržení, a tak se večer zase parta srazila do houfu v Savoyi. Otevřeným oknem doléhalo nepřetržitě temné dunění z druhého břehu Vltavy.

"Třeba městem vůbec nepojedou," zadoufal někdo.

"Stačí, aby pár tanků zablouďilo, nějaký hrdina na ně vystřelí a oni to všechno srovnají se zemí," sčůkoval Cosby.

Noc byla k nepřechkání, ale dopoledne jsme se sešli jako obvykle ve výchozím postavení.

"Jedou pořád," znělo hlášení.

"Propána, copák je jich milión? Kdy to skončí?" vyjádřil všeobecné pocity Milan. "Slyšel jsem, že Američani jsou ve Vratě, pár kilometrů odtud, a oni jako by se nemetlo."

Zamířili jsme k pozorovatelně v Háječku se ~~stoupajícím~~ napětím. S nadějí, že všechno dopadne dobře a s obavami, kdyby se to zvirtlo jinak, jako kdybychom v poločase s nějakým soupeřem hráli nerozhodně. Jenomže tohle utkání jsme nemohli nijak ovlivnit a ocitli jsme se v bezmocné situaci přihlížejících.

Za mostem z Divadelní ulice se Cosby najednou zastavil. Linečkou ulicí se blížilo otevřené zelené vojenské vozidlo se čtyřmi vojáky. Zůstali jsme nerozhodně trčet na místě.

"Už nás zmerčili, těbůh," vydechl Valda a rozhlédl se, kudy zmizet.

Postávali jsme na nekrytém prostranství za mostem a neměli kam utéct. Do Háječku bylo daleko, zpátky po mostě nás měli přímo na mušce. Vůz zahnul do protisměru přímo k nám.

"Rozdělíme se, jedna parta doprava, druhá zpátky," navrhl Gusta. "Riskneme to."

"Počkej, čéče," řekl Milan. "To nejsou Němci."

"Neblbni, a kdo tedy?"

"Už jsi viděl Němce černocho?"

"Páni, jsou to Američani, je to hotovka," zařval Cosby.

Mezitím jeep dojel až k nám. Za volantem seděl černocho, vedle něho vysoký bílý seržant, dva další čahouni na ~~zadních~~ sedačkách. Na hlavách měli bojové přilby a mezi koleny automaty. Jeden z těch vzadu držel na klíně chlupatého pekingského pinče, který si nás znuděně prohlížel. Oči mužů byly ostražitější, ale žvýkali čelistmi v nevzrušeném rytmu.

"Haló, kluci," řekl ten černý řidič, "jak se máte?"

Postoupil jsem o krok dopředu a uplatnil jsem svou nevalnou angličtinu, kterou jsem se učil přes válku:

"Haló, kluci, jsme Češi a vítáme vás v našem městě."

"Díky," řekl seržant. "Můžeme tady někde dostat pivo?"

Milan, který přistoupil ke mně, najednou zaúpěl a šipkou se vrhnul přes boční dvířka do vozu. Vylovil odtud dlouhou cigaretu s filtrem, která se povalovala na podlaze a vítězoslavně ukazoval cenný úlovek. Ti dva vzadu se zasmáli, vylovili z náprsních kapes olivových bund balíčky chesterfieldek a nabízeli klukům dokola.

"Na druhé ~~straně~~ řeky táhnou Němci, Schörnerova armáda. Mnoho vojska," řekl jsem.

"O K," přikývnul klidně seržant. "A jak je to s tím pivem?"

"Co chce?" zeptal se Valda.

"Shánějí se po pivu."

"Jedině ve Vatikánu," řekl Milan. "Holky Tichých musí zapracovat na tátovi."

"Leťte tam napřed a nějak to zaříďte," řekl jsem.

Zatímco kluci vyrazili, vysvětloval jsem seržantovi, když mají jet, napřed rovně, potom doprava.

"Nastup si a pojeď s námi," rozhodl seržant, stáhl nohu, kterou měl vystrčenou přes sajtnu a udělal mi místo vedle sebe.

Kluci to vzali zkratkou, ta však vedle ~~poděh~~ Německého domu a nechtěl jsem riskovat, kdyby se tam schovával nějaký zapomenutý

ostřelovač. Jeli jsme přes most, Divadelní ulicí a náměstím k výjezdu u Černé věže. Odtud to bylo do Lannovy ulice k Vatikánu jen kousek. Chodci, kteří nás zahlédli, se překvapeně zastavovali, mnozí se vydali poklusem za námi. Když jsme dorazili na místo, pan Tichý už čekal před restaurací. Než přešel drobnými krůčky přes široký chodník, Američani vystoupili z jeepu. Teprve když stáli na nohou bylo vidět, že to jsou skoro dvoumetroví klackové. Rozradostněný pan Tichý jim sahal sotva po ramena.

"Řekněte jim, že mám k příležitosti osvobození schovaný sud Budvařů. Už jsem ho nechal narazit," smál se mezi úklonami.

"O K," zahuhlal seržant, podal mu ruku a pak vytáhl z jeepu kartón cigáret. Pan Tichý napřed dar nechtěl přijmout, Američani ho přesvědčovali, chvílku se tak handrkovali, než se pan Hoteliér nechal přemluvit a odpěchal popohnat to pivo. Potom jeden z těch vojáků postavil pinče na chodník, sáhl pro nějakou krabici pod sedadlo a nasypal mu před splácnutý čumáček hrst kostek tmavohnědé barvy. Psík jednu olízl a pak se znechuceně odvrátil.

"Propána, to je čokoláda," zaúpěl někdo z přihlížejících, kterých se mezitím shromáždil houf.

Za okamžik se už od vchodu z restaurace řítíl pan Tichý s dcerami Helenou a Alenou, za nimi rota kluků z našeho mančaftu, všichni po dvou půllitrech s pivem v rukách. Helena, s níž jsem chodil do jedné třídy dokud nezavřeli školy, mi vtiskla do ruky sklenici, všichni jsme si přiťukli a připili na osvobození. Potom jsem se stáhl trochu do pozadí, abych ten obrázek mohl vychutnat z odstupu.

Slunce zalévalo Lannovku ostrým jarním světlem, u jeepu stáli Američani s nakročenýma dlouhýma nohama, těm třem bílým hromotlukům z Texasu trčely z pouzder pažby zatraceně nízko zavěšených koltů a pan Tichý jim předváděl, jak se v Čechách pije pivo na ex. Celý hlouček se smál a vyváděl jako utržený ze řetězu, občas někdo vykřikl: "O K, beer, O K," jako povel k přípitku a sklenice letěly vzhůru.

A já jsem v tu chvíli poznal, že ta hnusná a blbá válka skončila, s určitostí jsem věděl, že tímhle okamžikem definitivně zhebala, že je konec napětí a strachu, že jsme to přežili a teď už se nic zlého nemůže stát. Napil jsem se z toho půllitru od Helenky a z balíčku, který jsem dostal od seržanta, jsem vyklepal jednu ameriku.

"Hele, nabídní mi taky jednu," ozval se za mnou známý hlas,

patřil Rudy Martínkovi, který se sem ~~šel~~ přichomýtl. Jak jsem byl na měkko, jednu jsem mu dal a Ruda nám oběma úslužně zapálil.

"To je peklo horoucí," stěžoval si. "Kdekdo za války našmelil milión, já jsem všechno prohrál v Savoyi, vsadím na Rusy, přijedou Američani, a to si ještě nechám uniformu doma. Někomu holt hoří i voda, mně nechytne ani benzin."

Nechal jsem ho stát a vrátil se k jeepu rozloučit s Amíky, kteří nasedali k odjezdu.

Praha - duben 1985

273

Počátkem tohoto roku se doma po malování konal velký úklid. Při té příležitosti vyplula na povrch i část mého podílu na korporativním deníku podzemní skupinky z let 1949 až 1956, do níž jsem patřil stejně jako Jiří Kolář, Kamil Lhoták, Karel Souček, Eva a Vladimír Fukovi, Jan Rychlík i někteří další, spíš příležitostní účastníci. Podíly na deníku se ve skupince četly jednou týdně a přísně se dbalo na aktivní účast. Kdo tu podmínku nesplnil, stržil od J.K. přátelsky káravé: - Příště nemusíš chodit, jestli nechceš. - Díky tomu, že šlo o deník, znám přesné datum vzniku zde opsané povídky: neděle 6. listopadu 1955. Letošek je plný různých výročí. Připisuji tento obtisk dávnověku jejich větší slávě.

VEČERNÍ PRODEJ

Zdeněk U r b á n e k

- Ježíš, co to zas je, takový rány, řekla prodavačka.

Světlo bylo jen uvnitř krámu, lidé přicházeli z ulice, kde lampy zhasly. Zastavovali se u pultů a mluvili přes ně k prodavačkám. Salvy přicházely jako lidé širokými otevřenými dveřmi, ale bylo je slyšet i ze světla, ze zasklených přihrádek za pulty, z lahví, konzerv, papírových krabic. Všechno se trochu chvělo a v přestávkách mezi salvami zase umlkalo. V pokladně seděl se skloněnou hlavou muž, nedíval se na platící zákazníky, jen jim vracel drobné z misky na pultě a papírové peníze ze zásuvky. Obrátil se k prodavačce, která se polekala výstřelů, a řekl:

- Miládko.

Další salva umlčela jeho zašeptání. Prodavačka řekla:

- Ať s tím dají pokoj, co pořád blbnou.

- Miládko, řekl muž v pokladně. Buď tiše. To je říjnová revoluce.

- Říjnová? řekla. Dyť je listopad.

Zacinkal pěti mincemi, podal potvrzený lístek a znovu se k ní obrátil:

- Ty budeš jednou venku a nikde tě nebudou chtít. V Rusku měli dřív říjen až v listopadu. A nech řečí, někdo tě uslyší.

Další salva prošla širokými dveřmi. Ulice byla čím dál hlučnější, ale jinak než lomozen tranvají nebo aut. Bylo to šoupání kroků v polotmě. Lidé se přelili z chodníků i doprostřed ulice. Před frontou aut stál strážník, právě blízko osvětleného vchodu, a bylo ho slyšet, jak říká muži, který vystoupil z prvního auta:

- Musíte se podřídít celku. Mám rozkaz, jet nesmíte.

Zelený neon na protějším domě vytékal z trubíc na tváře. Prodavačka neměla chvíli zákazníka a dívala se dveřmi ven.

- To jsem nevěděla, jak jsi chytřej, řekla. A vůbec, co na mě mluvíš. Už jsi to ode mne slyšel: buď zejtra jdeš se mnou nebo tu nebudu ani minutu.

- Miládko, řekl muž v pokladně.

- Podívej, už si pro mne jdou, a ukázala bradou.

- Co by s tebou dělali, řekl vedoucí a shrben rovnal peníze v zásuvce.

- To uvidíš, řekla a obrátila se k dvěma mužům.

Už ukazovali rukama, co chtějí, ale než mohli promluvit, řekla jim:

- Moment, jen si vezmu kabát.

- Miládko, zavolal za ní vedoucí. Obslužte pány!

Neodpověděla. Vrátila se ve svrchníku a trochu přimalovaná. Prošla dvířky vedle pokladny a řekla oběma zákazníkům:

- Můžeme jít, pánové.

Nechápavě se dívali jeden na druhého. Další salva vstoupila po dlaždičkách do krámu a šplhala po přihrádkách ke stropu a zase dolů. Vedoucí se zvedl a chtěl sáhnout po Miládce, která stála docela blízko. Obrátila se k němu dřív, než se jí dotkl:

- Nešahat.

Natáhl se po ní a shodil misku s mincemi. Rozkutálely se daleko po dlaždičkách. Miládka si jich nevšímala.

- Jdeme? oslovila oba muže.

Jeden z nich se sehnul a sbíral peníze. Točil se v dřepu sem a tam a kabátem vytíral špinavě vlhkou podlahu. Druhý zavrtěl hlavou a odešel na práh dveří. Chvíli v nich stál a díval se vzhůru, jako by čekal, až přestane pršet. Pak pomalu vstoupil do tmavého proudu se zelenou hladinou, plnou hlav. Salvy se mísily se šoupáním kroků a vnikaly dovnitř.

Miládka stála uprostřed rozsypaných mincí a kolem ní tančili v podřepu dva muži, zákazník a vedoucí v bílém plášti. Zbývaly už jen tři čtyři desetníky. Vedoucí se podíval vzhůru k Miládce a řekl polohlasem:

- Jdi za pult nebo je konec. A k zákazníkovi, který mu nasypal hrst mincí do dlaně, nahlas dodal:

- Byl jste velmi laskav. Čím vám mohu posloužit?

- Ničím, řekla Miládka. Jdeme spolu na ohňostroj, viďte, pane. Sbohem. Ať žije říjnová revoluce.

Nastavila loket, aby ji zákazník mohl vzít pod paží. Salva zařinčela skly a ulehla na podlahu.

- Máte tu prima slečny, pane vedoucí, řekl zákazník. Přijdu jindy, a zvedl klobouk k Miládce.

Rychle zmizel v ulici. Tam se právě rozsvítila světla, motory aut nastartovaly, vozovka se vyklidila a poloprázdné tramvaje se rozjely. Strážník ustoupil autům a salvy skončily. Vedoucí se vrátil do pokladny a usedl. Miládka se k němu sklonila:

- Tak jak je to s námi. Jdeš zejtra se mnou na Vídeňského komedianta nebo zase chceš doma hrát vzorného manžela?

D4

Co se stalo v blázinci

Eda Kriseová

Paní Hamousková žila v chaloupce s husami a skečkami. Mívala také slepice, ale ty se jedna po druhé ztrácely.

„Taková černá, keřová, moje nejmilejší, neviděla jste ji? Ptaha se mne, když jsem hrabala po zimě listí na naší společné cestě.

„Viděla, snad vloni.

Přiblížila svůj obličej k mému sehnutému, dívala se mi do očí a já zas do jejích. Bělma měla červená a víčka tak zanícená, že jsem zaslzela. Také její tváře byly plné drabeounkých červených žilek. V ústech trčel jeden zažloutlý zub.

„Podezření je jako lítá šelma, povídá mi a páchno. Pomalu se otáčí a kráčí dolů po cestě, našlapuje na paty, aby nekleuzla, na nohu má červené vlněné ponožky od jara do podzimu a černé galoše. Nenesí punčochy ani spodní kalhoty. Také nepere, nemeje se a netopí, i když je chaloupka obložená dřívím až po střechu. Každý klacek sebere, každé jablko, houbu, švestku, Staré hadry, hrnce a igelitové pytlíky, všechno shromažďuje, jako by se chystala na nějakou katastrofu. Odešla na cestě je pořád cítit, není vítr.

Paní Hamousková rozuměla řeči ptáku. V květnu stávala před východem slunce na dverku, anebo v lesíku za domem a poslouchala, co ptáci. Tráva ~~nik~~ obalená ledem šustila, stály jsme každá na svém pezemku, poslouchaly ptáky a čekaly až vyjde slunce a ptáci ualknou. Ona pak začala pracovat a já si šla zase někdy lehnout. Práci vytvářela pořád větší nepořádek, ale vždycky na svém. Setkávaly jsme se na rozhraní, někdy mi řekla něco nepříjemného, nebo mi vynadala. Jindy jsme se kelik dní neviděly. A te jsem na jaře pořád vybíhala z domu. Bála jsem se, že o něco přijdu, že se beze mne uděje na zahradě, v polích a na lukách něco podstatného, u čeho nebudu a bude to zas na rok přešvihnuté. Jaro mne rozčiluje, až v

planeucím červenci vlezou do horkého stínu, ukládám se a mohu zase pracovat. Započaté díle se dokončuje a u zraní už nemusím být.

Kelikrát přišel listeneš a povídal, že si nevzala účtenku za radie nebo dopis od dcery, ať se tam jdu podívat. Někdy jsem ji neviděla několik dní a dostala jsem strach, že tam někde leží. Kdyžby me tak zahlídla, jak se plížím, myslela by si, že jí chci něco ukrást. Už od branky, kterou nahrazeval kus rezavého plechu, jsem volala:

-Paní Haneusková, paní Haneusková, a když se nezývala, postupevala jsem pomalu krek za krekem po dveřečku, zadělaném od husí, jejím výsestným územím. Nikeho nepustila devnitř, ani dektera. Poslali ho od národního výboru, že tam babka nemůže přes zimu být, když si netopí a nevaří. bvedák ji chtěl dát na internu, ale nemohl byla úplně zdravá. Do blázince a do domova důchodců odnítla jít, tak ji tam nechali.

Vždycky se odněkud vyměřila, z polerozapřlé kůlmy, z křeví, nebo z předsíně v černém kabátu zapnutém na síchrahajeku a v červených peněžkách. Brýle měla přivázané k uchu tkaničkou, aby jí nepadaly při shýbání. Sehnutá byla skoro pořád, sbírala klacíky, lámala je, řezalamaleu pilkou, anebo trhala kepřivy pro husy. Byla živá, tak jsem zas šla.

Kočky paní Haneuskové jsou divoké, nedají se pohládit a živí se lovem. Husy žily celý rok v chaloupece samy, paní Haneusková byla na operaci s očima a pak u dcery. Byle jich nejdřív pět, pak jednaubyla a já se šla podívat, jestli tam někde není mrtvá. Tenkrát jsem šla až dozadu na dvorek, kde v kůlně měly husy polech. Bála jsem se, i když jsem věděla, že ona tu není. Tetiž, jestli je živá. Kdyžby byla mrtvá, tak tu určitě je.

Každý den za úsvitu vypechodevaly husy na plešínku před naším domem a daly se do heveru tak hlasitého, že jsme už nemohli spát. Oštípaly nám mladé stromky, ventilky od auta a rezavé dveře. 57

Vlenci byl houser strašně zlý, asi už byl starý. Hájil území a přibral k tomu i kus našeho, už když husa někde vzadu seděla, ale setva vyvedla housata, znepřítelněl. Postupovala jsem tvář tvář k němu po cestě, dívala se mu do očí a mluvila hypnotizujícím hlasem, ale jeho modré oči se malily krví, štípl me do kolena a křídlem me uhodil do helení kosti. Děti se ho bály, musela jsem celé léto s klaekem chodit napreti a vyprovázet, jinak by nemohl do vsi, k řece ani do lesa. Báł se k nám i listonoš a několik lidí si stěžovalo na Národní výberu. V ten čas jsem se nebála husí, ani strašidel, ale lidí, nejvíe blízkých. Měla jsem nemoc z nesamoty a chtěla být sama. Opájela jsem se samotou v září tak dlouho, až jsem jednou ráno nemohla vstát od kanon. Člověku je pak těžko samotnému s houserem.

Babka překročila tehdy poprvé a naposled hranici a nabídla se, že mi půjde nakoupit. Blížila se k smrti a byla čím dál hodnější. Koncem listopadu, den předtím, než ze západu přilétl vítr, se odnesl střechu Thomajerovy nemocnice v P^raze a porazil velkou lípu, která spadla na kapličku, na níž visí umíráčok, stála paní Haneusková na rozhraní pezenků, jinak nevyznačeném, snad několik hodin. Když se tam můj muž konečně nachomjtl, požádala ho, jestli by nemohl olámat větve suchým stromům, které jsou těsně u její chaloupky. Větrila větr.

Přivázali jsme na provaz kánon, házeli ho do výšky sedm, deset metrů, viseli na laně jako opice na lijáně a cásali. Když se větev ulemila a padala, rychle jsme uskakevali ^{až} do tmy. Pár větví se nám podařilo ulemit, oleunali jsme s celými stromy a paní Haneusková zdálky tenkým hláskem prosila: -Řekněte, paní, pánevi, ať toho nechá, ať s tím přestane, já se bojím.

Jak věděla, že druhý den přijde smršť? Už přicházela a já to pořád ještě nevěděla, stála jsem na louce proti slunci. Svítile bíle

zmrzlá tráva ^{svítí} a vedrovně, jak zrovna vycházelo. Umrzlá tráva ^{svítí} kapky opalizovaly, bylo ticho a klidno, hábedou jsem se otočila a spatřila hustý černej mrak za zády. Vyrostly na něm dvě duhy. Pomyslela jsem si, že možná bude konec světa a vtom se zvedl nehtný poryv. Zavlála jsem a v předkloenu přemáhala odpor větru až na dvoraček. Otevřela jsem dveře do domu a pak je nemohla zavřít. Hukot tryskáče, který jakoby letěl těsně nad střechou, me vyděsil a v něm jsem zaslechla praštění stromů a padání. Když se vítr trochu zmírnil, šla jsem se podívat k východnímu oknu na chaloupku paní Hamouskové. Stromy už tam nebyly. Běžela jsem se podívat, jestli není mrtvá, ale stála v předstíni se sepjatýma rukama a povídala:

-Největší hajslové maj největší štěstí. Poležily se tak, jak nejlíp mohly. Nikde by je líp neperazil. ~~tu~~

Poprvé promluvila tehdy o Bohu. Bývala komunistkou.

Když jsme pak odjížděli, opírala se o sloupek a plakala, až se jí zamžily brýle. Mávali jsme jí, až zmizela ve stínu, v spadném listí, zanikla ve stráni. Umřela v úneru, možná zarzla, napsala nám krásná paní Naděnka. Našli ji až za dva dny, byla prý opřená o dveře, padla jako strom tím nejlepší směrem.

-Co se stalo s husami? ptala jsem se v blázinci, neboť v velikonecích seděla už stará vždycky vzađu na vejcích a houser bránil náš kepec proti všem. Tentokrát bylo ticho, v němž neševclil ani její stín.

Husy měla podle poslední vůle najít příbuzná zesnulé, zabít je a oškubat, peří si nechat a těla zakepat. Husy už byly staré a tvrdé. Paní Hamousková byla několik let na Výberu žádána, aby je zabíla, nebo si je uklídila, ale pohádala se vždycky se všemi a husy chodily po vsi svedobně dál. Její kočky bestrestně kradly.

Příbuzná hlucala husy po pohřbu od blázince až po jez ažase spátky po proudu, ale nenašla je. Peří už slíbila své neteři na peřiny, paní Hamousková nebyla ještě pohřbená a husy už někde ukradl.

ukradl. Pacienti si mezi sebou povídali, že budou mít k večeři husy a těšili se. Pak si ale stěžovali, že nebyly dobré. Na stravovací komisi dietní sestřička doznala, že za ní přišel ošetřovatel a donutil ji zařadit do jídelníčku čtyři husy pro pacienty, kteří mu pomáhali stavět dům. Pan ošetřovatel je prý přinesl už š oškubané a řekl, že je našel přejeté před svým domem. Může všechno, všichni to vědí a mlčí. Může si přinést i igelitový pytel a odnášet si zbytky z kuchyně pro svá prasata. Přitom kontrolovala odnášení je tak přísná, že si kuchařky nesmí vzít ani erární skořápky pro své slepice. Pan ošetřovatel pak pořádá zabíjačky a to se kolem jeho domu shromažďují auta nejlepších značek.

Paní Hanousková už tu není, nejsou tu ani husy. Ticho je děsivé, kočky se plíží vpoledvečer na lov. Byla jako duch místa a nyní, když vyvanula, bejím se, kde přijde. Říkali, že je zlá. Nevím, jestli byla, vždycky, když mne napadala někde na rozhraní nebo na splálcené cestě, uchýlila jsem se k sobě. Nikdy nevěšla do našeho domu a mne nikdy nepustila do svého. Rývale tu ticho, ale jiné, než teď, když tu už není. Děti se jí bály. Nechtěly jí donést vodu, nebo něco k jídlu. Musela jsem vždycky sama, ale jenom na rozhraní. Když jsem šla v noci domů, žluté světlo jejích dvou oken mne uklidňovalo.

Museli jí smést na nosítkách, naše společná cesta je vyříznutá v severní straně a drží se na ní led až do dubna. Ještě nebyla pohřbená a nocí se už plížil ošetřovatel za jejími husami. Chytil je asi někde u řeky za krk jednu po druhé a pedřízl. Copak nekřičel? Jakto, že nikde nenašel tu stopy po čtvera vraždě. Tady nikdy nikde nic nevidí, ani neslyší. Když nám uřízli a ukradli veliký jilm, nebyla po něm ani tříška a také nikde nic neviděl ani neslyšel.

Naslechnám velkopátečnímu tichu, ani zvony nezvoní. Odletěly do Říma a umíráček spadl do potoka. Katolíci ho odvezli na koutuči a někde uklidili. Věnoval ho místní podnikatel J.V. k větší 60

cti a slávě boží v roce 1928.

Vzduch je syrový, ze země je cítit snůh a z kamenů mráz. Zakokrhá kohout, nebo zavýje pes. Sovy ještě nehoukají. Ticho me zneklidňuje, smrt je blízko, blizoučko, stojí na rozhraní a vztahuje ke mně ruce. Přichází teď nejbližší sousedka, plaší smrt a přináší košík brambor a dvacet vajec. Cení zlaté zuby a říká, že jsme teď sousedky, když ta mezi námi umrzla. Patnáct let si me nevěšila, co po mně bude chtít? Hájím své haizdiště a nepouštím ji do domu. Co tu chce a proč je hodná?

Procházím se na Bílou sobotu sama po dverku té mrtvé, děti se sem pořád bojí. Ůdu se podívat za kůlu a vidím, že tam měla zahrádku. Ovocné stromy jsou zarostlé v černých bezech a v šikých šípkách, ale dřevěný sešlý plot dosud vymezuje území. Pližím se jako divoká kočka křovím, proteže vím, že se to nesmí. Všechny kočky našich dětí se vžd ycky přestěhovaly k paní Hanouskové. Měly už dost muchlování. Chtěly bídu a svebodú. Co si s ní povídaly, jak se nám smály, když jsme napakovaní přijížděli anabaleni odjížděli. A pořád spěchali.

Je tu ticho, zetlelé věci a nahnilé dříví. Opuštěné hospodářství, které nikde nepřevezme. Takhle by dnes přece už nikde nežilo. Kéž tu straší, myslím si, ať se bojí nehodní a hodní ať sem také nejde nejdou.

126

Petr Kabeš: T ě š í t k a /příběhy úst/

"Zpívej, Karoline."

"Co?"

"Ne abys zpívala."

/Z.U. si naléhavě přeje, abych toto dal do Těžítek; líbí se mu to, přestože se to kdysi dávno vyneslo v jeho vlastní hlavě, ale nemá kam to umístit./

/Zdeněk Urbánek si to přeje natolik naléhavě, že je autorem též předchozí poznámky./

K: Pro mne Praha není hlavním městem malé země, ale laboratoří, kde evropské dějiny konají svůj divný experiment s evropským člověkem.

R: A jedním z experimentů dějin je zkáza lidské intimnosti.

K: Přesně tak.

R: Ale neobdivujete na pobřežích ženy obnažené od pasu nahoru - nemáte rád aspoň takhle porušení evropské intimnosti?

K: Vy víte, Philippe, že nejsem moralista. Co živ jsem byl jako vy kárán, že nemám žádnou morálku; kárali mě, že píši pornografii - atd., atd. Ale nemám rád pobřeží s nahými lidmi!

/Interview Philipa Rotha
s Milanem Kunderou, 1984/

Na mou duši, to bych si na svoje triko nevzala!

/M./

Pochop, že ti lidé vědí, co píšou, kdežto já nevím, co říkám.

/M./

Nemluv aspoň, když ti skáču do řeči.

/Z.U./

Promiň, já už si skáču do řeči sama.

/Prozatérka Věra S./

Být mimo, tak jsem nad věcí.

/Prozatérka Jaroslava R./

Ty, ty jsi v hoveru vždycky o téma pozadu.

/Kritik Jan L.
k básníku Andreji S./

To, co jsem špatně slyšel, vzápětí jsem odmítl.

/Překladač Jaroslav K./

To byla konvenční náhoda a nebo jak se tomu říká.

/Prozatímka Jaroslava R./

- A ty bys poznal toho čumáka?

- Asi ano. Kterýho?

/z rozhovoru/

- Ale to si nech pro sebe.

- Já tak hrozně kecám, že vůbec nic radši nemluví.

/Báseňik Pavel Š./

Je tak blbej, že by blbýho ani dělat neuměl.

/Z.U./

Kdyby mě třikrát uďal, je zábavnější než blbej mrtvej.

/PhDr. Ivan D./

- Ale pověst má ona dobrou.

- To je její věc.

/v tramvaji/

Je snad příkladem svobody a demokracie to, že občan může označit předsedu vlády za "letra, lháře či podvodníka"? Máte pravdu, v ČSSR to říkat nemůže, protože "letr, lhář, podvodník" nemůže být u nás předsedou vlády. Československý prezident či předseda vlády nemůže uvedené vlastnosti uplatnit...

/Z odpovědí V. Biřka red.
švédského listu, RP 18.4.85/

- Co tady děláš?

- Zpovídám se z tvých hříchů.

/v kostele/

Mám si to přečíst celý, anebo rychle?

/Historička I.K. nad statí/

Čti jenom podstatu.

/Z.E. nad jídelním lístkem/

Nemůžete být aspoň chvíli zticha? Tady je kravál, že ani nepoznám, jestli je to kafe horký nebo studený.

P.S.

V historii rozvoje komunikačních prostředků řadím se do epochy rozhlasové.

/.../
 Zkoušel jsem i Živá slova. S nejedním jsem měl velký úspěch. Říkali mi, že slovy nehledanými, leč lidskými dovedu promlouvat do duše. Tak jsem nejednou musel vytvořit vánoční atmosféru, za války zase evokovat útěšnou sílu domova a české krajiny. Téměř po osvobození byl pro mne rozhlas tribunou promluv na politická témata... Slo te mnohokrát všechno na ostro.

..
 /Rozhlas a já:
 Zasl. um. Jan Pilař, básník;
 čas. Rozhlas, 1984/47/

O tom všem bude jednou historie mluvit jako o době přesocialistické, tak jako nyní používá dělitel čáru - před naším letopočtem a po našem letopočtu, nebo starší nevědecký termín - před Kristem a po Kristu.

..
 /PhDr. Ján Riško, Živá slova;
 čas. rozhlas, 30.12.1984/

Už tehdy, ale i za éry pozdějších rozhlasových reportérů, zejména za iniciativního naléhání Jitky Pražákové, se ze mne stal jakýsi rozhlasový lyrický komentátor. Hovořil jsem k desítkám významných událostí, ke spartakiádám, k výročím, k událostem doma i ve spřáteleném světě. Nikdy jsem si tyto projevy předem nepsal. Byly krátké, měly lidský citový slovník, lišily se od drátěné mluvy usnesení a referátů. Proto asi zaujaly a tu i onde zapálily posluchače pro dobrou věc.

/.../
 Je škoda, že mnohé z těchto mých vystoupení se rozplynulo v éteru. Něco málo jsem mohl zařadit do výboru ze své publicistiky Strom domova. Podrobněji se mou spoluprací s rozhlasem zabýval dr. Voldán, který jí věnoval nejdrívě diplomovou práci a později ji rozšířil na práci doktorskou. Tam jsou ukryty, bekužel veřejnosti neznámé, taje a záhyby mé rozhlasové duše, již nepřestávám splácet dan, byť rozhlasové kádry se za ta léta mnohokrát omládily.

..
 /Jan Pilař, viz výš/

Nepodepsaný úvodník

Všichni ti, kteří se narodili v této zemi někdy před nebo po roce 1930, se svými životy zapletli vždy nějak do historických sítí, které tu rozhodli první a generální tajemníci. Neměli jsme o tom ani tušení, ve školce jsme se učili básničky k narozeninám T.G.M. a zpívali jsme Ach synku, synku. A přece už tehdy byl vybrán za sudičku našich osudů J. V. Stalin. Ještě i později, za války a po válce, jsme se domnívali, že o historickém rámci našich příštích životů rozhoduje prozíravý státník a politický filosof Eduard Beneš. A hle, nebyla to pravda, o historickém rámci našich životů už rozhodl J. V. Stalin, když to v Jaltě zaonačil tak, aby bylo Československo bez velkých diskusí přiřazeno k Východu.

Uměl si vůbec kdo představit, co všechno se semele v sociálním a politickém prostředí, ve kterém nám bude dospívat? Stalin měl nepochybně vliv na to, že vzala za své naivní víra našich rodičů, že třeba někdo z nás povede dále rodinný podnik, že pod našima rukama budou dále vzkvétat zděděná řemesla a živnosti, že vystudujeme jak oni a dosáhneme věhlasu ve vědách a umění, že zvelebíme středňáckou usedlost s párem koní a pěti kravami, že využijeme i všechny ostatní šance, které poskytovala tradice a že nakonec ulehne po jejich boku do hrobu v rodné zemi a ne někde ve Švédsku, v Americe nebo v Austrálii. Co mohli naši rodiče vědět o revolučních přeměnách a zásadách kádrové práce, chudáci! Vždyť netušili nic ani ti rodičové, jejichž děti se neočekávaně staly okresními a krajskými tajemníky, náměstky ředitelů a řediteli, nosteli řádů a hrdiny socialistické práce, akademiky a doktory věd a vším tím, co tu před padesáti lety ještě nebylo a co by se zdálo být neuvěřitelné, kdyby to někdo s jasnozřivým pohledem do budoucnosti po pravdě vylíčil. Žili jsme bezstarostně a v důvěře ve stálost světa, naše fousatá sudička však již pilně pracovala na determinaci našich osudů.

Když se to tak vezme, je to vlastně úžasné, jak se odlišily naše osudy od představitivosti našich rodičů a často i nás samých. Když se rozhlédnu po svém okolí, hned vidím desítky životů, které se utvářely jaksi nenáležitě, v rozporu se starou dějinnou zkušeností střeoevropského prostoru, a také k velkému překvapení jejich nositelů, kteří dodnes nevědí, jestli to bylo dobré,

zlé nebo obojí. Kdyby uplatnily v našich dějinách svou převahu jiné sudičky, zasedal by bratři Havlové třeba ve svazu průmyslníků, ale byla by to zase škoda pro českou kulturu. Karel Pecka by určitě nespáchal takový zločin, aby za něj pobyl deset let ve vězení. Ale psal by pak vůbec, bez této zkušenosti? Erazim Kohák by neměl dřevěný srub v Nové Anglii ale chalupu v Krkonoších, nepozoroval by chování dikobraza nýbrž ježka. Inspirovalo by ho to však tolik k filosofickému tázání? Jak podivuhodně ovlivnilo historické dění naše osudy! A to mi prosím přicházejí na mysl ještě jen mírné zákruty lidských životů, všichni známe ze svého okolí rychlé jízdy osudu, které skončily zabitím, zraněním a doživotním zmrzačením.

Je toho tolik, že snad ani není možné, aby za to všechno byl odpovědný jeden generální tajemník. Většinou také nemluvíme hned tak adresně a své sudičky přímo nejmenujeme. Utěšujeme se tím, že naše životy jsou pouze jedním svým rozměrem vsazeny do rámce historického vývoje a jeho podivných zákonitostí a všemi ostatními rozměry jej přesahují. A koho uráží vůbec historická podmíněnost individuálního osudu, jako třeba mě, může se pokusit na velké dějiny neřbat a radovat se z toho, jak si coby mravní subjekt utváří svébytné dějiny vlastního života podle vlastní hlavy. Avšak i takový člověk zjistí rychle, že při vší svobodě musí jedním okem hlídat generálního tajemníka.

V době, kdy jsme brali rozum, umřela nám naše sudička a zase všechno zpřevracela. Historický rámec našich osudů začal určovat muž venkovského vzezření, na jehož úlohu v dějinách panují rozdílné názory. Jisté je, že mnohé lidské osudy se neočekávaně obrátily k lepšímu a jiným šla hlava kolem ze samých překvapení. Pro samotné braní rozumu byla však éra tohoto muže velmi příznivá. Pamatuji se, jak na mě zapůsobilo, když muž, o kterém je řeč, objal na jednou na letišti dřívějšího krvavého psa a agenta amerického imperialismu. Nabyl jsem tehdy dojmu, že lež a přetvářka jsou inherentními součástmi politického života v naší éře a dodnes jsem se tohoto dojmu nezbavil. Onomu dojmu se dostalo potvrzení, když se holohlavý tajemník, jehož jménu se záměrně vyhýbám v rámci všeobecného úzu, stáhl jednoho dne ze zdravotních důvodů do ústraní a začal na zahrádce experimentovat s jednotlivými druhy ovoce a zeleniny. Jako by měl už dost toho, určovat pořádku historickou podmíněnost životů naší generace.

Touto oficiální lží začala dlouhá tajemničení L. I. B. Byla to éra nehybnosti a zmrtnělosti ducha. I nejčilejší chvíle této éry, ve které vykročila vojska rychlým pochodem ku Praze, měla vlastně jediný smysl, znehybnit dějiny a umrtvit ducha. Jenže právě tímto činem zpřeházela L. I. B. historickou podmíněnost života naší generace tak, že nám trvalo několik let, než jsme si pořádně uvědomili, kde se vlastně nacházíme. Rámcovatel našich osudů nám poskytl o moc víc času, než jsme k orientaci potřebovali, byl v tomto ohledu přející až běda. Dal nám lhůtu k přemýšlení, o jaké se nám ani nesnilo. Byla to nejpříznivější doba k tomu, abychom prozkoumali dopodrobna, co vlastně může člověk se svým životem udělat, když ho dějiny ze sebe vyvrhnou ale zas přímou neohrožují na životě.

U nás už éra nehybnosti a zmrtnělosti ducha ^{trvá!} skoro tak dlouho jako éra první republiky. Když to člověku dojde se vším všudy, je to jako rána palicí do hlavy. Při ohlédnutí zpět není čeho se zachytit, v těchto dějinách nedění jsme schopni rozlišit jednotlivá období jen podle toho, kdo kdy byl zavřený. Podle čeho se však v dějinách vlastní země orientují lidé, kteří nebyli zavření a ani nevědí, že někdo zavřený byl? Nejspíše podle toho, kdy se jim podařilo dosáhnout platového postupu, podle toho, kdy si koupili barevný televizor a podle toho, kdy jim utekl syn nebo dcera za hranice. Se soucitem myslím na historiky, kteří budou nuceni vymyslet si pro tuto éru nějakou periodizaci.

L. I. B. zemřel tak jako i žil, obyčejně a nevzrušeně. Než jsme si stačili rozmyslet, co od nich čekáme, zemřeli i jeho oba následníci.

Nyní vstupujeme do éry šestého generálního tajemníka v pořadí, rámcovatele zbytku našich životů a sudičky těch osudů, které v naší části Evropy právě přicházejí na svět. Jestliže se vše bude rozvíjet v rámci statistického průměru, dožije se v éře nového tajemníka naše generace neproduktivního stáří nebo smrti. To už je dostatečný důvod k tomu, abychom se nepředpojatě zajímali o muže, který v historickém rámci totožném s naším dospěl až na vrchol moci ve velké zemi. Leccos napovídá ona generační totožnost.

Gorbačov má, tak jako i my, na velkou válku jen klukovské vzpomínky, nebyl ani u vojska ani u partyzánů. Všechny jeho řády jsou civilní. Je to poprvé, kdy v kterékoliv zemi Východu stojí v čele státu muž, jehož základní a určující zážitek nepochází z let velkého vraždění. To samo o sobě není ani lepší ani horší předpok-

lad k prozíravějšímu vnímání současného světa, je to však jistý předpoklad ke střízlivému odstupu od válečné mytologie a od oné nostalgie, která povyšuje v některých vítězných lidských osudech válku na "nejlepší léta nešeho života". Nevěřím totiž, že nejlepší prevencí proti chtivosti vyznamenat se v boji je vlastní válečný zážitek, jak se všeobecně tvrdí. Druhou světovou válku vedli generálové, kteří jako nižší důstojníci a frajtrři viděli válku první přímo ze zákopů.

Gorbačov má tutéž širší historickou zkášenost jako naše generace, ovšem s tím rozdílem, že v zemi, která se nemusí na nikoho ohlížet, má tato zkušenost jinou logiku než v zemi, která žije ze samého ohlížení se. Všichni jsme zažili totéž, sami však víme, že ne všichni jsme z toho vyvodili stejné poučení. Ve vědomí však skrýváme všichni tutéž skepsi k politickému fanatismu našich předchůdců a jsme si vědomi úpadku starých věr. Už to prostě není to, co to bývalo, dějiny se nedají zlomit přes koleno a nového člověka potkáš jen poskrovnu. Možná byl mladý Gorbačov v tom zástupu vyjevených studentů, který se po Stalinově smrti valil do středu Moskvy, jak o tom píše Zdeněk Mlynář. Možná se divil tak jako já, když byl krvavý pes nazván drahým soudruhem. Možná byl i on svědkem toho, jak někdo omdlel, když se vybraných společnostech četla tajná zpráva dvacátému sjezdu. A co vlastně víme o tom, co si myslel stavropolský tajemník, když se zmrazovalo pražské jaro? Nevíme o tom samozřejmě nic, protože ten, kdo chodí se svými pochybnostmi na trh v naší části světa, končí obyčejně jinde než na místě generálního tajemníka.

Generační zkušenost je ovšem slabý základ pro domeček naděje, který bychom si rádi slepili. Známe přece dost generačních spřízněnců, kteří před patnácti lety sestoupili pokorně se stupně generačního poznání a vytěsnili z vědomí to, co viděli na vlastní oči a slyšeli na vlastní uši. Jenže jak zase všichni víme, měl tento akt svůj původ spíše v břiše než v hlavě. Jinak řečeno, mnozí lidé prostě účelně zvážili nepříznivé okolnosti velkých dějin a rozhodli se jít raději proti vlastní zkušenosti než proti jejich neotesané hrubosti. Takové nějaké nepříznivé okolnosti existují ovšem vždycky a pro gorbačovovskou generaci tam u nich skrývají ještě i rizika, která my tady jen tušíme. Chtěl bych však uvěřit tomu, že na určitém stupni moci mohou být anonymní historické okólnosti v rovaovaze **g vůlk** k novým řešením a k novým formulacím sociálních

cilů. Snažím se předpokládat, že když člověk nakonec došel až na vrchol moci, nebyl k tomu veden po celá léta jen touhou zlepšit si hmotné postavení, zvýšit si základ pro výpočet důchodu a dostat své děti na vysokou školu.

Jak to známe z Macbetha, je někdy i jakkoliv řídká vůle konat dobro a učinit sem tam nějaký dobrý skutek zrazována u mocných mužů pomyšlením na hříchy, které spáchali na cestě k moci. Je proto mnohem lepší pro osudy lidí, když jim historické prostředí připravují muži, kteří ještě nestihli podílet se na větším počtu hříchů. Takoví jsou méně opatrní při realizaci něčeho lidumilného, co jim přijde na mysl před spaním. Z prostého přehledu těch horších událostí z posledního dvacetiletí vyplývá, že nový generální tajemník ještě nemohl^{by} příprav těchto událostí. Jsou to tyto..... doplní si každý sám. K minulosti má vždy střízlivější poměr ten, kdo ji už nevnímá jako minulost svého vlastního života ale minulost jiných. To všechno by mohlo vést nakonec i k tomu, že by historikové mohli konečně konat svou práci. Avšak tato naděje se mi zdá být přece jen trochu přehnaná.

U dosavadních vedoucích politiků východní Evropy to bývalo tak, že jim v mládí nezůstávalo pro nával revoluční aktivity dost času vysedávat nad knihami a chodit třeba do divadel. To mělo později vždy smůtné důsledky, Ždanov vybrnkával Šostakovičovi na piáno, jak má vypadat melodie, Chruščov poučoval malíře, jak mají malovat a Brežněv psal tak, jak psal. Nový muž v Kremlu měl snad jako student university čas na čtení a možná chodil i do divadel. Právě tehdy koloval v opisech po Moskvě Pasternak. Nevidím v tomto časovém souběhu sice ještě žádnou záruku svobodnějšího prostoru pro kulturu ve východní Evropě, ale v souhrnu s jinými, těžko předem spočitatelnými jevy, by i to mohlo sehrát svou roli a sovětská kultura by se zakrátko mohla před světem objevit v podobě, na kterou má historické právo a také dost talentů. My bychom se svezli při tom. Není nutné, aby političtí vůdcové byli poučenými arbitry a mecenáši umění, žádoucnejší je spíše to, aby měli od mládky vypěstovanou úctu k umění a z vlastní zkušenosti věděli, že kultura není jen okrasou státního zřízení ale nutnou protiváhou masové výroby botů, bytů a zbraní.

Teď není ani důležité, co nynější generální tajemník kdy řekl nebo neřekl. Politikové jsou ve východní Evropě těmi nejnesvobodnějšími lidmi ve slovním projevu. Mají k dispozici jen chu-

dičkový výběr slov a hotových větných prefabrikátů. Nesmí se v projevech lišit příliš jeden od druhého, možná sami ani nevědí, proč by nesměli, raději to však nezkoušejí. I Gorbačov mluvil tak, jako mluvili jiní. Nyní však čekají celé zástupy kremlologů, aby se vrhli na každé nové slovo, zkoumali, odkud přišlo, na jaké navazuje tradice a jaké ohromující změny slibuje. Nu, také se trochu v tomto umění vyznáme. Počítám s tím, že s novými slovy to nebude tak horké, prozíravý politik si musí dát pozor, aby mu v sále při projevu někdo neomdlel. Důležitější bude, jak využije nový muž možností, které se nahromadily v éře nehybnosti a jak je promění v činy signálního významu. Jde často o možnosti činů obyčejných, vyzkoušených a tak laciných, že by nestály státní pokladnu ani rubl. Myslím třeba na to, jak blahodárně by zapůsobilo na rozšířené špatné mínění, kdyby se stárnoucí fyzik mohl konečně i se svou ženou vrátit z Gorkého do Moskvy, a kdyby se i mnozí jiní mohli vrátit z míst, kam se neodebrali dobrovolně. Neočekávám však, že by nový tajemník zavolal v téže věci do Prahy, bylo by to zasahování do vnitřních záležitostí jiného státu.

Bylo by samozřejmě lepší, kdyby nám příznivější historický rámec našich budoucích let zajišťovala nějaká neotřesitelná dobrá zákonitost dějin a ne spoléhání na dobře úmysly nejvyššího představitele spřátelené mocnosti, o nichž navíc ještě nic přesnějšího nevíme. Soudím však, že stejně tu už jedna malá zákonitost čeká na svou příležitost. Je to zákonitost prostého pohybu, energie, nastřádaná v éře nehybnosti, se bude chtít uvolnit. A nyní, když se tak dlouho čekalo, uzavřely se naštěstí ty možnosti vývoje, kterých jsme se hrozili. Dopředu je vidět už jen v jednom směru. Celé okolí Sovětského svazu s výjimkou československa se už pohnulo, pohyb Číny, rázný a riskantní na tak obrovském prostoru, vzbuzuje všeobecný údiv.

V samotném Sovětském svazu se už potřeba pohybu pociťuje hodně dlouho. Není dnes žádným tajemstvím, jaké potřeby pohybu má lid na východě Evropy. Ani ideologie už nezastírá, že tu jde hlavně o potřebu slušné civilizační úrovně a také slušného zacházení, které je podmínkou lepší a kvalitnější práce. Nový muž v Kremlu se nemůže vyhnout naléhavé výzvě této prosté zákonitosti. Historický rámec našich životů se bude vylepšovat podle toho, jak důsledně se s touto výzvou vyrovná a jak rychle o tom podá zprávu svým lidem tady u nás.

Ti, kdož se pak dožijí konce tisíciletí, budou tak, jako my dnes, uvažovat o tom, jestli překvapující běh jejich životů měla na svědomí nová sudička historického procesu anebo jen vnitřní neklid v jejich duších.

JyA

V březnu 1985

Nástin poválečné české literatury 1945-1980 /ČS/, který napsal univerzitní profesor PhDr. Vítězslav Ržounek DrSc, se tváří náramně vědecky. Je opatřen, tzv. aparátem, výběrovou bibliografií, poznámkami, tabulkou, grafem překladů a jmenným rejstříkem, recenzovali ho další dva vědátoři J. Erabák a St. Šmatlák atd. Když však nahlédnete do jmenného rejstříku, zjistíte ke svému údivu, že v něm chybí přes půl stovky českých autorů a dva spisovatelé slovenští /D. Tatarka a I. Kupec/, o nichž se v textu píše, a že v něm nejsou uvedena ani další jména, jestliže jejich nositelé nejdou pod nos současné kulturní politiky /J. Pekař, V. Bitnar, J. Vašica, R. Medek aj./. Vypovídá to dost o vědecké hodnotě, poctivosti a odpovědnosti autora díla i o duchovní atmosféře doby, která je ochotna vnášet ideologické hodnocení i do tak věcné informace, které poskytuje rejstřík. K čemu je takový seznam, chybí-li v něm dobrá pětina jmen? Jen k oklamání čtenáře a utajení pravdy! A takový je vlastně záměr a smysl Nástinu vůbec. Na něm budou jednou studenti literatury poznávat in concreto typický projev myšlenkové sterility a vědecké nepoctivosti, jaké plodí umlčování kritiky a duchovní nesvoboda.

Chybami a omyly se to v textu jen hemží. Začnu maličkostí: J. Chaloupecký je zásadně několikrát uváděn jako Chaloupecký. Horší už je, když autor sebejistě tvrdí, že Čapkovy práce z 2. poloviny 30. let nebyly na Západě přeloženy z odporu k jejich protifašistické tendenci. Válka s Klokou prý tam byla přeložena až poté, co jí cestu upravila osvícená sovětská ediční politika a S. V. Nikolskij, zatímco i potom "Matka a Bílá nemoc zůstaly na Západě nepřeloženy" /s. 260/. Stačí však nahlédnout do Lexikon der Weltliteratur a do Encyklopedia of World Literature in the 20th Century a objevíme u hesla K. Čapek tyto údaje: The Mother, eng. 1939; War the News /Válka s Klokou/, eng. 1937; Die weisse Krankheit, d. 1937. /Válka s Klokou měla světový úspěch a byla okamžitě přeložena takřka ve všech západních zemích./ Zároveň zjišťujeme v soupisu překladů K. Čapka do ruštiny, vydaném Vsesojuznoj knižnoj palatoj, že Bílá nemoc byla poprvé uveřejněna r. 1950! Černobílé schéma zlých západních imperialistů a hodných východních bojovníků za mír se tedy hroutí naprosto evidentně.

Vědecká serióznost Nástinu padla prostě za oběť autorově ideologické předpojatosti, ta dominuje nade vším. Když se Ržounek zmiňuje o vlastně spiritualismu koncem 20. let, spojuje ji s Pekařovou knihou Bílá hora, její příčiny a následky. Nálepka, kterou jí uštěďruje, svědčí o tom, že jí nikdy nezahlédl ani z rychlíku. Píše o J. Pekařovi:

"...v polemice s názory Fr. Palackého popíral pokrokový odkaz husitství, snaží /se/ dokázat, že období po Bílé hoře nebylo nejtemnější dobou českého národa, ale že období baroka znamenalo jeden z vrcholů české kultury" /s.16/.

Co slovo, to lež jako věž, nic takového J. Pekař netvrdil, naopak mravní odkaz husitství vždy vyzdvihoval a Bílou horu pokládal za "neštěstí, neštěstí bez míry a hranic". Vědec, jemuž má jít o hledání a hájení pravdy, tu s náramnou ochotou plní úlohu novinářského šmoka, který si s nějakým podvojným výrokem a účelovou lží nedělá svědomí.

Pro celý text jsou typická konfušní a neverifikovaná tvrzení. Na str. 18 se např. dovídáme, že ve 30. letech krizový stav společnosti nepříznivě ovlivnil i poezii /je to postřeh Šaldův/, takže

"koncepce člověka a společnosti mající svůj výraz v existující tehdy politické organizaci naší země se ocitla v takové krizi, že není s to nadále poskytnout živnou půdu básnické tvorbě".

Nemaje zbla rozlišovacích schopností, nepostřehl Rzounek, že něco jiného je kritická subjektivnost F.X. Šaldy, strhovaného patosem dobového zápasu o vyšší básnické cíle, a něco jiného že je objektivní vědecké hodnocení z časového odstupu. Sotvakdo asi popře, že 30. léta jsou jen dalším důkazem, že neplatí přímá závislost literatury a umění na stavu společnosti, že bez ohledu na ekonomickou a politickou krizi či snad právě pro ni je to doba, jejíž výsostná básnická produkce nás dodnes uchvacuje a udivuje rozmanitostí i bohatstvím velkých talentů, jako byli J. Hora, Fr. Halas, J. Seifert, V. Nezval, Vl. Holan, J. Zahradníček a mnozí další.

Náš vědec bere na milost jen dvě sbírky té doby: Neumannovu Sonátu horizontálního života a Závadova Cestu pěšky, přičemž je s literárně historickou precízností charakterizuje takto: vyrostly z "boje dělnické třídy a širokých mas pracujících v čele s bolševickým vedením KSČ". Jejich význam pak vidí v tom, že je v nich "s hlubokým rozhořčením nad završenou proradností a zradou vyjádřeno, že zájmy národa jsou totožné se zájmy pracujícího lidu". Tyto sbírky vyšly r. 1937, dokonce na jeho počátku, o prázdninách už jsem je četl. Jak tedy mohli jejich autoři vědět někdy v r. 1936, kdy své verše psali, o "završené proradnosti a zradě", jež budou spáchány až dva roky poté?

Ars poetica socialistické tvorby, jak vzletně označuje Rzounek socialistický realismus, prý zaručuje nové tvorbě dokonalou pravdivost: tato "literatura sdílí osud společnosti. Ale na rozdíl od minulosti jde o obraz života v nezkraslené podobě" /s. 253/. Levou rukou smetl tedy profesor Rzounek se stolu veškerou klasickou produkci jako život zkraslující, aby mohl vyzdvihnout neúplatnou pravdivost literatury socialistické. Jenom zapomněl čtenáři sdělit, kam se poděla nezkraslující pravda života v literatuře /naší i sovětské/ 50. let, když nevěděla

nic o hrůzách, odhalených XX sjezdem KSSS...

Uvedené konfuční formulace navíc většinou ještě přecházejí k zá-
měrnému klamání čtenáře tím, že věcný základ informace přetrou ideolo-
gickým nátěrem. Rzounek si svůj polemický úkol usnadní např. tím, že
určitý pojem nahradí jiným - "podobným". Tak napíše, že V.Černý v po-
válečných letech prosazoval v Kritickém měsíčníku "požadavek nezávis-
losti umělce na společnosti" a za to ho s pomocí V.I.Lenina rozdrťí.
Jenže V.Černý ovšem nehájil nezávislost umělce na společnosti, tak
naivní nebyl, ale na štátu! Tenhle drobný rozdíl je pro Rzounka za-
nedbatelný, jemu společnost a stát splývají; kdyby si ty kritizované
stati přečetl, zjistil by, že nic nebylo V.Černému tak vzdáleno, jako
oddělovat umělce od společnosti.

Když chce náš vědec desauovat Květen a jeho teorii tzv. poezie
všedního dne, zařadí mezi jeho kmenové autory nesmyslně i J.Skácela
/což je mimochodem jediná zmínka o tomto básníkovi v celé knize!/ a
M.Kunderu, protože tu otiskli své verše. Ale stejně by mohl jmenovat
I.Skálu, J.Hájka, B.Hrabala aj., ti tu taky uveřejnili své příspěvky.
M.Kundera byl sice jeden čas v red.radě Května, ale kdo zná tehdej-
ší praxi, ví, oč šlo. Kundera k této skupině nepatřil ani osobními
sympatiemi, ani tendencí své tvorby, prostě jen vzal na sebe úkol há-
jit svou autoritou snahy těch, kdo o něco nového usilovali. Na témž
místě rovněž čteme: "Stati zaměřené k filozofii tu tiskl K.Kosík"
/s.131/. Tím má být zřejmě čtenáři naznačeno - stejně jako v případě
J.Skácela a M.Kundery- ,že šlo o časopis vysloveně revizionistický.
Ve skutečnosti tu Kosík netiskl, ale otiskl jednu jedinou stať Moder-
nost, lidovost a socialismus, která je nota bene psána z ortodoxně
marxistických pozic.

Jiným svérázným postupem V.Rzounka je, že posvém domýšlí dané
premisy a dochází k závěrům, jejichž absurdita bije do očí každého,
jehož vidění není zastřeno krvavou clonou bojovnické vášně. Při ofi-
ciálních odsudcích tzv. krizových let slýcháme z úst politiků, že
šlo o přímé ohrožení socialistického zřízení, vedoucí úlohy strany
apod. Rzounekovi to je ale málo, a tak vynese vyšší trumf: "intelek-
tuální elita ohrožovala život v naší zemi" /s.220/ a "krize...ot-
rásla našimi národy až po základy jejich existence..." Je vskutku s
podivem, co dokázala intelektuální elita během několika měsíců. Zá-
kladem národní existence neotřásla šestiletá nacistická okupace a
ani pobělohorské "neštěťší bez míry a hranic", takže Rzounekovy obavy
o národ jsou jen výplodem chorobné fantazie.

A jak by mohl jeho bojovný duch opomenout rozdrtit K. Čapka za „ideál malého českého člověka“? Ten prý „naplňoval v literatuře politickou koncepci masarykovské buržoazní demokracie“ /s.15/, čímž se ovšem – opět svérázně domyšleno – „ocitl v stejné frontě s militantní pravicí, která v literatuře – jako příklad můžeme uvést Medka – dštěla oheň a síru na revoluční dění“ /tamtéž/. Mezi Čapkem a Medkem pro Rzounka není rozdílu, jeho organická neschopnost rozlišovat hodnoty a tendence se vždycky uchýlí k tomu, že všechno převede na společného jmenovatele politiky, a tím je cíle dosaženo. Proto taky Čapek, který mu zvláště leží v žaludku, nebyl podle něho překládán především pro kvality umělecké, ale z důvodů – politických: „...míra /jeho/ světovosti nebyla podmíněna jen uměleckou kvalitou díla. I zde byla určující politika“ /s.258/. Na rozdíl od politicky protežovaného Čapka se Hašek se svým Dobrým vojákem Švejkem prosadil jen a jen svým uměním, a to povytce u „řadového čtenáře na Západě“, což je jeho další plus proti Čapkovi. K Rzounkově lítosti bylo těch Čapkových překladů přece jen víc, ale všeho do času, i náš vědec se dočká radosti, neboť dnešní socialističtí autoři

„o mnoho překračují hranice meziválečného ohlasu Čapkovy. Jsou to V. Rezac, A. Zápotocký, J. Otčenášek, N. Frýd, J. Drda, J. Marek a celá řada dalších až po nejsoučasnější, jako je J. Kozák“ /s.259/.

Jaké zardostiučinění! Každý jistě rád uzná, že proti Kozákovu umění nemá ubohý K. Čapek naprosto žádnou šanci!

Všechny tyto nehoráznosti svádí člověka k tomu, aby ironizoval a nebral knihu příliš vážně. Je to snůška polopravd, falšování, nedoložených tvrzení, lží, podvodů a tak evidentně se svou ideologickou militantností vyřazuje z vědeckého kontextu, že by vlastně ani nestálo za to se jí zabývat. Jenomže jsou v ní shrnuty autorovy vysokoškolské přednášky, Nástin se nepochybně stane příručkou pro češtináře i na středních školách, a tak se posvěcený napravovatel pokřivených linií a vynášec neodvolatelných marxistických soudů stává představitelem čehosi obecného, v té ubohé pseudovědecké úrovni je předveden dnešní stav a úroveň oficiálního myšlení o literatuře, je to důkaz jeho katastrofálního zplanění, zdegenerování, naprosté ztráty vědeckého svědomí a zároveň důkaz morální bezstarostnosti nejen autora knihy, ale všech, kdo za tento úpadek odpovídají.

Ctižádost autora, jehož vědecká kvalifikace je tak chatrná, že mu autoritu zachraňuje jedině mocenské postavení a politické výsady, se nese pochopitelně k tomu, aby dodal svým tvrzením zdání, že jsou pevně teoreticky fundovány. Proto tak často udivuje čtenáře smělymi filozofickými objevy. Je tomu tak i v této knize. Na str.100 s údivem čteme:

"Subjektivizaci společenského procesu signalizuje /rozuměj v 50. letech/ přirozeně nejdřív poezie." A o čtyři stránky dál: "Subjektivizace společenského procesu se projevuje přirozeně i subjektivizací prózy, jejímž nejprostším projevem je tendence k lyrizaci". Jaké to zase obohacení marxismu! Černé na bílém a dvakrát za sebou se nám tu tvrdí nic víc a nic míň, než že poezie a próza reagovaly na subjektivizaci společenského procesu svou vlastní subjektivizací, že tedy literatura jen odrážela to, co se dalo ve společnosti. Až dosud platilo, že skutečnost je objektivní a jen její odraz v našem vědomí je subjektivní, subjektivizovat něco můžeme přece jenom někdo, nějaké individuum, subjekt, ale nemůže sama sebe subjektivizovat realita /společenský proces/ Ale pro Ržounka je hračka překonat samotného Marxe. Vkládá do pojmu "subjektivizace" vůbec záhadný význam, hned vzápětí totiž tvrdí:

"Leč v mnoha případech důraz na subjekt vede opět k oddělování nitra člověka od sféry jeho společenské činnosti. Vede k subjektivizaci, kterou vnesla do poezie krize buržoazní společnosti."

Je-li subjektivizace důsledkem krize buržoazní společnosti, kde se vzala v socialistické literatuře, neřku-li v společenském procesu? Je také výrazem nějaké krize? Nebo je jejím překonáním? S takovými otázkami si V. Ržounek hlavu neláme.

Strašidlo političnosti se vznáší nad textem Nástinu neustále. Literatura není struktura s relativně samostatným vývojem, všechno se v ní děje jen a jen pod tlakem a vlivem politiky, není jediného jevu, a by nebyl spjat s politikou a člověk taky nemá jiné zájmy než vysloveně politické. Politika se tak rozplývá v nic, i ona přestává být svébytnou sférou a proměňuje se ve fantóm. Dověšením této tendence knihy a zároveň vrcholem nehoráznosti je Ržounkova interpretace sbírky V. Závady Přes práh z r. 1970. Závada nebyl nikdy poeta politicus jako S. K. Neumann, vedle něhož ho náš vědec rád řadí, jeho verše se dobývaly vždy do tajemných hlubin člověka, aby z nich vynesly svědectví o tom, v čem tkví těžiště člověkovy duše a co je pouhý klam vnějškovosti. Platí o něm do značné míry to, co sám řekl o Kainarovi: "Kainar byl uzavřený básník hlubinný. Ohledával dno a kořeny lidského života a demaskoval absurditu lidské existence." A co vyčetl z této sbírky závěrečného účtování, metafyzické úzkosti a tragického úžasu nad plynutím času znalec jeho díla?

"Už v úvodních dvou básních této knihy veršů je patrné, že krize naší společnosti, nejhlubší v poválečném vývoji, otřásla básníkem až do dna jeho srdce. Jako ve filmové zkratce proběhne před jeho očima dosavadní jeho život" /s. 190/.

Jde o básně s Fanfárami pláče a Odliv. Skutečně jsou zkratkou básníkovy života, ale ani slůvkem, jedinou metaforou nebo obrazem v nich není dotčena nějaká krize naší společnosti, celá výpověď je naléhavě

soustředěna k postižení smyslu vlastního osudu a charakteru. Spojení "na prahu" se opakuje ve sbírce několikrát, ale vždycky má jen hluboce intimní význam, např. v básni Na vrcholu let:

Tak stojím na prahu, neboť jsem po večeři,
tak stojím na prahu, neboť jsem na konci,
tak stojím na konci, tak stojím na prahu
veliké noci, v které se blýská,
a nebe se chvěje mražením světla
a mě v ní mrazí nesmírná tíseň,
a úzkost mi lisuje srdce
a v těle podvazuje žíly.

Rychlými kroky se přiblížil večer,
tma stoupá od země, tma padá z nebe,
valí se z východu i západu,
staví vysokou černou zeď
a mě v ní uzavírá.

Zdálo by se, že smysl těchto veršů se nedá překroutit, tak jednoznačně vyslovují lidskou úzkost ze smrti, jež se blíží. Rzounek je však interpretuje neuvěřitelným způsobem:

"Náš život, který se dožadoval odstranění křivd na spřavedlivých, konkrétních opatření pro svůj další socialistický vývoj, ocitá se znovu na prahu. Na prahu zkázy."

Kde je tu sebemenší náznak, že básník mluví o blížící se zkáze společnosti? Není v jediném verši, v jediném slově. V závěrečné básni sbírky Na prahu země prý ale už to "na prahu" dostalo nový a konečný smysl: "Život naší země, který stál na prahu zkázy, stojí na prahu nového dne."

Rzounek prostě čte všechno očima, na nichž má nasazeny brýle politického mámení, nedokáže vůbec vnímat subjektivní zповěď člověka zahleděného už do jiných světů a bránícího se náporu nicoty. Jeho výklad těchto zřetelně z hlubin lidské úzkosti vytrysklých veršů je prostě karikaturou literární analýzy. Docela vážně tvrdí, že Závadova sbírka staví hráz "proti zpochybňování socialismu. Varuje před jeho mrzačením, útočí nemilosrdně proti jeho likvidátorům". Nad tímhle negramotným výkonem se musí samotářský básník v hrobě obracet. Něco takového ho ani ve snu nenapadlo a nic takového nenapsal. Vyčíst to mohl opravdu jen V. Rzounek, jemuž se věčně dělají krvavé mžitky před očima. Ten by i Březinovy extatické vize ze Svítání na západě dokázal vyložit jako politický program usilující spojit naši zemi s prohnilým kapitalistickým světem.

Jiným příkladem, do jakých absurdních konců může Rzounekova simplifikující koncepce političnosti dospět, je jeho nepoměrně rozsáhlá polemika nad románem Ed. Valenty Jdi za zeleným světlem. Žádnému jinému románu nevěnoval tak důkladnou pozornost /k odsudku Zbabělců mu např. stačí dvě tři věty/ jako právě příběhu spisovatele Šimona, introvertního intelektuála, který za války, když se vpojí do boje proti fašis-

mu, vyjde ze sebe a přijme svůj tragický lidský úděl: položí život za společnou věc. Smyslem příběhu je ukázat psychologicky věrojatně cestu z uzavřenosti osamělce k pochopení, že člověk nemůže naplnit své lidské poslání v samotě, ale jen v širším společenství, jen tak prožije pocit niterného uspokojení.

Rzounek ovšem nevidí v románě nic jiného než "polemické, sociálně politické jádro". Je vyjádřeno v rozhovorech profesora Šimona s plukovníkem sovětských partyzánů, zejména když proti jeho výkladu předností sovětského zřízení namítá: "Odlišná je má - hledal výraz, který by nezněl příliš omšele - představa nové cesty - řekl konečně." Z úst tohoto individualisty, jenž se považuje za socialistu jistě nemarxistického, nelze ani čekat jiný názor, zněl by falešně a násilně. Od profesora Rzounka ovšem těžko můžeme čekat pochopení pro nějaké psychologické nuance, on nikdy nepoužívá příliš jemných analytických nástrojů, ale tentokrát na to šel skutečně se sekýrou:

"Valenta svým románem aktualizuje argument, který byl v letech 1945 až 1948 politickým argumentem reakce v zápase o završení národní a demokratické revoluce revolucí socialistickou, argumentem proti leninskému socialismu, argumentem pro zachování podstaty buržoazně politického systému" /s.118/.

Ale ani na tom není dosti. Rozhorlený duch tohoto fanatika domýšlí své politické námitky dál a dál:

"Valenta se vrací k argumentu, který politicky oslabuje jednotu antifašistické fronty mezi dvěma válkami, který spoluotvíral cestu k válce..."

Už by jen stačilo dodat, že druhou světovou válku vlastně rozdmýchal zloduch Valenta... Celá složitá struktura románu je Rzounekovi lhostejná, nezajímá se o podstatu umělecké výpovědi, to všechno totiž v jeho očích jen zastírá to podstatné: "polemické, sociálně politické jádro". Přitom Šimon i ve svém přátelském vztahu k sovětským partyzánům jedná jen v logice svého charakteru, Rzounek by však chtěl, aby tento individualista právě pochopivší bludnost své samoty bojoval za ideu "revolučního, reálného socialismu" už v době, kdy o ~~ní~~ nebylo u nás potuchy, přál by si, aby tento buržoazní účastník odboje už za války odpřisáhl, že jedinou správnou metodou budování socialismu je leninská /ve skutečnosti stalinská/ cesta, ačkoli takhle uvědomělý nebyl tehdy zřejmě nejen soudruh Rzounek, ale ani sám soudruh Gottwald. Křiklavější příklad neporozumění textu, jeho toporného pojetí a znásilnění bychom asi stěží našli v celé poválečné literární kritice. Ne- ní jistě bez zajímavosti, že mezi těmi, kdo v r.1957 hájili proti takovým dogmatickým výkladům Valentův román, byl i - Jiří Hájek.

Rzounek se na českou literaturu minulých let dívá ze stejného stanoviska, na jakém stál v r.1961 J.Petrnichl v studii Patnáct let české literatury /i on takto polemizoval s Valentovým románem/. Bylo to už tehdy evidentně překonané, dogmatické stanovisko a sám autor studie to později bolestně pociťoval. Rzounek se vrací k tomuto pojetí někdy dokonce v doslovných formulacích, např. když píše o Kunderových Monologech. Podle Petrnichla básník "absolutizuje u této lásky jen některé její formy a projevy...lásky muže a ženy /se/ redukovala, zmenšila... Nic tu nepomohou ani pokusy o jakousi velmi neurčitou, s freudismem koketující, filozofií lásky". Rzounek opisuje: "Kundera však tyto problémy redukuje na city a myšlenky, na jakousi filozofii lásky...V pozadí této filozofie...prosvítá freudismus" /s.132/. A dodá ovšem: "Zde fakticky začíná jeho cesta k budoucí zradě vlasti." Dixit!

Dogmatická měřítko kladená na literaturu vedou ovšem k tomu, že už sám výběr tématu je hodnocen buď kladně nebo záporně: próza o dělnících či rolnících je eo ipso lepší než ta, která se obírá intelektuály, už tím je totiž podezřelá. "Příznačné je," vytyká Nástin tvorhě M. Kundery, J.Procházky, A.Lustiga, J.Putíka, I.Vyskočila, I.Klímy aj., "že společným hrdinou všech těchto próz o současnosti je intelektuál" /s.175/. Zato si pochvaluje prózy s dělnickým hrdinou, a právě tohle je prý určujícím rysem prózy 70.let, čímž už je dáno, že ční vysoko nad prózou "rozkladného období". Přirozeně že v těchto intencích se musí dojít k naprostému hodnotovému rovnostářství, takže stejnou pozornost věnuje a na stejné úrovni vidí Rzounek B.Ďrabala /"sociální neobvyklost hrdinů a bizarnost prostředí působily však dvojznačně. Nadšený souhlas provázelo i ostré odmítnutí pro naturalizující tendence, které koneckonců demobilizují lidskou aktivitu" s.150/ a třebaš O.Duba či podobné autory třetího řádu, jejichž nehynoucí zásluhou je, že "osidlují ve společenském vědomí socialismem dobytá území" /s.221/.

Vůbec s celým obdobím 60.let a s tehdejšími doslova překotným rozkvětem veškeré umělecké tvorby je Rzounek náramně rychle hotov. Prohlásí ji za "epigonství, jaké česká literatura dosud nepoznala" /s.175/, označí Vaculíkovu Sekyru za pamflet a Kunderovým, Topolovým a Havlovým hrám vytkne, že stírají "třídní rozdílnost morálky"; na efektních Kohoutových drammatizacích mu zase vadí, že jim jde o potlesk "bez ohledu na to, kdo tleská a čemu tleská". Zrádce, ovšem pan profesor nešanuje, ale jsou i proskribovaní autoři, jejichž díla se sotva dají značit za nepřátelská socialismu. U těch se musí najít aspoň nějaký záporný či podezřelý rys, např. u Aškenazyho povídek melancholie. Zato našeho vědce zcela uspokojuje umělecká úroveň, originalita a ideovost velikánů,

znovu objevených v 70. letech, jako je E. Rezáčová, O. Dub, D. Šajner, K. Boušek, J. Rybák, J. Šnobl, M. Rafaj, J. Stano a další podobní psavci.

Proto přímo zaplesá, když se setká s dílem blízkým jeho srdci. Nad sbírkou I. Skály Co si беру na cestu se rozplývá nadšením:

"Jako by v nové podobě ožila poezie z padesátých let. Znovu to hluboké sepětí s osudy země, znovu ten široký záběr, určený pojetím současnosti jako průsečíku minulosti a budoucnosti..." /s. 197/.

Ano, vrátit se k 20. létům, to je ideový program V. Ržounka a jemu podobných! Jestliže se kdysi zapřísahali, že není návratu před Leiden, teď už se nepokrytě hlásí dokonce k dědictví odsouzených 50. let. Tam je jejich ráj, tam se cítí doma a bezpečni, v jejich atmosféře násilného potlačování každé svěží, svobodné myšlenky se jim dobře dýchá, a tak jim ~~snaha~~ snaha zbavit se jejich prokletí připadá jako "zrada".

Úzce ideologické pojetí vymezilo i Ržounkův pohled na vztah naší literatury a literatury světové. Už v r. 1963 svedl M. Kundera polemický souboj s J. Petrmichlem o to, zda z existence dvou ideologických soustav vyplývá, že se nemůže vytvořit jednotný kontext světové literatury. J. Petrmichl tehdy mnil, že "se pojem světové literatury vytváří jako literatura socialistická". Ržounek dnes jen znovu tuto tezi opakuje:

"Politicky antagonistický svár dvojího kontextu nabývá opět především ideologické podoby. Problém socialistického charakteru člověka, socialistické společnosti a podmínek, za kterých se realizuje a ~~vytváří~~ ~~konkrétním humanismem~~ které čs. socialistickou literaturu stále víc vzdalují svým konkrétním humanismem kultuře kapitalistického světa, naopak stále těsněji integrují do konstituujícího se kulturního kontextu socialistického společenství" /s. 245-246/.

Když se rozvíjejí kampaně za mír, zasílají představitelé Svazu spisovatelů slavnostní poselství svým západním kolegům a ujišťují je, že přes rozdílnost společenského zřízení je kultura jedna, že má společné úkoly a cíle a že si umělci všech zemí musí podat ruce k společnému úsilí o zachování života na naší planetě. Ale domácí praxe na takové vzletné fráze nemusí brát zřetel, mezis ebou si můžeme nalít čistého vína: není smíru mezi kulturou socialistickou a kulturou kapitalistického světa, a úkolem socialistické kultury jako ideologické formy historicky vyšší je přemoci ideologickou formu historicky nižší, tj. vytvořit jediný "kulturní kontext socialistického společenství" s jeho třídně pojatým "konkrétním humanismem". Tato eschatologická víra v samospasitelnost socialistické kultury vychází ovšem z mocenského myšlení, které vidí svět ducha jako svět politického kolbiště, kde spolu neystupují do vzájemného napětí a soutěže rozmanité zjevy a hodnoty, ale kde dochází k zápasu idejí na život a na smrt, kde proto jedna vítězí a druhá je nutně poražena. Není těžké rozpo-

znat, že se tu uplatňuje stejný princip vylučování "jinorodých" hodnot, který rozhodoval o osudech stovek českých spisovatelů a jejich díla. Oddělit socialistickou kulturu od světa, izolovat ji od "rozkladných vlivů" je cílem a snem dogmatiků všech zemí a dob. Jen v tom případě mohou totiž v klidu zažívat a slavit slavná slovní vítězství nad svými oponenty, jen v tom případě se může omezenost cítit na výši dobových úkolů.

Rzounek Nástin je dokladem, že oficiální literární věda je zcela bez koncepce, že si neví rady s tím, jak se vyrovnat s tzv. krizí 60. let v umění, o níž bez ustání mluví, že neví, jak toto období překonat na vyšší úrovni, což kdysi slibovala. Proto jí nezbyvá, než se vrátit, vrátit se se vším všudy na názorová stanoviska dávno zdiskreditovaná. V. Rzounek krach dogmatiků dokonce výslovně potvrzuje ve výzvě vrátit se k staré stalinské tezi o zostřujícím se třídním boji při budování socialismu, která - jak známo - ospravedlňovala nejstrašlivější zločiny:

"Marxistická teze o zostřujícím se třídním boji při přechodu od kapitalismu k socialismu, která byla ke škodě společnosti a literatury podceňena, je pevnou bází, na jejímž základě je možné spolehlivě odlišit pojetí a umělecké vyjádření člověka, jež jsou epigonsky spjaty s minulostí, od těch děl, která rozvíjejíce socialistický humanismus tvoří skutečně novou literaturu" /s.255/.

Není mi známo, že by byli znormalizovaní marxističtí filozofové pokročili tak daleko a bezostyšně revidovali odsouzení této - jak se po XX. sjezdu KSSS psávalo - pseudoteorie o zostřujícím se třídním boji při budování socialismu. Rzounekovu omezenému myšlení však nepochybně tato teze nesmírně vyhovuje, umožňuje mu prostoduše dělit celý složitý komplex literárních fenoménů a jeho mnohaletý vývoj na pouhé dva chlívky, na dva politicky protikladné jevy, na černé a bílé, na posluhovačství politice a na její zostouzení. Co by obratnější stylista zakamufloval, to tento namyšlenec toužící budít zdání teoreticky hlubokého vědátora prozradí docela bez rozpaků, takže tajemství, o němž se v dobré stranické společnosti mlčí, vytroubí do celého světa.

S tímto kritériem v ruce Rzounek kreslí pětatřicetiletý vývoj naší literatury /a částečně slovenské/ od r.1945, ale vlastně už od r.1918. Obraz, který mu přitom vychází, má ovšem jen málo společného s postižením umělecké a ideové problematiky, je to šmahem chvála službičkování a přitakavačství na straně jedné a na straně druhé zostouzení a odsuzování všeho, co se pokoušelo chápat literaturu jako bohatě rozrůzněný duchovní projev, usilující o větší svobodu člověka, zasazující se o jeho lidskou důstojnost a hlásící se k mravní odpovědnosti za charakter národa. A lidé těchto kvalit vychovávají mladou generaci a ti reprezentují současnou úroveň oficiální literární vědy, historie a kritiky!

ROK 1985

V Brně konečně po dlouhých přípravách vyšla "kulturněpolitická příloha zpravodaje NV města Brna" neboli "revue soudobé kultury", pro zasvěcence "nulté" číslo nového kulturněpolitického časopisu. Proč ta kamufláž? Proslýchá se, že ani s požehnáním místních organizací a úřadů se nepodařilo prosadit časopis jako časopis, získat v Praze novou registraci. Takový vládne v ústředních orgánech ještě po sedmnácti letech děs z psaného slova a případného rozplemenění neuhlídatelných "tiskovin". Číslo vydal "u příležitosti 40. výročí osvobození ve spolupráci s členy uměleckých ~~sazů~~ svazů /té opatrnosti institucí!/ Národní výbor města Brna, redigovali je Jiří P. Kříž, Jiří Pavelka a Jaroslav Varaďa. Snad kvůli výročí je vytištěné na křídě/ale mizerně svázané/ a zájemcům se dávalo zadarmo.

Tak tedy jubélium: v hlavním městě Země Moravskoslezské vycházely po r. 1945 dva literární časopisy a kromě toho výborně vedený Blok, nakladatelů či spíše vydavatelů bylo několik, připomínám jenom Pojera s jeho sličnou edicí Atlantis. Brzo byly ovšem demokratická koncepcie a s ní jakákoliv pluralita vymýceny, Morava zrušena/je typické a smutné, že se ve výčtech českých kulturních katastrof tento fakt pokud vím nikde nekonstatuje -/.

důvody nebyly věcné, byla to vysloveně mocensko-politická svévole. Republika musela být rozkouskovaná do miniaturních krajů, které, ovšemže svrchovaně spravedlivě, měly všechny stejná miniaturní práva, možnosti, pokud možno i prostředky a tuhý centralismus, opírající se o policejní aparát a rozjíždějící zločinné procesy, tvrdě dohlížel, aby si nikde nepískla ani myš. Protože byl mimo jiné popravený i krajský tajemník KSČ, bylo na tom tenkrát Brno obzvlášť špatně. Časopisy a nakladatelství samozřejmě vymizely na řadu let.

A záleželo se zas jednou od nuly. Krajské nakladatelství - i tenkrát to byl vlastně zpočátku jenom napůl oficiální podnik - využívalo se povolovací možnosti KNV a jeho přidělu papíru - mělo jediného/nížepodepsaného/ zaměstnance, s jediným, vypůjčeným stolem, židlí a místností a oprávněním vydávat publikace lokálního charakteru. Vznik Hosta do domu byl podmíněný individuální aktivitou jed-

notliveš, byla to svého času výjimka z pravidla. Cesta k slušné úrovni byla dlouhá a plná kompromisů. Už tehdy se nesmělo psát o spisovatelích, kteří neustoupili od svého náboženského nebo politického přesvědčení nebo uměleckého vyznání/ v Roku jejich jména vynechává Dr. Vlašín i ostatní autoři enumerativních statí/, stejně jako dnes bylo obtížné pojmenovat věci pravým jménem a skoro každá recenze, stať a úvaha byly plné nepřesností a polopravd. AXI musel bych být velkým pokrytecem, kdybych chtěl spolupracovníky a redaktory Roku v tomto punktu soudit. Když si odmyslím obě světové války, vychází mi, že r. 1984 byl pro založení nového časopisu za posledních stopadesát let nejnepříznivější. Jestliže chtějí dnes dělat kulturněpolitický časopis, tak jako my jsme ho chtěli dělat před lety, nemohou se menším nebo větším ústupkům, úhybům a konečným podlostem vyhnout. Těžko dnes prerokovat, jak dlouho bude jejich cesta za dobrým časopisem trvat - v šedesátých letech, kdy se utvářel Host do domu, byla společnost v pohybu a KSČ, ještě zdaleka ne tak zdecimovaná jako nyní, byla stranou, v níž si většina členů přála alespoň uměřenou nápravu a změnu poměrů. V takové situaci bylo možné hledat a nacházet spojení, rozšiřovat obzory, krok za krokem se přibližovat pravdivému obrazu okolností a problémů. Dnes máme za sebou patnáct let nehybnosti a touhu po pohybu v oficiální rovině kultury nevidím. A navíc: členové Svazu spisovatelů, byť někdy se zařatými zuby a po určité mez, za svými časopisy v šedesátých letech stáli, nyní, sestávající z autorů třetího a čtvrtého řádu, bude vždycky proti tomu, aby jakýkoliv skutečně živý a v kritické části náročný časopis vznikl a trval. Stojí všechno to trápení s časopisem v Brně - a kdekoliv jinde - za to? Existuje jistě řada daleko příhodnějších a snazších způsobů, jak si vydělat peníze, než psát neslané nemastné statě do časopisu, předem odsouzeného, jak situace prozatím vypadá, k naprosté bezvýznamnosti.

A přece: pořád znovu čichám k stránkám, potištěným básněmi a úvahami mimo jiné i mých známých a kamarádů a bolestně živě si vzpomínám, jak mne tenkrát ta práce bavila - navzdory všem nepříjemnostem, z nichž například pravidelné návštěvy na tehdejší cenzuře mi dnes připadají jako rozkošná legenda. A přitom: v té době ještě seděli Renš, Rotrekl a mnozí jiní, a kdyby naši tehdejší kulturní publicistiku posuzoval pan profesor Černý, kdo z nás by obstál? Ale bylo to všechno opravdu nadarmo? Je toto první číslo č e h o s i opravdu úplně marné? Překvapily mě obě prózy /autoři Jan Kostrhun

a Ludvík Němec/, které naprosto nesentimentálním způsobem, na malé ploše, neobyčejně výrazně demonstrují míru ponížení člověka této doby, degradaci, která nevyplývá zdaleka jenom z politické konstelace, ale z hloubi společenského mechanismu, jenž člověku neponechává důstojné východisko ani v docela banálních situacích. Líbila se mi hříčka Václava Koubka Zájezd i jednoznačný postoj J. P. Kříže, Arnošta Lamprechta a Karla Rivoly k otázce reformy českého pravopisu. Zvláštního rozboru by si zasloužil fakt, že jedinou oblastí, kde je možné mluvit dokonce o rozkvětu, je činnost malých divadelních scén, dnes už uznávanými profesionály/Divadlo na provázku/ počínaje a udivujícím počtem poměrně kvalitních amatérských souborů konče. A vlastně ani odvážná adresná kritika v Roku nechybí. Petr Kroupa popisuje surově nekvalifikované praktiky dnešních "restaurátorů" brněnských památek: staré pevnostní zdivo Špilberku mizí pod betonem a nově postavenou krycí, falešnou zdí.

Tiskařská čern a křídový papír Roku 1985 po pravdě řečeno nevoní, ale smrdí, dokonce dost podezřele. Je to pach ďábelského pokušení pro lidi, kteří nesmějí v žádném časopise publikovat, nebo zlobný pšouk konečně vyháněného démona lhostejnosti a duševní lenosti?

Jan Trefulka

B y l y   s t a r é   č a s y ,   n e b o   n e b y l y ?

Mí známí se rádi dívají na staré filmy. Prý se přitom alespoň nemusejí rozčilovat. Zkusil jsem podle jejich návodu strávit večer při české veselohře Těžký život dobrodruha. Kdysi na začátku šedesátých let jsem ji už viděl, dokonce se pamatuju, při jaké příležitosti. Promítali ji jako studijní ukázkou dobré režijní a scenáristické práce, zvláště ~~vhodnou~~ vhodnou pro začínající literáty ochotné a snad i schopné spolupracovat s některou z barrandovských tvůrčích skupin. Vzpomínám si dokonce na pár pěkných gagů, kterými scenárista a režisér tu komedii obdařili. Jenže čas vše mění. Posuďte sami: Těžký život dobrodruha je příběh o napravení spisovatele. Spisovatel je mladý, naivní, nezodpovědný, vymyslel si hrdinu a nelámá si přitom hlavu s jeho morálními kvalitami. Je důvodná obava, že toho amorálního dobrodruha budou nezralí čtenáři napodobovat, zejména když romány o něm vycházejí za korunu v sešitových vydáních. A tak se dobrodruh jednoho dne jako muž z masa a krve objeví ~~je~~ ^{je} spisovatelově pracovně, aby dal svému tvůrci za vyučenou. Zaplete ho do roztočivých divokých situací, napne, potýrá, vystraší a odstraší. Hrdinovo vtělení, organizačně náročné a zároveň sugestivně naléhavé jako bludná idea, se ovšem vysvětlí zcela reálně. Ze vším byla policie, jejíž komisař osobně převzal a perfektně ztělesnil ústřední roli a jejíž zaměstnanci obětavě sehráli kompars. Oběť ostatně stála ~~zato~~ ^{zato}, vždyť šlo o výchovu mladé generace.

Film byl natočen v roce 1941. Tenkrát v Přítomnosti žehrali na to, jak ještě nedávno čeští spisovatelé ve svých dílech sympatizovali s loupežníky a bandity. To je prý v konstruktivně zaměřených režimech na pováženou. Netvrdím, že Těžký život dobrodruha přímo navázal na Moravcovo teoretické vývařisko. I kdyby té souvislosti vůbec nebylo, zděsila mě bezstarostnost, s jakou původci fil-

mu v okupační tmě jednačtyřicátého roku vyfabulovali a realizovali tuhle úsměvnou chválu fízlů, kteří pod záminkou prevence strkají nos do něčeho, po čem jim vůbec nic není. Z toho děsu jsem se vypovídal právě těm známým, kteří v dávných snímcích hledají stopy uklidňujících starých časů. Film Těžký život dobrodruha uvedl na televizní obrazovku dne 26. února 1985 Martin Růžek, a to svým profesionálně oduševnělým způsobem. Bylo to v rámci cyklu Třikrát s Ladislavem Peškem, který hrál mladého spisovatele rodokapsů. Do toho cyklu pojali ~~kromě toho~~ ještě film O ševci Matoušovi, v němž pan Pešek těsně po únoru 1948 vystoupil v titulní roli lidového revolucionáře, a televizní hru Jiřího Hůbače Dlouhý podzimní den. Na tu už jsem se nedíval, je poměrně novější a v programu jsem si přečetl, že v ní pan Pešek demonstruje aktivní prožití dnů stáří. - Těžký život dobrodruha režíroval Martin Frič, předválečný přítel Voskovce a Wericha, režisér jejich filmů a poválečný národní umělec. Národními umělci jsou i pánové Pešek a Růžek. V těžkém životě dobrodruha svěřil pan Frič jedinou velkou ženskou roli Adině Mandlové, jejíž jméno se u nás nikdy neuvádí. Když pan Růžek vyjmenoval protagonisty i epizodisty, zmínil se o "dalších umělcích". Z toho všeho - řekl jsem těm známým - se mi po celý zbytek večera točila hlava. Nechápalí. Oni to tak necítí a ani já bych to tak neměl brát. Film je pobavil, žádné hlubší úvahy nevzbudil, šli prostě v klidu spát, jako ^{ja} před skoro čtvrtstoletím, když jsem měl ještě naději, že se stanu českým filmovým scenáristou.

Jsem dnes přecitlivělý? Anebo žádné staré časy nebyly?

Milan U h d e

Očitý svedok

H. Gordon Skillings, Listy z Prahy. 1937-38-39-40. /Bez udania prekladateľa do češtiny, miesta a roku vydania - asi Praha 1984/.
Strojopisný samizdat, 215 s.

Fenomén "Skillings" ma fascinuje odvtedy, čo som sa s týmto vzácnym človekom osobne spoznal. Ako rodilý Kanadčan, pochádzajúci od anglických prisťahovalcov, nemal s našim československým bytím - preňho vzdialeným kdesi na okraji Európy - žiadne osobné styčné plochy. Neprispeľi mu k nim ani priatelia, dokonca ani Američanka Sally Brightová, ktorá mu potom neskôršie povedala na pražskej Staromestskej radnici svoje "yes". Pre oxfordského štípendistu Rhodesovej nadácie z Kanady sme sa preto začiatkom roku 1936, keď sa rozhodol napísať disertačnú prácu o Československu, mohli javiť rovnako exotickým predmetom štúdia, ako by preňho boli aj Nambikvárovia z brazílskych pralesov. O racionálnych dôvodoch neviem: jediné, čo ho mohlo k tomu emotívne inšpirovať bola skutočnosť, že počas predchádzajúcej prázdninovej cesty na Balkán uvidel z dunajského parníka kúsok slovenského nábrevia so zručaninou bratislavského hradu. A to asi stačilo, aby sa Československu a jeho dejinám upísal na celý život!

Nejdem sa tu zmieňovať o známych Skillingsových štúdiách a obsiahlych syntetických prácach z najnovších československých dejín, ktoré sa stali neodmysliteľnou významnou súčasťou našej históriografie. Zaujali ma jeho "Listy z Prahy". Tu spoznávame známeho vedca-historika z trochu inej, ľudskej stránky. Nie je to už len ten odosobnený, čisto vecný autor, ktorý úzkostlivo potláča každý svoj subjektívny prejav /ako mu to kážu regule jeho cechu/, ale prekvapujúco sa nám odhaľuje ako plnokrvný, živý mladý muž, ktorý rieši svoju životnú úlohu vstupu do vedeckého života v krízovom Československu pred Druhou svetovou vojnou.

Priebeh jeho intenzívnej práce na rozsiahlej disertácii o česko-nemeckých vzťahoch v 80-tych rokoch minulého storočia - a to od jej prvých počiatkov až po jej definitívne prepísanie a odovzdanie - tvorí vonkajší rámec celej knihy. Prostredníctvom jednotlivých listov sledujeme vznik a rast toho Skillinga, ktorého poznáme z jeho vedeckých prác: dôkladného, až úzkostlivo presného a maximálne objektívneho historika, ktorý dôsledne plní svoj vedecký program. Je nepochybne veľmi zaujímavé sledovať túto púť, ktorou prechádza mladý G.S. ako začínajúci nádejný histo-

rik ■ stále sa sťažujúcich podmienkach pre jeho vedeckú prácu v onom krízovom, tesne predvojnovom Československu.

Našince však asi omnoho viac strhne samotný obsah jednotlivých listov: priama výpoveď G.S. - a príležitostne aj pani Sally - ako očitých svedkov udalostí, ktoré sa vtedy odohrávali na československej scéne a ktoré mali také katastrofálne dôsledky pre Európu i celý svet. Veď si len uvedomme: do Prahy prichádza v júli 1937, kedy sa už na Československom sťahujú mračná pohromy, krátko pred Masarykovou smrťou, a odchádza z nej v júli 1939, potom, čo spiatočná adresa na jeho pražských listoch oznamuje, že sú posielané už z iného sveta - z Českého protektorátu, Nemecká ríša. Historik tu dostal jedinečnú príležitosť vidieť na vlastné oči, ako sa dejú veľké dejiny.

A čo človek G.S., ktorý tú pohromu vtedy prežívašpolu s nami? Jeho reakciu na udalosti sledujeme cez jeho autentické listy z tej doby. Vedno s politickou atmosférou sa postupne mení aj tón týchto listov z Prahy: spočiatku sa koncentrujú na popis silných dojmov z novej krajiny vôbec a z Prahy zvlášť /I. První setkání/, postupne stále viac prechádzajú k analýze československej situácie, k skúmaniu vyhliadok z nej /II. život v krízi/ a v záverečnej časti je to plne citovo zaujatá výpoveď o katastrofe, ktorá túto krajinu postihla a poznamenala. Na začiatku Listov vstupuje do hry nezávislý a nezainteresovaný štipendista G.S., ktorý si sem iba prichádza napísať svoju veľkú prácu a pri tej príležitosti sa rád a vnímavo rozhliada okolo seba: je to Skilling - pozorovateľ. Avšak postupne, tak ako sa striedajú dátumy na listoch, sa tento vedecky ambiciózny mladý muž necháva stále viac vtahovať do našej tragickej hry, je v nej stále zaangažovanejší v tom najlepšom zmysle slova: vidieť to názorne i na tom, ako sa v listoch stále menej zmieňuje o svojej, preňho životne tak dôležitej disertácii, ako je preňho stále významnejšia priama účasť na obrane našej demokracie, priama služba ohrozenému Československu, priama pomoc uprchlíkom - či už je to prostredníctvom čoraz náročnejšej práce v Československom rozhlase, akcií v zahraničí a pod. Odchádza, až keď je naprosto jasné, že tu by už nemohol byť nič platný a že zvonku bude jeho ďalšia činnosť v tomto smere omnoho účinnejšia.

G.S. svoje Listy z Prahy dodatočne nijak neprikrášluje a tak nám v nich nezamlčal ani svoju vtedajšiu občasnú politickú naivitu, tak príznačnú pre Iavicovo orientovaných intelektuálov oných čias - prejavujúcu sa napr. v bezmezdnej dôvere v Sovietsky zväz, v spo-

líčaní sa na najlepšie úmysly komunistov vôbec a Sovietov zvlášť. V tomto zmysle sa snažil napr. ospravedlniť a racionalizovať mravnú oprávnenosť takých činov Sovietov, ako bol Pakt s Hitlerom, alebo účasť na delení Poľska. Tieto postoje svojej mladosti nám dnes G.S. sprístupňuje bez komentára - a nijako tým neznižuje váhu a účinnosť svojej výpovede z oných čias.

To je však len okrajová záležitosť, poukazujúca na dobový kolorit. Podstatné na celej knihe je práve to, ako nás vtedy vnímal a hodnotil očitý svedok. Vidieť sa očami cudzinca a reflektovať sa cez neho je vždy ťžitočné; robiť to prostredníctvom múdreho a plne zasväteného cudzinca je okrem toho aj veľmi poučné; a ak nám to umožní cez takú svoju autentickú a intímnu výpoveď, ako sú jeho osobné listy, napísané aj pekným jazykom, je to navyše aj nanajvýš zaujímavé a často priam vzrušujúce čítanie.

A to je práve prípad "Listov z Prahy" od Gordona Skillinga /s príležitostnými, atmosféru dotvárajúcimi vložkami z listov od pani Sally/.

Vďaka za ne. Človek, a práve tak aj celý národ sa musí vždy potešiť, keď zistí, že ešte stále má kdesi v diaľke dobrého priateľa, ktorý sa nehanbí takto verejne vyznať lásku k nemu i k jeho krajine.

M.K.

101

Záhada bermudského trojúhelníku vyřešena!

/Ladislav Mňačko: Der Gigant, Ein Superthriller,
Verlag Ullstein, Frankfurt/M - Berlin - Wien /

Uprostřed tajemného prostoru, v němž odjakživa mizely lodě i letadla, za záhadnou šedou clonou, leží na vlnách obrovský plující ostrov ve tvaru pyramidy. Na terasách ostrova žije všechno zvířectvo i všechna flóra, avšak vždy jen v samičím provedení. Pyramidě vládou ženy se zelenou pokožkou, původem Atlantiďanky, je jim šestadvacet tisíc let, vypadají však nejvýš na třicet. Na plovoucím ostrově se totiž zastavil čas, je to ostrov nesmrtelnosti, ženy zde žijí bez mužů, nesouloží a nerodí a tak si zachovávají svěžest a mládí. Zmizelé lodi tu pokojně kotví a zatoulaná letadla odpočívají vedle sebe na místním letišti. Jejich mužské posádky však úpí jako méněcenné bytosti v bambusových klecích a jsou navíc denně vystavovány šíleným mukám, když musí přihlížet orgiastickým tancům a lesbickým orgiím vládnoucí elity.

Jak už to bývá, ženská elita není spokojena ve svém izolovaném edenu a propadne touze rozšířit svou vládu na celý svět. Telepaticky zpracovává nejkrásnější ženy světa, lehce je, opět telepaticky, unáší z náruče mužů a milenců a na ostrově je převychovává k lesbické víře. Nahé a nádherné Američanky, Rusky, Japonky a Číňanky se tu brozdají travou zahrad, skotačí na plážích, projíždějí se na hřbetech velryb, vydražďují se výrazně sexuálními tanci a pak se rozdychtěně válejí na teplém písku. Čtenář mužského pohlaví si umí živě představit, co to dělá s těmi chudáky v bambusových klecích.

Když je však jednoho dne unesena Vanderbildtova dcera a ve druhém táboře dcera mocné člena politbyra, spojí se americká a sovětská tajná služba, aby přišly na kloub hroznému nebezpečí, které se snáší nad celým civilizovaným lidstvem. Americká tajná služba nasadí do akce svého nejlepšího muže, speciálního agenta Jonase, jedničku ve svém oboru, který dostane od samotného presidenta všechny plné moci. Jonasovým protihráčem je sovětská špionážní jednička, plukovník Rjabkin, také schopný chlapík, ale trochu podivín, ve srovnání s Jonasem je dosti ideologicky zatížen. Zatímco Jonas se pohybuje většinou nahý, Rjabkin nikdy neodkřídá své šedivé a trochu páchnoucí spodky. Jonas to přičítá známé komunistické pruderii. Rjabkin má sice k dispozici také vynikající techniku, například vyjí-

matelný zub, ve kterém je zabudován přijímač, který odposlouchává všechny rozhovory v okruhu pěti kilometrů a ještě je překládá i do ruštiny /hrůzná představa!/, v konzumní oblasti však zaostává. Nejlepší vodku a whisky má Jonas.

Jonas je superman, který se přímo nabízí k identifikaci. Je ze všech nejlepší, je nejmocnější, není překážek, které by nepřekonal, zabíjí chladně, ale není bez citu. Krátce předtím než přistoupil k vyřešení bermudské záhady, oddělal v nějakém rumunském hnízdě tři sovětské agenty. To však nebrání spolupráci na nejvyšší úrovni, stejně šlo o agenty, kterých se chtěla sovětská tajná služba zbavit a tak je Jonasovi prostě předhodila. Jak se v knize dovídáme, dělají to tak Rusové vždycky, jsou sentimentální a přičítají jim zabíjet své vlastní lidi. Američané naopak oddělávají své selhavší agenty sami, protože jim to připadá morálnější.

Před Jonasem uléhají samozřejmě všechny ženy okamžitě na záda. Jonas je zbavuje smyslu svou sexuální výkonností a technikou, ale uvnitř zůstává chladný a ostražitý. Prozrazuje na sebe, že se mu v jednom případě podařilo usmrtit jednu agentku penisem. Učinil tak v sebeobraně, protože ruská agentka měla za úlohu ho zlikvidovat. Když jsem v knize pátral po podrobnostech této nezvyklé sebeobraně, byl jsem zklamán, nedověděl jsem se nic vyjimečného: agentka prostě umřela vyčerpáním po noci strávené v Jonášově náručí. Jednu slabost v tomto odora však Jonas přece jen má, miluje oddaně, zoufale a sentimentálně černošku Mary Bakero-ovou. Když mumji Atlantičanky unesou, trpí jak pes. Srdcem je jí i pak bezvýhradně věrný, ostatní ženy jsou jen služebními případy.

Na cestu k záchraně lidské civilizace se vydávají Jonas a Rjabkin v ponorkách, které se svým zevnějškem navlas podobají velrybám. Ve stádu velryb, které jim poskytují krytí, se jim podaří proniknout k plovoucí pyramidě. Tam se pak odehrají věci téměř neskutečné. Jonas unikne všem nástrahám a nakonec je vzat lesbičkami na milost, protože jako jediný z proradného mužského plemena dovede skutečně milovat a zachovávat věrnost. Vstoupí do služeb zelených žen a zneškodní švýcarského hoteliéra Dänikena, "syna řezníka", který ohrožuje ženský ráj svými telepatickými schopnostmi. Při návratu na ostrov se Jonas uprostřed šedé zóny změní v jediném okamžiku v ženu. Mňáčko bohužel tuto proměnu vědec-

ky a technicky nevysvětluje, popisuje jen její důsledky: "Udiveně jsem si ohmatal tělo. Tam, kde byla dříve tvrdá hruď, jsem nyní nahmatal vypjaté, veliké prsy. A když jsem vrhl pohled níže, nebylo tam nic k vidění. Přesvědčil jsem se o tom jediným hmatem. Nebylo žádné pochyby - byl jsem ženou. Tak krásnou ženou, že být přece jen mužem, Mary ne Mary, okamžitě bych se do ní zamiloval."

Neudržel jsem se, jak vidím, abych neuměle nepřevyprávěl aspoň setinu překotných dějů, které v Mňáčkově knize pádí z jedné stránky na druhou. I tak jsem se nestačil zmínit o oblečcích, které činí člověka neviditelným, o hrůzné smrti kubánských stavitelů ponorky-velryby, o kosmickém mopeđu a jiných věcech. Když jsem s velkou dychtivostí přečetl první kapitolu, pozorně jsem knihu ohledal, jestli nenajdu nějaký návod, jak ji číst. Nic jsem nenašel, jen stručné konstatace na obálce, že Mňáčko je nejznámějším slovenským spisovatelem, že žije od roku 1968 na Západě a že jeho knihy už vyšly v šestadvaceti jazycích a v nákladu 3,5 milionů exemplářů.

Nepochybuji o tom, že každý vědoucejší čtenář čte knihu od počátku jako brilantní a šíravou satiru na špionážní thrillery. Co však čtenáři, kteří nevědí, co je to satira? Takových je jistě dost. U této literatury je nadsázka součástí řemesla a v lepší části thrillerů je zabudován i mírný understatement. Je to ošemetná věc. Před lety byl u nás natočen Limonádový Joe, míněný jako satira na kovbojky. Setkal jsem se s celou řadou mladíků z horší společnosti, kteří viděli film i dvacetkrát, zaali nazpaměť všechny dialogy a nechtěli nic slyšet o satirě. Tvrdili, že Joe je nejlepším českým filmem všech dob. Toto nebezpečí je i v Mňáčkově knize zavěšeno proklatě nízko. A je v ní skryto ještě i jiné nebezpečí: nějaký čtenář, odchovaný literárními konvencemi, si koupí super-thriller do vlaku. Poté, co ho přečetl až do konce, nevystoupí v cílové stanici, a le zajede až do Burgenlandu a nejznámějšího slovenského spisovatele zastřelí, třebaš pistolí, jaké používal i Jonas, z níž letí střela i za roh a zasahuje neomylně přímo do srdce, naváděna svým infračerveným čidlem. Doufejme však, že v zahradě burgenlandského domu běhá tak jako v zahradě Jonasově nejlepší přítel a statečný ochránce, černý gepard Miro.

Sergej Machonin:

O d i v a d l e .

Inscenaci Labyrintu světa v Lyře pragensis otvírá tma a zaúpění, o němž není hned jasné, jestli vychází z nástrojů nebo je vydává hrdlo sevřené bolestí. Ze tmy pak pomalu vyvstanou obrysy tří postav, které jdou pomalu a jaksi hrozivě či osudově proti divákům. Zastaví se na rampě a rozkročí se: černé siluety tří mužů, ruce nebezpečně u pasu. Pomalé rozetmívání utvrzuje hlediště v pocitu ohrožení. Ti tři v úzkých černých kalhotách na způsob texasek a v tmavých košilích jsou, zdá se spíš ze Sedmi statečných než z Komenského. Všichni tři v útlobokém stylu Yule Brynnera, a prostřední, Jan Hartl, i s jeho pardálí elegancí, uhrančivým pohledem a rychlým hmatem po koltech v kapsách džínů. Ukáže se naštěstí, že tam má jen dřevěné špalíky, jeden z nástrojů do hudby večera.

Potom se konstelace změní. Hartl - Poutník zaujme výchozí postavení na maličko vyvýšeném podiu ve středu jeviště, Otomar Krejča mladší, Všudybykud Všezvěd - lidská zvědavost a Vladimír Matějček, Mámení - nasazovač rážových brýlí, zůstávají v popředí natočení k Poutníkovi. Začne se odvíjet příběh mravoličného putování.

Tímhle začátkem je dána poloha představení, klíč k jeho slohu a příčina jeho uvedení: hrají je tři mladí muži moderního dneška, mluví češtinou sedmnáctého století, a všechno je v něm tudíž řečeno z napětí mezi Komenského obrazy zkaženosti zašlého

světa a vědomím stonásobně horších neřestí lidstva v současné civilizaci.

Skoro dvě hodiny pak vedou herci divákovu představivost mštem pokrytectví, prolhanosti, znectívání lidství, ctižádostí a zesvinění mravů až na práh zaslouženého pekla - Fischerova hudba a alt Hany Jedličkové doprovázejí tu pouť neustálým opakováním velebného a hrozícího refrému: vanitas vanitatum - a nakonec do příbytku beží pravdy v Poutníkové srdci. Je to dobře vybraný a režijně ^{i herecky} dokonale zvládnutý text, dnes už na českém jevišti nevídaně vědomá práce se slovem, s řečovým rytmem, dynamikou věty, sugescí pauzy, a cizelérská práce na ozvláštňování krásy i tíhy Kemenského češtiny. K tomu precizní pohyb a gesto, umění navzájem se poslouchat a doprovázet zvukem tří, čtyř nástrojů - a úhrnem těch krajně jednoduchých prostředků zabydlit jeviště a udržet pozornost diváků.

Ale mnohem víc než dramaturgicky záslužný úmysl - předvést divákům v takto propracované a varovně aktualizované zkratce klasické dílo, o němž se učili ve škole a nikdy je nečetli, mě zaujala na představení jeho divadelní polemičnost, jaksi zástupná za jinou, nevyslovenou polemiku mravní.

Polemická zatvrzelost proti myšlenkově sterilnímu a poklesle zkomercializovanému provozování oficiálního divadla začíná od scény: nic než kus vymezeného místa jako byl v prapočátcích divadla obrazený plácek pro řeckého choreuta a jeho druhy. Vyvýšený stůl, udupaná hlína, jen místo k rozhovoru jedněch s druhými. Nebo středověké lešení pro nejprvnější provozování mysterií, moralit, frašek. Anebo prkna v hospodách, míčovnách, na náměstích, když se rodila comedia dell'arte. To je všechno. Navíc jen buben, činely, bubínek a dřevíčka. Obsluhují je herci sami jako vyvolavači

na poutích a zpěváci kramářských písní.

Jediný důvod tohoto divadla je sdělení. Strhující, zábavné, poutavé sdělení, ale jen hlasem, slovem, tělem, bubnem. Nic víc, žádná opora, žádné kouzlení. Dosadit se musí druhá a rozhodující zatvrzelost: herec. Zase jako kdysi divná osoba s divadlem k v krvi. Nezávislá, svobodná, to především, nedá se lapit. Obcuje s uměním, a je proto zvláštní a trochu vznešená, nic nepotřebuje, od nikoho si nedá poroučet. - Tihle tři jako by už zase táhli komediantskou káru z času do času, zas už trochu vyvrženci, saltimbanques, putující herci z Bergaunových filmů, kejklíři, komedianti, šprýmaři, skomoroši, enšpíglové, křičící lidem do duše a do svědomí v dobách moru i radosti.

Škoda, že se tohle hraje ve vypočítávaném, snobsky napouchlém interiéru Divadla hudby, které mi připadá jako hermeticky uzavřená sklepní kobka pro cezené a apretované zvuky a z rozměklé sedění. Mělo by to být raději pod nějakou plachtou a na dřevěných lavicích, kde se může zadřít tříska, nebo jen tak před bouhou na vzduchu, aby si diváci tvrdě odseděli nebo třeba i odstáli to putování po placech světa, a aby byli míň chráněni dobrým bydlem před jeho krutostmi. Bylo by to v duchu té zatvrzelosti, a ještě víc by to do lidí drclo.

Ale to vhodnější prostředí si konec konců můžeme představit, vtáhnout nosem vzduch a říct si vzdělaně, že to není jen tak samo od sebe, takové představení a tak naléhavá potřeba po jednoduchosti a nejprů^{raz}běžnějším sdělení. Je to zřejmě už zase v dějinách divadla jedna z těch chvil na rozhraní, jako byla například doba končícího středověku, kdy se divadlo přímo nutkavě potřebovalo zbavit balastu zdobnosti, výpravně členěných prostorů atd., a vrátit se k jednoduchému jevišti jako k místu nezprostředkované blízkosti herců k divákům. Tak se hrál původně Lope de Vega, Calderón, tak

se hrál Shakespeare, Corneille, Racine, Molière. A dále se to pak znovu a znovu, na konci jedné a na začátku druhých časů, přičemž to rozhraní se nemuselo krýt s vnějšími historickými událostmi a mohlo být povahy ryze mravní. Protože, jak známo, etická tykadla lidí od umění často daleko předcházejí svou dobu a předjímají budoucí posuny ve vědomí i uspořádání společnosti. Zkrátka, zas jednou pryč od plyše, od pompy, od nazdobené iluze k původnímu smyslu a k rozhovoru o podstatě věcí. Potřebovalo to francouzské divadlo v době revoluce, potreboval to Mejerhold, potreboval to Brecht. A jak jinak se vlastně může hrát Ionesco, Beckett nebo Havel? A kdo je vlastně může hrát než ti tažní ptáci prostřednictvím svobody svého ducha a těla?

Pravda, to všechno byly divadelní revolty ve víceméně otevřených společnostech a ve viditelném pohybu společenských sil,

Zde se hraje v ustrašené ochablosti ducha a "zmoudřelé" rezignaci, kam oko dohlédne. V době hanebného úpadku divadla a jeho prodejnosti, navíc zbytnělé a rozlezlé jako mor na televizní obrazovky a plátna kin.

Vlastně se mi to přirovnání o sedmi státních připletlo na začátku správně. Režisérka Helena Glancová, herci, skladatel, zpěvačka, muzikanti - a napočítlo by se možná dalších párkrát sedm kolem tohoto divadla a určitě ještě mnohokrát sedm roztroušených porůznu uvnitř i kolem jiných divadel - samé bílé vrány, podivíni s živou duší a tykadly. Zas jednou, jako proutkaři hledající prameny, aby bylo z čeho pít. Blázní s hořem z rozumu. Jak je to dávno, co jsem viděl na "Společný projekt" čtyř malých divadel, představení, v němž si každý soubor vymýšlel své varianty na téma "jízdnicích řádů" a vyšlo z toho představení, v němž se hrálo o bolesti srdce a kde se hrálo o život. O život ve cti a v pravdě. Hledal jsem pak venku komediantský vůl, kterým potáhnou dál v těch svých džínech a s odřenými taškami, s tou svou dobrou zvěstí.

/A ještě v závorce, než se vrátím k Labyrintu: je to dva, tři roky, co se mi dostala do ruky stráněčka představ o divadle, jak by je hývalo chtělo hrát pár herců s jedním režisérem, mladí a středně mladí lidé, někteří dokonce s hereckou školou. Kde je jim konec nevím, ale tu stráněčku jsem si nechal jak ratolesť věčně zelenou. Opíšu aspoň dva body:

d./ Nejde nám ovšem jenom o divadlo, ale o způsob ž života pro lidi, kteří mu chtějí zasvětit život. Podle našeho názoru to musí být život orientovaný k jednoduchosti a přiměřené chudobě. Protože jen takový život nás může uvarovat nebezpečí zpovrchnění, konzumního blahobytu a zkomercializování umělecké práce.

e./ Životní nenáročnost vede ke zvýšení umělecké náročnosti. Ale slova "umělecká náročnost" nesmějí být jenom slova. Náročné umění může dělat jen ten, kdo je nejdřív náročný na sebe, kdo umí. A umět není jenom talent, ale také vytrvalé studium a vzdělávání.

Snad ti Albigenští táhnou někde od vsi ke vsi. Kdoví. Přeál bych jim to./

Ale zpátky tedy k Labyrintu světa. Jsou s těmihle snivci spříznění volbou a jen o málo méně utopičtí. Jde jim trochu jinak o totéž. Volba myšlenek, režijních a hereckých prostředků i způsobu jejich vrcholně náročného zvládnutí není nic jiného, než profesionalita jako věc osobní mravnosti. Což je totéž jako umělecké mravnosti.

Ve všeobecném mramraji shrabovačů peněz na obrazovkách a ~~na~~ uchvátaných lajdáků na jevištích konzumních divadel, kteří prodali za mísu čočovice mnohem víc než bratra a jsou na zapísknutí ochotni hrát beze studu cokoli, mi to připadalo na tom jevišťaťku jako zjevení. Tato režisérka a tito herci si udělali všecken čas. Chodili

týdný v myšlenkách a ve slovech Komenského jako v tom městě. Vraccí pokleslému, zludračekému, protože nic nevážícímu slovu v ústech zcyničtělých šoumenů, jejichž život je nekonečný lukrativní seriál na pokračování - vraccí slovu na jevišti váhu, obsah, význam, tvar - a čest. I jejich slova jsou jedno dlouhé pokračování. Jenže to je zamyšlené pokračování v rozhovoru herce s režisérem a se sebou samým v rolích, jak jdou za sebou. Pátrají v úhrnu postav, které hrají, po sobě a tím po svých divácích. Berou vážně svůj život a dosazují ho do hry, dávají ho v sázku na jevišti.

Nevím, a není v tuto chvíli ani podstatné, kdo z těch mladých lidí jako umělec kam dojde, kolik mu bylo vyměřeno talentu, kolik svodů v klamu světa ho čeká a jak v nich obstojí. Je důležité, že teď, tady, jsou neúplatní a lhostejní ke kariérám, pohrdají všivou slávou. Poznává se to. Dívají se hledišti do očí a neuhnou pohledem.

Ti bloudí "orientují svůj život k přiměřené chudobě", jak to sepsali mí Albigenští.

1/ Co jste dělal a v co jste věřil, když Vám bylo dvacet?

Byl jsem pomocným kresličem v Českomoravských strojírnách v Libni.

V neděli, 7.června 1942 v odpoledních hodinách táhl zasmušilou Prahou smuteční kondukt s tělem Reinharda Heydricha.

V sobotu odpoledne předtím jsem zamkl v našem pražském bytě U Glaubiců Hanuše Poláka s jeho básněmi, falešnou kennkartou na jméno Jan Šťastný, s jeho revolverem a se zásobou jídla a vody na dva dny. Pak jsem odejel k mamince do Modřan. Slavnostní nedělní oběd přerušil posel z modřanského magistrátu. Volal prý někdo od Glabiců. Ať přijdeme otevřít byt, budou prohlídky po trase pohřbu. Aby jej neotevřeli násilím.

"Jen jdi, chlapečku, ať nic nerozbijí."

Dorazil jsem právě včas. Nepřišli na nic. Na falešné doklady ani na revolver, hozený v poslední chvíli do strun pianina. Hanuše vyhodili z bytu, mně zakázali se i jen podívat z okna. Strhli se bez výstrahy. Za mrtvým Heydrichem kráčel ještě živý Heinrich Himmler. Večer se Hanuš vrátil a žil u nás dál jako předtím.

A v co jsem věřil?

Že válka dopadne tak, jak dopadla, porážkou nacismu.

Že po ní nebudou u nás chudí ani bohatí. Hlavní že bude jiné bohatství: bohatství ducha a srdce. Tenkrát nic takového jako fráze neznělo.

Že země Jesenina, Paustovského, Babela, Pasternaka, Katajeva je nejlepší zemí na světě a tak že bude i u nás. Zvláště v umění, u jehož tajných ohňů a ohníčků jsme se za války tolik ohřívávali. Kolik těch ohňů i ohýnků bylo! Krom již řečených: nepočítaně! Koho jsme jenom recitovali?!: Wolкера, Dyka, Nerudu, Havlíčka, Tomana, Šrámka, Máchu, Halase, Nezvala, Seiferta, Gézu Včeličku, Zpěvy staré Číny i Zpěvy sladké Francie. Recitovat nás chodila učít do jednoho vinnohradského "židovského" bytu Lola Skrbková. O vývoji a velikosti české i slovenské literatury nám přednášival v bytě u Glaubiců Albert Pražák.

"Vy kluci to možná přežijete. Může se stát, že po válce tě strana pošle na takové místo, kde budeš rozhodovat o druhých, i když sám budeš ještě zajíc. Budeš třeba přidělovat byty. Všichni potřební, pamatuj si, všichni potřební bez ohledu na členství v partaji musí bydlet dřív, než ty. I kdybys sám měl spát nevím jak dlouho na

kanapi v sekretariátě,"

řikal mi starý bránický učitel Sitte, když mi při půjčování prvních marxistických brožur vysvětloval jako první věc vůbec charakter komunisty pro případ, že bych se jím někdy stal.

Tomu jsem věřil. Proto ten delší výčet. Tomu všemu jsem věřil, když mi bylo dvacet let. A bylo mi dobře v té víře, spojené navíc s první velkou láskou. Pankrác, Terezín, Flossenburg v posledním roce války tu víru pro mne jen potvrdily.

/Laskavý čtenář najde to všechno na stránkách "Hranice", "Bolehlavu" i na stránkách zatím poslední sbírky "Smím přece" /1982/, zatím nevydané./

2/ Jakou radu bych dal dnešním dvacetiletým, žijícím v Československu?

Stojí vůbec ještě kdo o "naše" rady? Jestli ano, pak bych zopakoval jen to, co jsem říkal od počátku posledního dvacetiletí svým dětem, když dospívaly:

Neopakuj moje chyby, ale nevyhýbej se za každou cenu vlastním.

Chtěj vědět, umět a znát co nejvíc. Na co nestačí škola, dohledej si sám, soukromě.

Střez především sám sebe: před ohnutím.

Nezatracuj nikoho pro jeho názor, víru, přesvědčení.

Od smyslu a charakteru vlastního života, uznáš-li, že je dobrý, neodstupuj. I kdyby ses měl proto živit smetáním listí a svozem odpadků či čímkoli jiným počestným, třeba i daleko od svého snu i domova.

Máte to, děti, jak se mi tak zdá, o něco lehčí a o něco zase těžší. Ať jsem byl jaký byl, přece jen bych si nerad připouštěl, že jsem vás přivedl na svět zbůhdarma.

Oldřich Kryštofek

Praha, březen 1985

6/2

Co jsem si myslel, když mi bylo dvacet let?

Bylo to v r.1941. Tehdy jsem byl ještě spíš soc.dem než komunista. To až později za války vlivem války a přátel. Měl jsem jiný slovník. Kosmopolitismus pro mne nebyla nadávka, ale vlastnost nejvyšších duchů lidstva. Internacionalismus a vlastenectví byly v tom už jaksi započítány, jak jinak? Revizionismus byl pro mne nedílnou součástí jakýchkoliv a tím spíše společenských věd. Věda se přece m u s í neustále rozvíjet, jinak ztvrdne jako juchtové boty. Překonáváním dneška pouze může vznikat lepší zítřek, n i c nelze petrifikovat a dogmatizovat. Mnoho pojmů podobně dostalo jiný význam, smysl a poslání. Včetně toho mého z a p á l e n í , zejména pak pro komunismus. Věděl jsem víc o Romainu Rollandovi, který tam taky vstoupil, než o pravé podstatě stalinismu. To jsem začal tušit až 1953 a pak opět let později, kdy jsem poprvé mohl vstoupit do země sovětů.

Postupně se snad omladí představenstvo, ale kdy se obnoví učení, toho se, obávám, už ani nedožijeme.

Tak je to, když mám mluvit o tom, co si myslím dnes, v 64.roce života svého.

Jako malé štěně či kotě jsem si to ve svých dvaceti letech představoval všechno velmi snadně. Za první republiky jsme měli jednu z nejdokonalejších "demokracií". Chyběl "jen" ten socialismus; /protože jedno bez druhého je nonsens/. Teď budeme mít obojí a bude dobře..., věřil jsem. S rodinou jsem se málem rozešel, všechno mi už bylo jasné a věřil jsem tomu..., až do roku 1953. Teprve potom se mne začínala zachycovat doba otevírání očí.

Neemigroval jsem a dodnes věřím skálopevně, že jsme udělali se znárodněním a kolektivizací správně, že máme dokonce v tomhle náskok před ostatními na západě. Že nebylo nutno nacionalizovat řemeslníky, jak to taky neudělali Maďaři..., a že jsme se dopustili mnoha dalších, závažnějších chyb, je mi dnes jasné. Občas si říkám s Dykovým Donem Quijotem: "Představoval jsem si všechno jinak",... ale ono to asi jiné tak hned a tak snadno nebude. A tak se těším z každého pozitivního pohybu, byť jen náznak. Ten náš zápal a nadšení z poválečných let byly čisté, nemáme si co vyčítat. Už mnoho neuzpůsobíme, ale marné to rozhodně nebylo.

D.Z. /1921/, dramaturg, Olomouc.

Co radím svým synům?

Inu asi to, že si sice nežijeme tak špatně, ale přesto si nemůžeme dovolit luxus být hloupí a bez humoru.

Z.V. /1936/, signalista, dříve učitel. Chocẽ.

Když mi bylo dvacet let, právě skončila druhá světová válka tohoto století. Od prvního okamžiku svobody mi bylo bez nãpovẽdy jasné, že je nutné dělat něco pro lepší budoucnost, pro národní společnost. Co dělat, to už jsem měl vymyšlené přes válku. Začal jsem vést - vlastně vychovávat děti. Nabízely se velké perspektivy této činnosti a tím i dobré výsledky. Hodlal jsem dokonce v zápalu nadšení se této činnosti věnovat doživotně. A v co jsem věřil? Já jsem si to tehdy napsal do deníčku, takže jenom opisuji: věřil jsem, že už nikdy, ale opravdu nikdy válka nebude. Že bude mír, že si všichni lidé podají ruce a budou navždy bratry. Hrozně jsem tehdy věřil v lidi. A to mi nějak zůstalo. A zůstalo to i mým prokletím, protože lidé dnes neuznávají žádnou víru. Správněji: nevěří, že v něco ušlechtilého věříš. Tou vírou se stáváš moc podezřelým. Protože: v c o j e d n e s možno věřit? Komu a proč? Ano. Tehdy jsem věřil svým ideálům. Viděl jsem před sebou pro ně prostor, nedohledný prostor. Věřil jsem bezmezně ideálům, vykresaným porobou války, či zasetým v době předválečné. Rovnost, svornost, bratrství všech.

Horší je odpovẽď na otázku druhou. Nevím. Po svých zkušenostech nevím. Jenom snad to, aby si byli vědomi toho, že v nich je budoucnost našeho národa. Jejich budoucnost a budoucnost jejich dětí. Aby se nedali zmást příslovím, že lež má krátké nohy. Ale aby nikdy nepustili, aby i tomu navzdory se lež ani po desetiletích nestala trpěnou pravdou. Jinak nebude národa, nebude budoucnosti. /Mají-li vůbec ještě zájem na pojmu "národ"/. Čili: nic radostného.

V.S. /1925/, mistr SONP, Kladno

1. - 2. Když mně bylo dvacet, nevěděl jsem spoustu věcí, které má mladý spisovatel a občan vědět. Poznání bylo přitom stejně dostupné jako dnes a jako kdykoli. Teprve daleko později jsem pochopil, že nevědět je jen v malé míře otázka vědomostí. Je to daleko spíš otázka charakteru. Někdo si to prostě umí zařídit, třeba podvědomě zařídit, aby nevěděl. Naproti tomu lidé mravně pevní nemusejí, ba často ani nemohou znát některá fakta, a přitom se ve své době i v sobě orientují lidsky správně. Jde tedy o to být připraven jako člověk. Jak se toho dosáhne, když k tomu nedostaneme šťastné předpoklady už při narození a v dětství? To je za jakýchkoli poměrů těžké, zároveň však aktuálnější a základnější. Bez toho ztrácí smysl všechno, všechno společenský život, všechna svoboda a tvorba, ba i samo úsilí o ně. Dodneška s tím nejsem hotov, proto píšu. Jistě to není jediná cesta ke zrání. To, co na sebe vím, mi brání někomu radit. Kromě toho myslím, že to není k ničemu zcela obecně. Dvacetiletý, který vážně čeká, že mu někdo poví, co si sám se ~~se~~ sebou počít a jak žít, je téměř ztracen. Kdo mu to ve zralém věku zkouší povědět, je ztracen úplně.

Milan U h d e

25

Roman Lipčík: ~~KAMAK KPAKIK~~ Román George Orwella... / Mladý svět, MF Praha 1985, č. 6 / 29.1.1985- 4.2. 1985/ XXVII. ročník, strana čtvrtá/.

Ve stálé rubrice Mladého světa "Dopisy v koši nekončí" odpovídá Roman Lipčík na dotaz čtenáře Přemka Nebeského z Prahy. Neboť čtenář z Prahy nemohl pochopit, že se v předchozím čísle MS /č.45,1984/ sovětský občan Arkadij Strugackij "pochvalně vyjádřil o románu George Orwella 1984." Roman Lipčík vysvětluje situaci takto: "Orwell /1903-1950/ vydal svou knihu v roce 1949. Okamžitě po vyjití a po úspěchu, který sklídila pro nepopíratelné myšlenkové hodnoty, ji do svého protisocialistického arzenálu začlenili studenoválečníci a nalepili na ni antikomunistickou nálepku.... Bohužel oné zlomyslné nálepky se zalekli i literární vědci socialistického tábora a s knihou začali zacházet tak, jak si to přáli studenoválečníci a začala být tabu." Tímto citováním ze statě R. Lipčíka ukončuji: jestliže v textu dokáže spojit plakát z nepokořené Anglie s plakátem z Orwellova románu /Hitler naslouchá - versus - Velký bratr tě sleduje/ pak přinejmenší znevažuje památku těch padlých, kteří proti Hitlerovi bojovali. A to i za kanálem La Manche: o tom, že Orwell bojoval ve Španělsku a že praktiky komunistů a jejich "soukolí" poznal velmi konkrétně na vlastní kůži /i když bojoval de facto na jejich straně/ o tom čtenáři Mladého světa ani v roce 1985 nic vědět - nesmějí. /A pak se nesmí nikdo divit - že se nesmějí. Tomu románu "1984", který nikdy číst nesměli, protože ho mohou prožít - i v budoucnu. Ještě./ Musím však upozornit na zmatek, který v hlavách čtenářů své odpovědi R. Lipčík vyvolává: jak se mohou "vědci" a "socialistického tábora" leknout pouhé "zlomyslné nálepky"? To jsou vědci? I když jen literární? Kde zůstal marxistický požadavek o objektivnosti vědy? Já být literárním vědcem socialistického tábora, tak se cítím statí R. Lipčíka velmi, velmi ohrožená. Neboť: jak může psát o vědeckém úleku? Co o tom ví? Nemá jen omezené slovníkové vzdělání? Co říká slovník o "tabu"? Ten Stručný etymologický slovník jazyka českého? Tabu - z angl. taboo - z řeči domorodců v Polynésii. Odtud tzv. slova "Tabuová", t.j. přejmenování věcí z obavy před přímým jejich přejmenováním. A jsme u jádra statě R. Lipčíka: jestliže vědci socialistického tábora znají a praktikují pojem tabu, t.j. přejmenování věcí z obavy před přímým jejich jmenováním, pak nejsou vědci, byť za to berou plat vytvořený z nadhodnoty práce dělnické třídy. Ano, čtenář v Praze to nyní ví: být literárním vědcem v socialistickém táboře, to je část údělu zaostalého domorodce z Polynésie.

Marie Pösingerová: Italská kuchyně, /nakl. Merkur, Praha 1984, náklad 40 000, odp. redaktorka Jana Frolíková, lektoroval František Syrový./

Zlobí mě, že lajdáctví autorů a nakladatelských redaktorů proniká už i do kuchařek. Jak může čtenář či čtenářka brát za bernou minci údaje ing. Marie Pösingerové, třeba hned z úvodní strany knihy /s.5/: "Přitom první těstoviny, makarony, vyrobené z rýžové mouky, přivezl do Evropy benátský cestovatel Marco Polo z východních zemí. V Itálii se začaly vyrábět z mouky pšeničné a během let se rozšířil jejich sortiment, takže se staly italským pokrmem", když jinde nerozumí dobře krajo-
vým specialitám z mouky. Cituji /s.163/: "Jako u všech pokrmů, tak i u moučníků se setkáváme s krajo-
vými specialitami. Například v oblasti Bolzana se připravují ta-
kové druhy moučníků, se kterými se nesetkáme nikde jinde v Itálii. Jsou to makové a jablkové záviný, křehké koláče s tvarohem, koláče s borůvka-
mi, meruňkami apod." I neinformovanému českému čtenáři ovšem dojde, že tato krajo-
vá zvláštnost italské kuchyně není ničím jiným, než německým štrúblem: v kraji kolem Bolzana totiž žijí Němci, a natolik intenzivně /i mimo kuchyni/, že jejich autonomii uznala i italská vláda a nijak se tím netají. Ale za daleko závažnější autorskou /či nakladatelskou chybu/ považuji nesprávný údaj ze s.40: "Mezi polévky se podle italských zvyklo-
stí řadí i tzv. "suché polévky". Jsou to těstoviny, plněné i neplněné, rýže v různé úpravě, noky i polenta, které se podávají jako samostatný chod před hlavním jídlem." ... "Protože podávání "suchých polévek" je běžné pouze v Itálii, nejsou tyto pokrmy zahrnuty v kapitole "Polévky", ale tvoří samostatnou kapitolu." /Podtrženo KO/ - Suchá polévka! Přiznávám, že s tímto termínem jsem se setkala zde poprvé: jak může být polévka "suchá"? Ihned jsem uznala, že tento problém si vyžaduje samostatnou kapitolu: ať jsem však kuchařkou listovala sebelépe a jakýmkoliv způsobem, na žádnou samostatnou kapitolu o suchých polévkách jsem už nenarazila. Lajdáctví? Neschopnost nakladatelství? Nebo zásah cenzury: třeba se někdo obával, že za slovo polévka lze i v tomto případě dosadit slovo socialismus. /Eintopf! Co kdyby středoevropanovi celkem nesmyslný pojem "suché polévky" chtěl někdo vysvětlit takto, v samostatné kapitole: "suchá polévka" je polévkou stejně tak a natolik, jako je "reálný socialismus" socialismem... Dobrou chuť!

Aleš Fuchs: Snad o něčem, snad o všem, /Melantrich, Praha 1984, 280 s., náklad 2000 výtisků, předmluvu napsal dr. Ladislav Fuks./

Knihy má velmi přiléhavý název: jedná se o soubor fejetonů, publikovaných časopisecky od r. 1977 do r. 1981. Rozhodně je jenom o něčem:

autor se např. nesmiňuje o Chartě 77. Ani v dobrém, ani ve zlém smyslu: v tom kulturním ruchu, v kterém a o kterém píše, mu prostě unikla. Vždyť "Aleš Fuchs /1932, Kroměříž/... Věnuje se dramatické tvorbě /jevištní, rozhlasové i televizní/, kritice, teorii a publicistice", což se dovídáme ze záložky knihy: má své téma! Cituji /s.93 - fejeton "Rozhovor o tvorbě"/: "Co mám dělat?" ptal se. "Ale vždyť ti tu hru uvedli," řekl jsem mu, abych ho potěšil. Vypadal zbědovaně. Když nenadále přišel, vlastně spíš vtrhl do mého bytu, myslel jsem, že se stalo něco strašného. Ale ukázalo se, že jde o něco zdánlivě méně strašného - a přece velice závažného. Vytáhl tubu prášků a dva si vzal do úst. Pak je sápl čajem, který stál v konvici před ním. "Ale není to moje hra", řekl skepticky. "Tak počkej, čím je to tedy hra," zeptal jsem se, "vždyť jsi pod ní podepsaný." "To je ale všechno," řekl. - Dál už citovat nebudu: dramaticčnost této situace, odehrávající se v ČSSR po r. 1977, mi vzala dech. Raději z jiné stránky /s.242 - fejeton "Lidé jako my"/: "Počítáme s divákovou fantazií a tvořivou spoluprací," napsal režisér do programu. Jeviště se zaplňuje herci, hrají Prisyckina alias Pierra Skripkina, Elzevíru Davidovnu Renesansovou, Olega Bajana, Zeju Berjozkinovou a další postavy Majakovského satirické komedie Štěnice. Diváci vědí, že támhle ten v zelené čepici je člen rady MNV, ten vedle taky, ten vzadu, vysoký, je inženýr, každý v sále věděl, že hraje jedna paní učitelka, druhá, třetí, že ten silný starší usměvavý je místní náčelník SNB, teď přichází jeho žena, obecenstvo ví, že ta pěkná slečna je kadeřnice, a ten, co brnká na kytaru, je autoopravář, mistr svého oboru. Jenomže teď jsou to Prisyckinové a předsedové sovětu, řečník a reportér, zkratka nikoli Radoničtí." - Ne, správně tvůrce předmluvy knihy poznamenává /s.6-7/: "Sbírka Aleše Fuchse je jednotná svým jednotícím kritériem vnitřním, jímž je poznávání života" /podtrhl dr. L.F./ "Neboť", jak autor sám říká, "poznávání není nikdy dost na jeden lidský život." Co ještě dodat? Tak se neptám já, ale spisovatel, pokud se nemýlím, s titulem: dr. Ladislav Fuks. A dodávám: hodně dalších úspěchů v poznávání - života. Ze všech stran!

Hanuš Karlach: Zdobitel nevšední všednosti. /Doslov ke knížce povídek Hermanna Kanta: Třetí hřebík. Odeon, Praha 1984, náklad 4000, str. 170/

Jak vzniká německý písíčí spisovatel, v táboře socialismu, zdobitel nevšední všednosti? Seznamuje nás s tím Hanuš Karlach, na s. 165, v doslovu: "V zajateckém táboře - kdo v tomto věku nepsal básničky! - objevil svůj

"spisovatelský" talent; dostal na starost nástěnné noviny, jež pro něj znamenaly první souznění latentního nadání a jeho materializovaných

možností. Už na těch potrháných, ušmudlaných listech se najdou zárodky stylu, který později Kanta proslaví: epizodičnost, humorná distance, i funkční estetický "nesoulad" mezi látkou a použitými tvárnými prostředky /mimo jiné základ každého fejetonu/. Zajatecký tábor byl pro něj i první politickou školou i zkouškou, ve které obstál. Hned po propuštění vstupuje do strany." - Živě vidím, jak překladatel Hanuš Karlach před psaním svého doslovu listuje v oněch potrháných, ušmudlaných listech nástěnných novin ze zajateckého tábora. A hodnotí: tuto "první politickou školu i zkoušku" v níž budoucí autor obstál - vstoupil do strany. A tento sveřejněný poznatek z doslovu "Třetího hřebíku" je pro mně cenný: nástěnky a zajatecký tábor! Na zdech Brna visí tolik nástěnek, poučných: na mnohých se skví nápisy - "Sibiř, země budoucnosti." Jaká to výzva českým písařům! Jen obstát - v této zkoušce! Ob stát!

Elias Canetti: Záslepení. /Edice Světová knihovna, Odeon, Praha 1984, vydání druhé, překlad a doslov J. Stromšík, náklad 5000, stran 457./

Zřejmě se nedočkáme českého vydání dvou svazků paměti, jimiž je Canetti /laureát Nobelovy ceny 1981/ ve světě nejznámější. /Stejně tak, jako se hned tak v ČSSR nedočkáme necenzurovaného vydání paměti Jaroslava Seiferta, laureáta Nobelovy ceny 1984, jimiž je ve světě nejznámější./ Nu, co se dá dělat: slovo "vzduch" jsme přejali z ruštiny, zatímco slůvko "šeptat" je ryze české... Kdo šeptá, vzduch nečeří: Elias Canetti, znovu přeložený do češtiny /pro rok 1984/ - ví, o čem píše. O útlaku: v kulturní sféře! V té především! Neboť Evropa - od Dunaje po Temži a Rýn - je oblastí planety, jež si svůj světa díl vymezila kulturně: jinak tomu není. Češi o tom v první polovině 19. století věděli své a zařídili se podle toho, i když jejich dva velcí sousedi, Němci a Rusové, tajili dech - před silou diktatur. V době, kdy "Záslepení" vyšli poprvé tiskem /1935/, usiloval o československé občanství i Thomas Mann, který "Záslepené" vrátil nepřečtené autorovi: Češi se snažili /i svými "řopíky"/ vytvořit ve Střední Evropě jakousi knihovnu, uzavřenou násilím, ale otevřenou svobodnému bádání, čtení a diskusi. Proto v tomto období stačili "Záslepené" přeložit poprvé do češtiny: Canetti tento román psal i za své kolegy z Prahy... A oni o tom věděli: stejně jako nyní víme, k jaké národní sebevraždě vede, když "v mase jedinec participuje /nebo se domnívá, že participuje/ na moci, jíž by sám nedosáhl. Úměrně s ponořením do masy se vyřazuje rozumová a mravní kontrola a současně i pocit a potřeba svobody". /Citováno ze s.451, z doslovu Jiřího Stromšíka./ A nemám potřebu při znovuuvvedení Canettiho, do Prahy 1984, něco jiného z knihy citovat: mohu

učinil jen zmínku o tom, že při postavě trpaslíka Fischerleho se "Zaslepení" si čtenář lépe uvědomí, z jakých tradic čerpal Grass v "Plechovém bubínku" - při tvorbě klíčové postavy. Klíče každé národní literatury, ty ukrývají jen velicí předchůdci...

Tomáš Rezáč: Sága o letu a ohni, /Edice Kamarád, Práce, Praha 1984, stran 368, 14000 výtisků./

Jak se píše o letu a ohni v SSSR tak, aby bylo poznat, že autorem je Čech? Recept je jednoduchý /cituji ze s.277/: "Čím úporněji o balistických raketách v první polovině čtyřicátých let mlčí, tím soustředěněji o nich přemýšlí. Vždy týž, byť stokrát měním masku, napsal Jan Neruda. Sergej Koroljov je stále stejný, byť mnohokrát musí změnit předmět svého zájmu." /Změnit předmět zájmu - v SSSR? To je i trestný tábor na Sibiři, kde Sergej Koroljov kopal smrzlou hlínu, hladov a bez válenek - v této knize českého autora se však o tom nepíše./ Či píše, ale takto /s.262/: "A tak se nedá vyrušovat. Když nechce, nikdo s ním nepohne. Má prožít na sklonku třicátých let hořkou a těžkou dobu, kdy bude odstraněn od své práce, zatčen, vyšetřován, shlednám nevinným a propuštěn, aby se vrátil, odkud přišel. Ježkovovy čistky se stejně jako Tupoleva dotknou i Koroljova, ale ani to Sergeje Pavloviče nezlomí. A víc: zbyde po něm - pokud vůbec zůstane - méně hořkosti, než by se dalo předpokládat. Vraťme se ale na polygon...". Přemýšlím nad cynismem těchto vět: v edici Kamarád asi vydávají knihy pro blbce. Zajímalo by mě, jak by autor této knihy zareagoval, když by jej neodtrhli od rodiny, pouze odstranili "od své práce", zatkli, vyšetřovali a shledali nevinným - stejným způsobem, jako se tomu stalo u Koroljova. Ten termín: odstranili od své práce! Ten v současném Československu, sám o sobě, mnoho znamená! Stejně tak, jako kdýž Tomáš Rezáč píše "Ježkovovy čistky". Stojí totiž za to jeho knihu číst, aby každý čtenář poznal, co byl J.V. Stalin za soudruha: veskrze kladná postava! Proto už neexistují Stalinské čistky, ale pouze "Ježkovovy čistky." Nemohu se ubránit dojmu: děti klasiků socialistické literatury mají asi lépe vyvinutý čich - pro ozón současnosti. A tak se na s.279-280 dovidáme: "Ale vraťme se do let poválečných. Do doby, kdy nacistické raketové odborníky, které zajala sovětská vojska, vyslechnou vyšetřovatelé NKVD podle dotazníků sestavených Sergejem Pavlovičem Koroljovem. A pak raketové zajatce odvezou do Sovětského svazu, ať si tam pracují, jak dovedou". Opakuji: ať si tam pracují, jak dovedou. Přeskakuji odstavec a opět cituji: "Koroljov se vrátil z Německa v únoru 1947. Krátce poté ho

předseda Rady ministrů SSSR J.V. Stalin pozval k soukromé rozmluvě na svou chatu do Kuncova u Moskvy. Chtěl vědět, jak daleko byli Němci s výzkumem bombardovacího raketoplánu, a zároveň ho zajímal Koroljovův názor na problém výzkumu a výroby stejného raketoplánu v SSSR. Sergej Pavlovič informoval Stalina o své činnosti v Německu, o současné situaci v raketovém výzkumu, naznačil, co je třeba nezbytně udělat, kde a za jakých podmínek nutno vybrat střelnice a zkušební prostory a jak je vybavit. Pak odpovídal na Stalinovy otázky. "Stalin byl navenek zdrženlivý. Nevěděl jsem, zda schvaluje, co říkám, ale to setkání se hrálo kladnou úlohu..." napíše Koroljov na sklonku svého života." Konec citátu: a čtenář těchto stránek ihned ví, proč byl soudruh Stalin na své chatě /skromné, skromňoučké/ tak "navenek zdrženlivý" při setkání se Sergejem Pavlovičem. Proč? Inu, měl strach: asi se mu doneslo, že Sergej Pavlovič vypracovává dotazníky pro NKVD! Ale i přes zdrženlivost tohoto opatrného a skromného soudruha, jenž i na své chatě si byl vědom, že je pouhým voleným předsedou Rady ministrů SSSR - "to setkání se hrálo kladnou úlohu". Díky Bohu! Ještě že to tak dopadlo... Musím ale podotknout, že Tomáš Řezáč, autor z Čech, asi ve snaze připomenout i syna J.V. Stalina, trochu neoptárně seznámil českého čtenáře Edice Kamzrád z nakladatelství ROH i se jménem zvilého zrádce Sovětského svazu. Raději cituji z knihy /s.287/: "Bude to obtížné, soudruhu Staline," namítne Malenkov a pokračuje, "ale uděláme všechno možné." "Nemíním vás omezovat, soudruhu Malenkove. Dělejte i nemožné," odpoví Stalin muži, který současně s návrhem na obrannou techniku" /řeč je o bombardéru s doletem 23000 km! Takovou obrannou techniku potřeboval SSSR už 15. března 1947! - KO/ "vyslovil poprvé na tak vysoké státní a stranické úrovni i slovo "družice". Je tedy jmenována Státní komise pro rakety dalekého doletu za předsednictví I.A. Serova, jejímiž členy jsou dále Tokaty-Tokajev, akademik Keldyš, Kiškin a Vasilij Josifovič Džugašvili-Stalin, generálmajor vojenských leteckých sil." Ale protože není slušné v ČSSR ukazovat prstem na politická pochybení autora /v ČSSR, v březnu 1985/, nechám na nadřízených orgánech, aby se rozpomněli na onoho zrádce SSSR, který unikl cenzorovi knihy "Sága o letu a ohni! Dovolím si jen připomenout, že právě se synem J.V. Stalina, výše jmenovaným "generálmajorem vojenských leteckých sil Vasilijem Josifovičem Džugašvili-Stalinem" přiletěl onen zrádce SSSR a člen oné komise do Berlína, Východního a přešel tam do Berlína, Západního! Udělal to nemožné - co žádal po soudruzích J.V. Stalin. Ale obávám se, že /J.V. Stalin/ tak tu svou větu nemyslel. Přesto jí opakuji /už jen pro sebe, abych pochopila myšlenku onoho člena komise, který přešel hranici/: "Nemíním vás omezovat ... Dělejte i nemožné." - J.V. Stalin, 15.3. 1947. Je to sága!

Věroslav Mertl: Podzimní svit, / Vyšehrad, Praha 1984, vydání první, 166 stran, náklad 6000 výtisků/

Základní námět knihy odpovídá profesi autora sbírky povídek: je to tu-
cet variací na téma, jak je v Čechách manipulováno s lidmi. Nyní: přitom
současnost socialismu v národním prostředí není nikde v textu próz vzpo-
metuta. Ani jeden soudruh není v povídkách zmíněn: nebýt českých reálií
a jmén /"Nynín"/, mohl by čtenář nabýt dojmu, že se jedná o překlad po-
vídek spisovatele zpoza jižních hranic, odněkud z Bavorska. I tam by čte-
náře mohla zaujmout povídka /"Kamenný čtverec"/, vystavěná na tom, jak
s občanem, který vnitřně uznává, že "takový moderní stát je docela uchá-
zející", se nemíni vážně zabývat ani opuštěný pes: nestojí o dialog s
jeho psovsky /a státem/ opuštěnou duší. Věroslav Mertl /dlouhodobý za-
městnanec aparátu politické strany, v občanském životě/ se v této své
sedmé knize /vydané od r. 1968/ netají se svým uměleckým záměrem: že je
to smutné. Manipulovat s lidmi: ta dosažnost povídky /"Soudce a motýl"/,
že sice lze vést "život mezi udělovaným trestem a přidělovanou svobodou",
ale...! Zajímavé je také sledovat českou červenou nit, procházející sy-
žetem povídek: že ti majetnější /byť o pouhou rozedranou chalupu, tedy
vlastně majetnější o pár nejistých chlupů/ manipulují se svými blízkými
/a nejbližšími/ tak, jak se o tom dravému kapitalismu ani nesnilo./Mertl
jako by po sto letech navazoval v literatuře na Raisovy výměnkáře./ A
když jsme u toho navazování: v některých místech jako by psal s přáním
obohatit český jazykozpytný slovník. Výrazy jako: "nachmoustaná oblaka",
"sestoupil hápavě k hostu", či "rozvlnila přitom ~~kanál~~ natolik sanice"
používal s oblibou ve svých dílech Josef Hais-Týnecký. A to nebyl jistě
spisovatel prvotřídní...

Zdeněk Šmíd: Strašidla a krásné panny. /Západočeské nakladatelství,
Plzeň 1983, vydání první, stran 242, náklad 20 000./

Líbí se mi, že Zdeněk Šmíd /člen Svazu českých spisovatelů od r. 1982/
píše na úvodních stranách knihy /cituji hned od úvodní věty, s.5/: "Můj
dědeček byl krušnohorský Němec."..."patřil k těm, kteří v Egerlandu a
přilehlých horách opravdu bydlili. A věme: nebyl to zlý lid." A nelíbí
se mi, jak svůj úvod končí /s.8/: "Za vznik této knížky vděčím jednak
dědečkovým svědectvím, poznámkám a šprochům, jednak několika senným se-
bráním sdejších pověstí..." "Pověsti, jak je tu podávám, nejsou určeny
vzrýchajícím staromilcům. Jejich zveřejnění není pietním aktem. Je totiž

v naší moci zachránit jim život. Za jediné podmínky: nelze je vyprávět slovy mrtvých. A slovník dnešních žijících je zcela jiný, ať chceme ne-ne. Naše myšlení je jiné a náš smích je jiný. Mysleme tedy po svém a smějme se po svém. Starý příběh bohužel nevyvázne bez šrámů. Cośi v něm zabolí, cośi se ztratí. Ale má větší naději přežít." Zde považují za nutné sdělit: Zdeněk Šmíd tím, že z pětatřiceti pověstí Sudetských Němců z Karlovarska vytvořil čtivo pro Dikobraz /umocněné ilustracemi Neprakty/, se z mého hlediska zachoval ve stylu českých zlatokopů, kteří s pohraničí brali a brali - bez ostychu, po odsunu původního obyvatelstva. /Za svoji literární "moc", již pověstem "zachránil život", dostal mimo jiné honorář vyšší - totiž autorský: jako by byl tvůrcem./ To nelze zapřít. Jakkoliv na s.7 píše: Historie někdy musí uklízet, aby mohla pokračovat. I když není smutnějšího pohledu na opuštěný dům, kam se dosud vrací kočka, která nestačila zapomenout. Choďovali jsme pak těmi hrůznými vesnicemi uprostřed lesa, kolem otevřených dveří, kam se draly kopřivy. Jednou za deště jsme vkročili dovnitř: na postelích tlely peřiny a pátý rok po válce stál na stole hrníček sádla se zabodnutým nožem. Nevím, čeho se děsí zvěř. ~~Vím aspoň tolik, čeho se děsí spisovatelé /hodní toho jména/:~~ nemohoucnosti, kdy už by neuměli ani vlastní příběh "vyprávět slovy mrtvých."

G. Thomas, M. M. Witts: Enola Gay. /Edice Fakta a Svědectví, Naše Vojsko, Praha 1984, lektoroval pplk. PhDr J. Gojda, vydání I., náklad 55 000./

Nad touto faktografickou knihou si může český čtenář /jenž bral rozum v padesátých letech/ uvědomit, jak nelze věřit místnímu tisku: veřejné pokání činící pilot /jenž údajně svrhl A-bombu na Hirošimu/ nikdy neexistoval. Naopak: "Paul Tibbets se objevil ve světovém tisku opět v říjnu 1976, když na letecké přehlídce v Texasu jako extrakousek předvedl shození "atomové pumy" z renovovaného bombardéru B-29. Výbušniny, jež vytvořily hřibovitý mrak, dodali ženisté Spojených států. Mnoho lidí se zhrozilo. Japonská vláda protestovala, americká vláda se omluvila. Tibbets byl toho názoru, že všechn ten rozruch byl "směšný". Domníval se, stejně jako organizátoři leteckého dne, že šlo o prosté "předvedení historické události, jaká se běžně provádějí po celém světě." /Citát ze s.267/. Čím nás to učitelé a propagandisté v Čechách krmí? I o nevinném městě Hirošimě: až z této americké knihy /vydané v New Yorku 1977/ se lze dozvědět, že "Nejvíce obětí bylo kolem Hirošimského hradu, vzdáleného asi 900 yardů

od epicentra." /s.245/ Na tomto hradě bylo velitelství vojenského okruhu. Nemalého významu /s. 133-134/: "Na velitelském stanovišti v Hirošimě byl muž, jemuž byly podřízeny všechny útvary západní oblasti, člověk, jehož vybral císař a vrchní velitelství, aby spasil Japonsko před porážkou." "Jeho příchod do Hirošimského hradu důstojníky znepokojil." "K polovině června měl jeho hlavní stan asi čtyři sta osob, mezi nimi celou řadu nejlepších vojenských mozků Japonska. Chystali vyčerpávající totální válku, jakou svět dosud nezažil." "Město samo vřelo jako úl válečné výroby. Nebylo takřka rodiny, /podtrženo KO/ která by se nepodílela na výrobě součástek pro letouny kamikaze, pro čluny a pumy, na výrobě. Na Hatův rozkaz vylepili na všechny zdi nové heslo: ZAPOMEŇ NA SEBE! VŠECHNO PRO VLAST! Jakmile začne invaze, budou podle maršálova sáměru každý muž, každá žena a dítě v západním Japonsku ozbrojeni. Děti se učily vyrábět a házet zápalné láhve. Zásoba láhví a benzínu postačovala na výrobu tří milionů kusů. Mobilizováni byli starci a nemocní. Lidé upoutaní na lůžko nebo invalidní vozík sestavovali miny...". A na s. 135: "V Hirošimě byla čtyřicetitisícová posádka. U přístavu, v Udžimě, dalších pět tisíc vojáků, převážně námorníků, procvičovalo taktiku námořních kamikaze. Na stovkách malých sebevražedných člunů, většinou motorových veslicích, ukrytých v zálivech, byly naloženy výbušniny." "Hata pevně věřil, že sice Japonsko nedokáže porazit Ameriku, ale že také Amerika nebude s to porazit Japonsko." A zde své citáty zastavuji: celý můj dosavadní život byl prožit v době, kdy si mnozí maršálové, rozhodující i o mém životě, myslí /na základě zodpovědně nabytých a nepřeberných zkušeností/, že jeden druhého "nebude s to porazit". Ovšem: to "že"! Co přerůstá v "žeh"; možná je už někde připravená naprosto utajená sbraň, nazývaná třeba zase "chlapeček" /ve smyslu Betléma/, po jejímž použití vykřikne přítomný důstojník autenticky, zase jako na s.248: "jeho první reakce na hřibovitý oblak zněla: "Pane jo, koukněte na tu kurvárnou!" Později se však Lewis rozhodl napsat: "Můj Bože, co jsme to udělali?" A já se ptám: Můj Bože, co jsme komu udělali? Po celý můj život nám vtloukájí do hlavy to heslo před katastrofou: ZAPOMEŇ NA SEBE! Ne, my Češi nejsme národ sobců: my jen svým životem protestujeme proti tomuto nestvůrnému heslu, jímž byla polepení celá Hirošima. Snad svým životním stylem přispějeme k oddálení katastrofy, jež postihuje "ke všemu" odhodlané národy...

/KO/

Kolikáté už jaro snažím se vyvěstit ze sebe (venku nic nevidím) nové jaro! Ale ani ten fejetonový optimismus mi nejde, a tak už sedmáct jar se nic nehnulo, protože s poctivostí nejdál dojdeš. Počkej si, čtenáři, na Milana Šimečku, jemuž jaro nadělilo, zdá se, slibný motiv.

Co jsem pro toto jaro mohl udělat, udělal jsem: dal se ostříhat a šel si sednout do Slávie. Ale z barevných kloboučků, co se pohupovaly venku, nepodpořil mě žádný. Pravda: nesesedl jsem na nějak lepším místě - u okna z nábřeží. Tam seděl mladý strážník. Měl na rozdíl ode mě svěže černý knír, u pasu mladičkou pistolku v pouzdře sněženkové barvy, a zatímco sypal cukr na svého hustě vršeného turka, jeho čepice barvy sasaneček pozorovala z okenní desky mostní křižovatku, na níž přeskakovala tři státem uznaná světla. Posadil jsem se opodál a uvažoval: mám to označit za příznak rozpadu policejní moci (strážník opouští stanoviště a docela zamyšleně míchá si kávu), či naopak za důkaz jejího úplného vžití (poslušnost na ulici stačí udržet jeho čepice za sklem kavárny)? Obě téze možno rozvést, ale vliv na chod křižovatky měly by jak sezónní úvahy o vzhledu jakéhosi Gorbačova na chod Kremlu.

Ty kloboučky kulatě zelené a červené či ploše bílé a žluté jsou půvabné, i některé obličejíky pod nimi, taky letošní, nové a nevýznamné. Bohužel nic z toho by svým nynějším zrakem už neviděl profesor Černý, i kdyby seděl u Kolářova stolu kdyby nezlikvidovaného při nedávné opravě kavárny. Ba ani Kolář to neuvidí, protože pochybuju, že by se pražská jarní móda dostala tak rychle do Paříže!

À propos, co říká Paříž o novém muži v Kremlu? A protože Paříž je to samé co l'Humanité, požádejme číšníka o ten světový list! "Ne, cizí noviny my nedostáváme," kroutí hlavou. "Ale mívali jste je," divím se, "vždyť profesor Černý v nich někdy hygienicky listo-

val!" - "Lituju," říká číšník, "já jsem tu od adaptace, neznám zdejší osobnosti. Snad pan vrchní ví více," třepal ubrouskem po stole a šel mi pro dvě deci rulandského. A já si zatím prohlížím "Přelud" na stěně proti mně.

Strážník platí černou kávu, bere bílou čepici, a za dvě minuty stojí u přepínače světel na mostě. Vidím stromoví bez listí na ostrově, heru Petřín bez raket možná, a v dalším rámu obrázek Hradčan. Za svého venkovanského dětství bral jsem je jako symbol svobodné naší republiky. Tu jsou v pravé podobě: nejen bez zoubkování, ale i bez ceny v haléřích, bez sluneční aury - a bez přetisku, jaký by jim už čtyřicet let patřil.

U kulatého stolu sedí v šeru muž: má motýlka a škrobené mažety, klobouk odhodil před sebe na stůl, hledí jako nevidomě, zdá se smutně podnapilý a jeho bradka je rozčuchaná. Ze světlého pozadí roku 1900 hledí sem číšník v rozpačitém postoji: na stůl před mužem usedl zelenavý přelud ženy, nahý jak ona, hmotná v ruce, tu však průzračná, takže je skrz ni vidět věšák s pláštěm a celou všednost toho, co muže přivedlo sem. - Obraz (Viktor Oliva, 1861 - 1928) mě vzrušuje, a tiší mé vzrušení.

"Pardon," ozve se nade mnou, "kolega říkal, že vás zajímá zdejší kulturní společnost. Bohužel tedy, to je snad minulost. Sem přijde sotvakdo třeba odnaproti, mají teď v divadle svůj klub. Ano, já vám rozumím," pokrčil rameny, a zaznamenal odkudsi signál k placení, odcházeje dodal: "To víte, něco se ztrácí a něco zas vzniká, v životě.."

Historická kavárna. Ten číšník z "Přeludu" obsluhoval možná Rilka. Wolker tu musel potkat Teiga, Vančura Olbrachta, Seifert tu kdy chtěl našel Nezvala. Smetana, ten Bedřich!, měl tu dokonce partu do karet! Já tu ze své generace narazím na někoho jen náhodou a z mladší nikoho už neznám. Například kdo jsi ty, mladičká tlustice v háčkovaném bílém plédu, jenž má zakrýt, jak ti brada splývá s břichem v černé sukni šité zlatým dvojstehem? Kým chce se zdát, a čím proboha bude,

tvůj přítel asi dvacetiletý, jenž si dekorálně čte v knize a rukou, v níž drží tlustý doutník, mne si hned čelo, hned týl, vědomě rád rozsypá kolem sebe popel, velikolepě přesouvá živé rysy svého obličeje, minutu hledí v knihu, vteřinu na panoráma venku a své společníci na všecko, co drobně chvilkami propoví, roztržitě říká: "No, no, to já vím... to znám..."

Zaujat tímto nevnímá jsem rovnoměrný drkot hovoru za mnou, až teď mě upoutá věta: "A ona ta Herta König, to byla velmi známá literární dáma (muž mluví česky výborně!), taková Braunerová, německá. Byla to moc milá frajle, ona ho měla ráda a on byl ženatý..." vykládá holohlavý mužík červených líček, kdežto kostnatý mlčoch mu jen přikyvuje a v rukou občas obrátí jakousi knihu, asi by si už rád četl. Zahlédnu její název: "Die böhmischen Länder".

Vidím, že bych tu musel vysedávat časté půldny, aby má pozorování měla pevnou váhu. Už za ty dvě hodiny se společnost kolem proměnila: číšník právě odklízí pouzdro od doutníků, štědře pohozené na stole, k němuž si sedl mladý muž a dívka: mlčí spolu, dívají se na řeku, na Petřín a na obdivuhodné, trpělivé Hradčany.

"Ten takzvaně Kolářův stůl," praví Zdeněk Urbánek na zavolanou, "to původně byl stůl Černého. Ten kdyby obráceně položili na gramofon, ten by povídal! Jak třeba Lhoták drží roztažené noviny, to právě umřel Stalin a tamhle," ukáže na stěnu s "Přeludem", "visel portrét Gottwalda, a tam přes šířku stránky byla fotka ústředního výboru. Tenkrát nosili všichni ještě ty strohé uniformy, a Lhoták povídá: Tady píšou ústřední výbor, ale já bych to nazval spíš výstřední úbor. Za pár dosleva dní už tam," pokývne k "Přeludu", "visel Zápotocký."

Na obraze, osvětleném teď měkkým jasem odraženým z Vltavy, zajímá mě záhada. "Co myslíš," pravím, "snaží se ten muž svůj přelud přivolat a zadržet, či spíš před ním utíká a on ho pronásleduje?" Zdeněk praví: "No, ono nejspíš to bude tak, jak to bývá: že to nerozoznáš."

(K 80. narozeninám profesora Václava Černého v březnu 1985)

To jste si poslali toho pravého po pražských kavárnách! Teprv je duben, a už mě to nebaví. Rozhlédnu se po lidech, a nezapamatuju si je, prohlédnu si interiér, ale nedokážu ho výrazně popsat, sháním se po novinách, aniž mě zajímají, takže nakonec z dlouhé chvíle zaplatím a jdu.

Do kavárny hotelu Evropa /dříve přiměřeněji Šroubek/ zašel jsem třikrát, než jsem se rozhodl, že tam nikdy není nějaká stvořená množina lidí, o níž by se dalo něco pevně říct. Do začouzeného, špinavého a bezcharakterního Savarinu na Příkopech jdou si lidi posedět a promluvit. A tu je příjemně secesno, složité parádičky na stěnách a svítidla jsou vyleštěny, a přece sem zapadnou jen nahodilci cestou nahoru či dolů Václavským náměstím a lidé, kteří mně připadají jako cizinci nebo podvodníci. Co chvíli sem někdo vběhne, s někým si něco řekne a zas vyběhne. Takoví určitě něco pochybného schovávají nebo to hledají.

Zvenku působí hotel Evropa příjemně, zvlášť teď, kdy si před ním sestavili už zahrádku s křesílky a stolky. Mohl jsem se posadit tedy venku, ale co kdyby mě tam postřehl a oslovil nějaký známý a chtěl mě rušit v úvahách o úpadku družnosti? Je taková, myslím, podřízlá doba u nás. Typický rozhovor dvou známých: "Tak co, jak?" - "No, pořád stejně." - "Už ti dávají pokoj?" - "Včera jsem tam byl." - "Cnehdý jsem s někým o tobě mluvil: kolik vlastně je tvému nejmladšímu klukovi?" Vidíte, ani se nepozná, kdo z nás dvou co říká. Tedy mě v podobném rozhovoru poznáte vždycky podle toho, že já bych ho ani nezačal.

V Paříži, nebo v Itálii, prý si lidé, známí s neznámými, rádi řeknou příjemnou větu. U nás uslyšíme to ještě ve volné přírodě na Moravě: "Tak co, bude pršet?" - "Mohlo by, je už sucho." - "Jenže ono když se rozprší, nebude vědět, kdy má přestat." - "A když kolikrát ani nevíme, co na nás prší..." - "Ech, my ještě jak - tak. Ale co za deset, dvacet roků?" - "Z toho nás už hlava bolet nebude." Tu zas mě poznáte podle toho, že i při rozhovoru šinu se pomalu vpřed, protože se nechci nechat

zdržovat od úvah o odvetě laborantům životů a dešťů.

Káva espresso je v Evropě výborná. "Máte nějaké cizí noviny?" - "Prosím, vyberte si." Jdu k pultíku a donáším si, konečně, evropský tisk, tři dny starý. I`Humanité hned odkládám, Morning Star si jen prohlédnu: anglicky sice jaksi umím, ale anglickým novinám nerozumím, což je, jak každý Evropan ví, jejich chyba. Umím německy. Ale rakouské Volksstimme bych, řeknu vám, bez speciálního třídního vzdělání taky nerozuměl. Je tu například článek o tom, že podíl mezd na národním důchodu klesl na 72,2 procenta, a kritika toho, že rakouské firmy investují v Jižní Africe. Bez třídního vzdělání bych se musel ptát: "Co mají, sakra, dělat, aby mohli vyplatit dělníky?" Je tu zpráva, že vojenské letectvo připravuje noční cvičení, proto armáda do každé domácnosti v dotčené oblasti donesla letáčky vysvětlující, že hluk je nutno snést, měli být zajištěni mír. "Jako by se mír dal zajistit vrtulníky!" poznamenává Volksstimme a má recht: my na to tiše máme rakety. List Neues Deutschland otiskuje ve "Fotografické kronice" historický snímek z války a text pod ním připomíná německou radost, když Rudá armáda osvobodila městečko Niesky "a dalších šest obcí v prostoru Schwarze Pumpe". Kronikář se mýlí: kombinát Schwarze Pumpe tenkrát neexistoval a ohen osvobozený prostor patří tedy označit historickým a pratinacisticky postačujícím názvem: Lausitz - Lužice.

"Já chci jiné noviny!" zařval bych rád. "Tak si vyjeďte někam, kde takové jsou," odpověděli by vyzývavě. "Opravdu, nechcete si vyjet a vyřešit tím zároveň i své jisté citové problémy? Máte už jakýsi věk, a jistě vás to rozrušuje..." odpověděli. "Do toho vám nic není," říkám s klidem, jenž lomcuje mým srdcem. "Myslíte? No, kdyby se vám stala nějaká nehoda, byli bychom neradi, aby to bylo spojováno s námi." - "Policii!" objednal bych si v hotelu Šroubek. "Co byste řekl," praví policie, "roční studijní cestě řekněme do Anglie? Odpočinete si, zapomenete..." - "Protestuju a odcházím," řekl bych, vstal a hnul se ke dveřím, kdybych měl

v té chvíli tolik svobody cestování.

"Nějaké další přání?" vytrhuje mě číšník z kondicionálu. Rozhlížím se, kde to jsem... a vidím náhle, že ve výzdobě tu chybí ženský motiv. Čeho se Zdeněk chytne? A proč tu není! Tu už zvenku lomcuje opačně těžkými dveřmi, a když se mu je podaří otevřít, dává přednost nějakému starému muži, jenž snímá černý klobouk. Jdou oba k šatně, kde Zdeněk pomáhá společníkovi z černého pláště. Pak vyhlíží místo a rozčilen asi z hosta nevidí mě a usadí se opodál, a to zády ke mně, takže mě zas nevidí, zato já můžu vzpomínat, odkud znám tvář toho starého muže.

"Ne, nemohu souhlasit," slyším Zdeňka, a to, jak hlasitě mluví, a bez jediného zadrhnutí, svědčí o jeho rozčilení: "Vaší uchvácenou a ~~mí~~stity úchvatnou, avšak jen polomyslíci psací aktivitou hýbal polský běs, radící vám odkládat vlastní prohry na proklatce. Ale ani genialita, natož pologenialita," křičí Zdeněk starci do tváře, "nemá právo ochuzovat generace o kterýkoli artikulovaně sdělený díl lidské zkušenosti. Cenzura může konflikty načas vzdálit z ohniska pozornosti, ale jejich ponorné intenzity tím přibývá. Je to zlé, pane Demle, ale naneštěstí jste tu byl a dokonce ~~ž~~ jste."

Kdybych byl Demlem, vím, jak na Zdeňka šlápnout: "Get thee to ~~the~~^a nunnery! - vzkázali bychom panu Urbánkovi, kdybychom se mohli spolehnout, že četl Shakespeara v originále..."

Vyhlížím vrchního, a tu blízko dveří zpozoruji jinou dvojici: muž bezmála šedesátiletý právě mluví, důtklivě, přerušovaně, k mladší ženě, oči opřené o mramorovou desku stolu. Žena sedí zpříma, jednu ruku složenou v klíně na kabelce připravené okamžitě odejít, prsty druhé hladí si krk, jako by si chtěla uklidnit tepny. Teď on položil ruku na stůl, jako by si přál dotknout se jí, ale to by musela ruku spustit níž, to však neudělá. Když jdu kolem tohoto děje ke dveřím, teprve vidím, jak se žena mužově řeči smutně usmívá, s převahou trpělivosti nad ironií. Nad jeho hlavou v duchu mu říkám: "Hlavu vzhůru, mladý muži! Na vašem místě bych tě tu Anglii na rok bral."

